

Sture Källberg

Kamrat med 700 miljoner

Första upplagan 1964 (Rabén & Sjögren).

Denna utgåva korrekturläst av författaren i november 2006.

Innehåll

Leningrad – Ulan Ude	1
Norra huvudstaden.....	9
Pro och anti.....	15
Hoang-ho	28
Vinter	43
Jangtse.....	64
Gula havet	85
Böcker och kartor och nunnor	94
Kolonier.....	108
Bondeland.....	117
Ekonomiskt och ideologiskt.....	135
Sian – Yenan.....	151

Leningrad – Ulan Ude

Båten gick till kaj tidtabellsenligt klockan 9. Sol, nästan ingen trafik på Neva. Det var söndagsmorgon. Vi stänkade och släpade våra tunga väskor över landgången. Tullhuset låg ett par hundra meter från kajen. En vänlig ryss på en truck med en gummihjulsvagn efter gestikulerade åt oss att ställa på bagaget. Tove, 10 år, var som vanligt snabbast att befria sig från mödan att bära. Esther framhöll det idiotiska i att bära. Jag övervann min misstänksamhet. Det kostade tjugo kronor (= 200 kr nu).

Första väntetimmen tillbringade samtliga passagerare utan knot, sittande på sina väskor. Svenskar visar ibland berömvärdt tålmod i främmande länder. Flertalet väntande tillhörde en turistgrupp som skulle göra Leningrad under fyra dagar.

Andra väntetimmen gick en svensktalande ryska runt och lugnade gruppen. Hon tog samtidigt upp beställningar för den kommande kvällens fröjder. Medelålders husfäder sade betänksamt ja till att gå på opera eller balett. En frågade tveksamt om det inte fanns något annat att gå på? Alla andades lättare, nu när det var sagt. Men ryskan svarade nej. Något högdraget tyckte jag. Gruppen mumlade.

Ryskan vände sig till oss och jag förklarade att jag redan varit inne i tullhuset ett antal gånger och försökt förklara att vi inte tillhörde gruppen utan skulle med taget till Moskva klockan fyra på eftermiddagen och att vi därför ville lämna kajen. Vi ville se Eremitaget och Vinterpalatset med mera under de sju timmarna i Leningrad. Nu hade två dyrbara timmar redan gått, vi vill inte sitta här och glo längre, etc. Hon frågade, helt oberörd, vilken organisation som skulle ta hand om oss? Jag förklarade att vi kunde klara oss på egen hand. Då log hon. Sedan undrade hon om vi kunde vänta lite, hon skulle se vad hon kunde göra.

Vi fick naturligtvis åka med gruppen i alla fall i en buss och var glada på köpet. Någon bil stod inte att uppbringa. Bussen nådde hotellet i centrum halv ett, det var lika bra att äta på en gång. En kypare kom småningom med matsedeln. Jag lämnade tre matkuponger, inköpta hos Reso i Stockholm. Mannen granskade dem, talade och pekade på kupongernas baksida. Slutligen hämtade han en kollega som kunde något engelska. Kupongerna måste vara stämplade på baksidan! Vem skulle göra det? Det skulle resebyrån göra som sålt kupongerna.

Sovjet är ett land där man använder en del tid till att förklara. Jag gick ut till informationsdisken i vestibulen för att förklara. Ingen förstod något, inte jag heller. Då ingrep en vacker kvinna och frågade förtroligt om hon kunde hjälpa mig. Jag var tacksam och började förklara. Hon satt bakom växeldisken och hon stämplade kupongerna med "USSR:s Statsbank". Kyparen gjorde inga invändningar. Jag erinrade mig den berömda polska

trion konduktörer som tryckte egna biljetter och sålde på spårvagnarna i Warszawa.

Större delen av vår planerade Leningradsöndag hade redan gått och vi skulle vara tillbaka på hotellet redan klockan tre för att komma i tid till tåget. Vi promenerade på idylliska gator utmed kanalerna, allt var fridfullt och påminde om söndagsstiltje i Göteborg. På huvudgatorna var det livligare med bussar och bilar och ett oändligt antal fotgängare som strömmade in och ut ur de stora varuhusen.

Den beställda taxin lät vänta på sig, när den kom var det bråttom. Inga stadsbud syntes till vid stationen men deras kärror stod prydligt upp-
radade vid trottoaren. Jag tog en och lastade på bagaget. Taxichauffören gjorde invändningar. Ett stadsbud kom springande, dessvärre var det inte hans kärra. Vi rullade tillbaka till utgångsläget och bytte till en annan kärra. Den såg likadan ut men hade annat nummer.

Ryssarna är ett vänligt folk. Alla i vagnen hjälpte till att skaffa plats åt oss. Bänkgrannar runt om ville prata. Delvis förstod vi varandra, ryskan är inte så främmande som man tror. Jaså, vi var svenskar. På väg till Moskva? Nja, lite längre, till Peking. Till Peking! Aha. Men vi skulle stanna tre dagar i Moskva. Det tyckte alla var bra, karasjä.

Tåget dundrade i stark fart genom skog och myrar och stannade bara ett par minuter enstaka gånger. I byarna byggde man hus av timmer. Det påminde om det söndagsbyggande svenska folkets mödor. Ungar i långa rader vinkade till tåget.

I Moskva skulle Bertil möta oss. Det var avtalat att han skulle hyra rum i förväg på ett av småhotellen vid Gorkijgatan eller något annat ställe i centrum. Ingen mötte vid tåget. Klockan var halv elva på kvällen och regnet öste ner.

Familjen vaktade väskorna och jag stod i kö framför olika luckor för att få tag på någon representant för Intourist. Folk låg på bänkar och golv eller satt och sov på sina packningar. Två miljoner människor från andra platser i Sovjet besöker dagligen Moskva.

Jag hittade ingen från Intourist och gick ut i ösregnet ner mot hotell Leningradskaja. Vestibulen är som en domkyrka. Man känner sig liten vid sidan av de väldiga stenpelarna. Alla rum var upptagna men kvinnan vid portierdisken trodde att det möjligen fanns något ledigt på Ostan-
kina. Det ligger i utkanten av Moskva, vid Sovjetrepublikernas permanenta utställning, fick jag reda på. Kunde hon ringa dit ut och höra efter? Det var inte hennes sak. "Das ist nicht meine Sache." Jag bad att få låna telefonen. Det gick inte. Till slut blev jag förbannad och hon ringde. Det fanns rum. Hon var plötsligt så vänlig att jag blev alldeles paff.

Esther var arg och Tove var sur när jag kom tillbaka. Det var korkat att inte ordna rum i förväg. Taxin rullade genom långa, tomma gator. Taxameteren visade 3,40 när vi var framme. Chauffören vred snabbt om handtaget och höll upp fem fingrar i luften. Jag höll upp fyra fingrar. Han sprang ur bilen och talade upprört med hotellets dörrvakt. Jag var för trött för att bråka och betalade fem rubel.

Som alla andra turister i Moskva stod vi i kö i blåsten på Röda torget för att se mausoleet. Det var i slutet av augusti 1961, innan Stalin flyttats ut och begravts för andra gången, vid Kremlmuren där revolutionshjältarna ligger. Både Lenin och Stalin verkade små under sina glaskupor. Alla tittade spánt på denna likutställning, några snyftade. Oräkneliga miljoner har under flera decennier nött stentrapporna ner till kryptan och hastigt defilerat förbi. Kön trycker på bakifrån och vakterna motar i väg den som stannat.

Utanför Leninmuseet dök en figur fram ur vimlet och började gå vid min sida. Han talade engelska och tog tag i min regnrock med ena handen, en dålig plastrock som jag gett 7 kr för. Den var till på köpet trasig och lagad med häftplåster. Elva rubel, sade figuren. Försvinn, sade jag. Elva rubel, sade han och släppte inte taget. Jag gjorde ett ryck och han släppte rocken. Elva rubel, upprepade han. Jag såg två gendarmer vid hörnet av hotell Moskva och gick ditåt. Om du inte försvinner ber jag polisen ta hand om dig, sade jag med kraftig stämma för att skrämja honom. Men han skrattade bara, han var inte rädd för polisen. När han övertygat sig om att jag inte tänkte sälja rocken ledsnade han och försvann. Senare mötte vi två skolgrabbar som frågade om vi hade jazzskivor eller tuggummi att sälja.

Moskva är en brokig stad och man får en uppfattning där om hur stort landet är. Säreget utseende eller klädsel väcker inte någon uppmärksamhet. Västerlänningar är långt mer konforma, modeuniformerade, än vad ryssarna är. Turkmenen är turkmen, ryssen ryss, kirgisen är kirgis och har lov att vara det även på Moskvas gator. Få städer är mer internationella, man möter sikher och fransmän och afrikaner, polacker, indoneser, araber, amerikaner, mongoler.

Bertil uppenbarade sig plötsligt. Kortet med vår ankomsttid som jag skickat flygpost från Stockholm tio dagar tidigare hade han inte fått. – Du förstår, flickorna i, ja i sorteringen har ont i magen ibland. Han hade en enrumslya på Frunsenskaja och hade nyligen flyttat in, han bad om ursäkt för att det var rörigt, lägenheten hade just röckts mot ohyra. Han hade återkommit från Sibirien för några dagar sedan och hade kvar jättelika sibiriska äpplen. Vi åkte i hans Moskvitch till Ostankina, han läste ratten omsorgsfullt med en järnkedja och lade vindrutetorkarna i handskfacket när han parkerade. – Du vet, det är ont om reservdelar.

Bertil berättade att han fått en ö i Ob men visste inte vad den kunde användas till egentligen, den låg så långt från Moskva.

Nya bostadshus i nio och tolv våningar, långa betongkolosser, växer upp överallt i staden. Vera bodde i kvarteret Hæggen —stadsdelen skulle man säga på svenska, det var ett stort nybyggnadsområde. Tvårummaren var liten, men hyggelig, som danskarna säger. Hyran var bara sju rubel i månaden, gasen kostade sju kopek i veckan oavsett förbrukningen. Det fanns tre barndaghem och ingen bensinmack inom området. I svenska städer brukar det vara omvänt ungefär.

Hägghusen var inte så höga, proportionerna var mänskliga. Vera talade om att invånarna på vårarna hjälptes åt att plantera blommor. Hon berättade också att en yngling terroriserade grannarna genom att spela jazzplattor med full ljudstyrka för öppet fönster. Alla var arga men ingen sade något till honom eller gjorde något åt saken. Man var privat.

Vi skulle på bio och tog en taxi för att slippa leta oss fram. Det visade sig att chauffören inte heller kunde stan. När bilen svängt från boulevarden in mot centrum – boulevarden var minst 80 meter bred – började han jaga gata upp och gata ner utan att hitta biografen. Jag försökte få honom att stanna och fråga någon men han vägrade. Han var antagligen en inflyttare.

Bertil hade berättat att myndigheterna försökte hejda Moskvas lavinartade befolkningstillväxt genom att vägra många inflyttare uppehållstillstånd, hemorts rätt. Resultatet hade bara blivit att hundratusentals levde i en slags illegalitet, de bodde hos släktingar och skaffade sig jobb på egen hand. Myndigheterna ingrep bara i undantagsfall, de var ur stånd att vidta effektiva motåtgärder, strömmen var för stark, inflyttarna för många.

Sovjet bedriver propaganda i andra länder genom tidningar och tidskrifter. Det gör andra länder också, Sverige inte minst. Varje land med självaktning håller sig med minst en officiell tidning på något främmande språk. Dessa propagandatidningar är en trösterik läsning. Dömer man efter dem finns det inga problem i världen, bara framsteg överallt.

Jag minns en episod från 1957. Det var första gången jag var i Sovjet och jag reste med en delegation från Nordnorge till ungdomsfestivalen i Moskva. Ivriga norska ungdomskommunister var märkbart skakade när tåget i utkanten av Murmansk passerade ett stort område med gamla godsvagnar som folk bodde i. De hade aldrig läst något om den sortens bostadsproblem i Nyheter från Sovjetunionen. Delegationsledaren fann det påkallat att ingripa och höll ett långt föredrag om kriget.

En amerikansk student jobbade så han svettades med sin kamera. En borgerligt prydlig affärsman från Oslo med fru reagerade annorlunda. De

fann den materiella situationen i Sovjet bättre än de hade väntat sig och var tagna av folks vänlighet.

Längre söderut genom skogarna vid Vita havet stod slätterfolk på en sluttning med liar och räfsor. De vinkade inte till oss i tåget utan kvinnorna neg istället, männen tog av kepsen och bockade. En ung man från Hammerfest blev mycket upprörd och vände sig till delegationsledaren som påpekade att det ju var äldre människor.

– Hvor gamle tror du de er?

– Vel, sagtens femti eller seksti år.

– Prøv du engang å regne ut hvor gamle de var i nittenhundreogsyttien!

Sovjetunionen är ett spännande land, ett jättelikt land under omstötning. Samhällsmaskineriet fungerar inte gnisselfritt i något land och inte i Sovjet heller. Det blir väl mer välordnat vad det lider. Det är farligt att avge omdömen om andra folk, men skall jag ändå försöka en generalisering, så ligger ryssarnas styrka i att de har fantasi nog att ställa upp avlägsna mål, de har blick för helheten, bredd, vågar klafsas i väg i stövlar genom sörjan och nuets bedrägligheter, pedanteriet får vänta. Vem vet, ryssarna ligger kanske några årtionden före oss i utveckling. När facit räknats ut.

Min vän Aina berättade en gång hur hon som barn under revolutionsåren stod tillsammans med andra barn vid landsvägen utanför Irkutsk. Hon hade sin fars kavaj på sig och den räckte ända ner till fötterna på henne. De andra barnen var likadant klädda. En av de hungriga och trasiga soldathoparna som envist fortsatte mot öster fick syn på den taniga barnskaran som ingenting ägde att glädjas åt här i världen. Soldaterna stannade. – En efter en gick fram och dekorerade oss med det enda de hade, en röd tygbit, fastsatt med en spik eller ståltråd. Vi stod stumma, berättade Aina.

En leende och effektiv man från kinesiska ambassaden i Moskva ordnade alla formaliteter för vår fortsatta resa. Han talade flytande ryska och engelska och följde oss till Pekingexpressen. Den avgick vid midnatt. Innan dess utspelades ryska scener i kupéerna. Hela släkten var nere på stationen och tog farväl. De fyllde tåget till bristningsgränsen. Sibirienresenärerna överlastades med bakverk och choklad, stora män kysstes och grät. Den ytterst prydliga kinesiske konduktören såg hjälplös och förvirrad ut. Till slut blåstes avgångssignal och trycket lättade betydligt.

I Sibiren var det varmt. Omsk och Novosibirsk ligger på breddgrader söder om Danmark. Nya lamellhus i dessa och andra städer bryter skarpt mot den gamla kåkbebyggelsen. Kåkarna dominerar stort och kommer säkert att vara i majoritet många år. Beläggning saknas på de flesta gator,

även grus saknas. Stora delar av Sibirien är slättland, där finns bara mull och lera, inget grus.

Myrmarkerna bortom Ural är ofantliga, de täcker en yta lika stor som Västeuropa. Över huvud taget är Sibirien större än någonting annat. Hela den legendariska Vilda Västern i Förenta staterna skulle få plats mellan Ob och Jenisej i den västra fjärdedelen av Sibirien.

"Mustafimoff vill veta om du kan se någon skillnad på Sibirien och Europa? – Säg åt honom att det kan jag inte. Är det någon skillnad? Deras förvåning växte från station till station. De såg glimtar av stora städer; höga fabriksskorstenar reste sig över dem. De metalltäckta taken reflekterade solstrålarna och spårvagnar klinkade på vida avenyer. Sibiriska spårvagnar! Och Mustafimoff sade att Irkutsk var ännu vackrare än Omsk. Mustafimoff meddelade också att det fanns ett universitet i Irkutsk. Många hävdade att de sibiriska kringlorna inte var likadana som dem därhemma, de var inte en gång saltade, men detta ändrade inte väsentligen det faktum att geografiböckerna och de billiga romanerna hemma aldrig nämnt att det fanns en filharmonisk orkester i Irkutsk."

Citatet är hämtat från "Sziberiai Garnizon", en självbiografisk roman skriven av en ungrare som åkte som krigsfånge med tåg genom Sibirien 1915.

I min skolgeografi, tryckt 1935, stod det att "Rysslands handel är liten på grund av att ryssen inte har någon håg till sjömanslivet".

Tåget vaggade som en båt över Sibiriens slätter. Signalerna från loket lät som en bogserbåts bölande. Det var ett prydligt tåg. Utanpå varje vagn satt Kinesiska folkrepublikens statsvapen med en stor och fyra mindre stjärnor. Kupéerna hade ljusblå färg, trä och metalldelar var skinande blanka. Vagnens två kinesiska konduktörer turades om med renhållningen och flugsmällan. När tåget några gånger om dagen gjorde längre uppehåll, dvs. 20 minuter, rusade vakthavande konduktören ut med en hink varmvatten och tvättade vagnen på utsidan.

Det var kolstybb och sot på Sibiriens perronger och konduktören lade varje gång en matta att torka fötterna på innanför vagnsdörren, men det var aldrig någon av ryssarna som upptäckte vad den skulle användas till. Passagerarna köpte solrosfrön och mängder av en sorts stora grankottar på stationerna. De spottade ogenerat ut skalén på korridorens blå matta och kinesen gick demonstrativt runt med sin brummande dammsugare.

Tågdygnet har 23 timmar när man reser österut, mot solen. Klockan 4 på morgonen i Sverige är klockan 6 i Moskva, 7 i Kirov, 8 i Sverdlovsk, 9 i Omsk, 10 i Novosibirsk, 11 i Irkutsk, 12 i Chita, 13 i Vladivostok, 14 på

Sachalin. Socialistiska rådsrepublikernas union är ett stort land, femtio gånger större än Sverige.

Kilometerlånga godståg passerade, tungt lastade vagnar med kol, malm, olja, timmer, tegel, grus, plank, bilar, traktorer, skördetröskor, kulvertar, kranar, sektionshus, maskiner, räls. Sibirien är inte bara ödemark. På en äng utanför en by lärde några kvinnor en flock småflickor att dansa. Med händerna i sidorna vaggade allihop i ring och sjöng.

I Taiset stormades restaurangvagnen av glada och törstiga rallare med stora nätkassar i nävarna. Var och en köpte 20 helflaskor tjeckiskt öl och betalade med rubelbuntar ur ytterfickan på kavajen. När tåget skulle gå igen hade bara hälften av rallarna fått öl och det uppstod våldsam ordväxling. Folk skäller mycket på varandra i Sovjet. Det verkar som vatten på gäss och det är visst bara sällsynta gånger de blir osams.

Ensliga stugor. Gamla gummor i svarta hucklen med en ko i ett rep. Kon betar, gumman sticker, ingenting är nytt under solen. Kollektiva kreaturshjordar betade på gröna sluttningar, en stor koflock kom rusande på en timmerväg genom skogen med två ryttare efter sig.

Det väldiga slättlandet tog slut efter fyra dygns resa. Horisontlinjen blånade i fjärran och blev till berg. Tidigt en morgon slingrade tåget i serpentiner ner mot stränderna av Bajkal. Lärkträden lyste ljusgröna i lövskogen, aspar och björkar började skifta i gult, rostbrunt och rött. Solen var skarp, vattnet intensivt blått. Bergskammarna var täckta av evig snö. Trakten vid Bajkal är ett landskap av stor skönhet. Fem timmar österut låg Ulan Ude där den nya järnvägslinjen tar vid genom Mongoliet till Kina.

Mongoliets vidder avlöste Sibiriens. Elva timmar efter huvudstaden Ulan-Bator såg vi ett träd. Det var inte stort, bara två meter högt, men i alla fall ett träd. Prärieland. Gobis halvöken är så torr att bara segt gräs kan överleva där. Ibland ser man ruggar av bleka blommor, svagt lila eller ljus blå. Jag tror ogräsets vagga stod i Gobi.

Alla ryssar utom en lämnade tåget i Ulan-Bator. Den ensamme var en lärd och opraktisk man på väg till Vietnam. Vår resa skulle ta slut följande kväll men han var bara halvvägs. Tåget Peking-Hanoi skulle ta ytterligare tre dygn. Kina är också ett väldigt land.

En rysk lärarinna som gick av i Ulan-Bator frågade en dag om jag kände den och den i Stockholm? Det gjorde jag inte, tyvärr. Vederbörande hade varit på ungdomsfestivalen i Moskva och hon hade brevväxlat med dem sedan dess. Hon hade till och med lärt sig några ord på svenska: "hej då" och "jag tycker du är söt". På mig stämde det inget vidare men själv var hon ganska tilldragande.

Jag frågade om hon brevväxlade med någon i Mongoliet när hon var hemma i Sovjet på ferierna. Nej, det gjorde hon inte. Jag sade att mongoler var något av det praktfullaste jag sett, stolta och starka. Hon svarade undvikande. Kunde hon tala deras språk? Hon hade varit två år i Mongoliska folkrepubliken utan att lära sig ett ord av språket. Barnen hon undervisade var de ryska experternas barn.

Gräs och sand. På en sträcka motsvarande Stockholm–Hamburg stannade tåget vid två stationer. Den första hette Sahjin Sandh-a. En lokal konstnär hade målat en stor tavla som var stadigt fastspikad i två träpålar vid banvallen. Tavlan visade Chrusjtjov till rors, klädd i filthatt, kavaj och röd slips. Kompassen pekade på fred. Hammaren och skäran var målade på styrhytten.

En skuta i öknen, i ett land där flertalet säkert aldrig sett en båt i verkligheten. På torget, stort som ett flygfält mellan stationen och rådhuset, höll man på och gjöt en fontän. Av alla saker att välja mellan i detta vattenfattiga land hade man valt en fontän. I det regniga Sverige sätter folk solur på gräsplanen framför sommarstugan.

Utanför stationshuset stod två lastbilar, tre motorcyklar och fem ridhästar parkerade. Ute var det brännande varmt. Inne i stenbyggnaden fanns svalka. I restaurangen åt folk köttsoppa och hade mera kött bredvid i en annan skål för landet är ett boskapsland. Kreaturshjordarna gnager Gobis läderaktiga gräs. Mongolerna är rikare än kineserna och fattigare än svenskarna. De har slutat bo i jurtor och har flyttat in i hus. Men även rikedom och framsteg är relativa begrepp. Det är naturligtvis bra att ha tandläkare men enklare att ha friska tänder, som min lärofader en gång uttryckte saken.

Fem dagar hade vi talat om att se efter vad för slags folk det var i andra ändan av tåget. Men det blev aldrig av. Vi kom aldrig längre än till restaurangvagnen. Det är vilsamt att åka långt med tåg, man blir lat och har massor av tid att läsa och sova.

Sent på kvällen rullade vi in på den kinesiska gränsstationen Erlien. Vagnarna lyftes upp av stora traverser och boggierna byttes ut. Kinas järnvägar har västerländsk spårvidd.

Utanför stationsbyggnaden hängde en slinga kulörta glödlampor. Suddiga gestalter rörde sig över den stora bangården, blinkade med sina batterilyktor, rött, skarpt vitt, grönt, klart. Hjul kved över växelspären, godståg kom tungt i rörelse. Dämpade rop på ett mycket främmande språk. Kvällen var varm som en julnatt vid Medelhavet.

Nordkinas byar är byggda av jord. Runt dem står en fyrkantig jordmur. I gången tid var fyrkanten jordens symbol, cirkeln symboliserade himlen. Jord, himmel och vatten. Vid dammarna och brunnarna finns alla sorters

pumpverk, handpumpar, vindpumpar, någon gång en motorpump; mest vandringsverk vid brunnar med en åsna i monoton kretsgång som energikälla.

I dalarna och uppåt sluttningarna är allt odlat. Åkrarna ligger i skilda plan omgivna av låga jordvallar, små rutor med intensivt lantbruk. På toppen av jordvallarna är det rännor, akvedukter, i vilka vattnet leds till de törstiga åkerlapparna. Bergen är söndervittrade, till hälften jord redan, till hälften grus. En gång kommer det inte mer att finnas berg på jorden.

Köttlandet Mongoliets restaurangvagn byttes vid gränsen mot grönsakslandet Kinas. Matlagning räknas till de sköna konsterna i Kina. Kineserna kan konsten att duka ett läckert bord. De kan också laga mat av allting, praktiskt taget. Brunt, rött, grönt, gult, vitt; brun biff, röd paprika, grön sallad, gula tomater, vitt ris. Varsågod!

Norra huvudstaden

Peking har inte varit huvudstad så länge – enligt kinesiska tidsbegrepp – men det är en mycket gammal stad. Man räknar med att den första bebyggelsen uppstod väster om Peking, vid ett vadställe över Yung Tingfloden. Bron vid det gamla vadstället heter Li Kou Chiao. Den är 235 meter lång, ett imponerande gammalt byggnadsverk av sten som även klarar nutidens bussar och tunga lastbilar.

Li Kou Chiao kallas av européer för Marco Polo-bron. Den mentalitet det europeiska namnet avslöjar skall inte läggas Marco Polo till last. Han har aldrig hävdat att han byggde bron, han färdades över den och har beskrivit den. Bron var redan då hundra år, den byggdes 1189-92.

Där Peking ligger nu har det varit bebyggt mer än 4000 år. Platsen, staden, har haft många namn och många öden. Den var knutpunkt vid vägen från nordkinesiska slätten mot bergen i norr och väster. Senare blev den fäste och stödjepunkt i striderna mot nomaderna norrifrån och under inbördeskrigen mellan olika kinesiska riken innan Kina enades till en nation. Peking heter egentligen Bei Jing (norra huvudstaden).

Peking är byggt i strama fyrkanter med breda nord-sydliga och öst-västliga genomfarter. Mellan de stora trafikkanalerna ligger bostadskvarteren vid fredliga smågator. Stadsplanen är med andra ord modern. Nutida arkitekter strävar mot liknande lösningar i storstäderna världen över. Det nuvarande Peking byggdes för 700 år sedan av Djingis Khans ättling Kubilai Khan på ruinerna i den nordöstliga utkanten av den föregående staden.

Centrum domineras helt av Palatsmuseet, f. d. Kejsarstaden, "den förbjudna staden". Jag talade en gång med en av intendenterna vid

museet och han berättade att det forna palatset har över 10 000 salar och rum. Han hade arbetat många år där men ännu inte varit i dem alla. Utanför Tien An Men, "den himmelska fredens port", som är ingång till palatset, ligger det nya, jättelika torget med monumentet över revolutionens namnlösa hjältar, flankerat av nationella folkkongressens byggnad och revolutionsmuseet. Söder om Peking ligger Himmelens tempel, norr om staden Jordens altare; öster om staden ligger Solens altare, väster om den Månens altare.

Vädret var vackert alla dagar och vi gick ofta upp på stadsmuren utanför hotellet vid Chung Wen Men och låg i solen. Pekings klimat är trevligast under höstmånaderna. På sommaren är det för varmt, på vintern bitande kallt, under våren är luften tjock av ökendamm. Folk tittade undrande, sommaren var ju slut och ändå hade vi så lite kläder på oss. Vi pluggade tappert i oss några nya kinesiska ord varje dag men var ur stånd att förklara hur kall och regnig sommaren varit i Sverige.

Chung Wen Men är en av Pekings gamla stadsportar – "men" betyder port – och många hade ristat sina namn i överbyggnadens trävirke för att inte gå namnlöst förbi i tiden och historien. "J. G. Murphy, L. J. Dorser, Frank Anthony 5945. – BURNHAM, Clinton, Conn., USA 1941-1947." En skolgrabb åtog sig självmant att vara guide. Han pekade ut alla ställen där trappans plank hade murknat men gav inte ett ljud ifrån sig, han gestikulerade som en stum och utgick helt riktigt från att jag ändå inte skulle förstå honom om han sade något.

Muren rivs på många ställen. Den hindrar den växande trafiken, säger man. Det finns massor av byggnadsmaterial i den. Yttersidorna har metertjocka murar, i mitten är det jord. Den är som en landsväg högt över gatunivån, muren är åtta meter bred upptill. Några flitiga familjer i grannskapet hade anlagt små grönsakssängar däruppe men utbytet var klen, jorden var för torr.

Innan jag åkte till Kina hade jag frågat Ny Dags tidigare korrespondent i Peking om man skulle ta cyklar med sig dit bort. Nej då, svarade han, du kan hyra eller köpa cyklar. Jag frågade på hotellet var man kunde hyra cyklar. Ingen visste något. "En cykel en månad hur mycket?" fick jag portieren att skriva på kinesiska på en lapp. Sedan gick jag till en cykelverkstad med lappen. Föreståndaren skakade på huvudet och skrev upp en adress på lappen.

Jag letade reda på adressen. Det tog en halv dag ungefär. Där blev jag hänvisad till ett annat ställe. På det nya stället fanns cyklar till uthyrning men jag fick inte hyra någon. Ett särskilt tillstånd fordrades som styrkte att man verkligen var i behov av en cykel. Jag gav upp.

Innan vi åkte till Kina bjöd vi hem en sekreterare från kinesiska ambassaden i Stockholm för att få informationer och fråga vad man borde ta med sig dit bort. Han kom en kväll efter att vi hade bett honom komma sju gånger och hans fru var med och vi åt lite och pratade en massa och hade trevligt. Esther frågade om vi skulle ta lakan och sådant med oss och han svarade att det inte var någon ide att släpa sådana saker så lång väg, bomullstyg är så billigt i Kina.

Ofta när vi försökte köpa olika saker första tiden i Peking gick det hela i stöpet på grund av "piao". Man valde ut en vara och fick reda på vad den kostade av den vänliga expediten. Sedan uppstod tveksamhet, piao. Har ni piao? Piao betyder kuponger. De flesta saker var ransonerade.

De officiella kineserna är underligt skamsna över ransoneringen, uppfattar den som ett misslyckande. De vill helst inte tala om piao. Jag har svårt att förstå denna inställning. Jag tycker att ransoneringsituation är demokratisk. Den är statens garanti åt medborgarna. Livets nödortf säkras på ett rättvist sätt.

Ibland försökte jag förklara att jag som utlänning inte kunde finna någon anledning att se ner på Kina därför att det är knappt om olika varor. Under den gamla regimen, Kuomintang, svält miljoner människor ihjäl under år med missväxt. I Indonesien kräver fackföreningarna ransoneringsgaranti, en statlig trygghetsgaranti under rådande förhållanden.

På hösten 1961 var det en polsk industriutställning i Peking. Den hade en avdelning med cyklar. Jag frågade en av polackerna om jag kunde få köpa tre stycken. Han förklarade att kinesiska staten hade förköpsrätt på alla utställda varor men lovade höra av sig om det gick att göra ett undantag. Han ringde några dagar senare och sade att det gick bra, kineserna ville bara köpa vissa speciella saker. Cyklarna och andra utställda föremål i små kvantiteter ville de inte ha, det var krångligt att skaffa reservdelar osv. Jag telegraferade hem och fick pengarna skickade till Warszawa.

Dagen innan utställningen skulle stänga kom vice ministern för Polens utrikeshandel till Peking. Han förhandlade med kineserna och sålde hela utställningen, inklusive mina cyklar. Polacken jag talat med beklagade, han kunde inte göra något åt saken, kineserna hade förköpsrätt tyvärr. Cykelfabriken i Polen skulle skicka tre cyklar så fort som möjligt. Hur lång tid skulle det ta? Det skulle inte ta så lång tid. Jag hade mina misstankar men beslutade att vänta tålmodigt. Något annat fanns inte att göra.

På våren 1962 sökte jag och fick tillstånd att köpa kinesiska cyklar. I augusti kom en låda med tre polska cyklar. Då hade ransoneringsgaranti på cyklar upphävts i Peking, man kunde köpa hundra cyklar om man hade

råd till det. Innan vi lämnade Kina fick jag nästan etablera mig som cykelhandlare för att bli av med alla våra cyklar.

Det kom en inbjudan en dag till ett möte i folkkongressens hus. Jag hade inte hunnit lära mig busslinjerna ordentligt och åkte fel förstås och kom för sent. Det var ett möte för solidaritet med Afrika och i Peking börjar alla sådana möten precis på minuten. Alla såg strängt på mig när jag kom in genom dörren. Det var fullsatt men några pressplatser stod tomma längst fram. Mötet följde min vandring med ögonen och jag kände mig som en slarvig skolpojke.

Bredvid mig satt en annan europé, en äldre mager man som verkade sympatisk och trött. Han hette Jules. Den kinesiska mötesordföranden slutade sitt inledningsanförande och överlämnade ordet till den inbjudne afrikanske talaren.

En mycket liten man gick fram till talarstolen. Jag blev mycket överraskad. Talaren var Kingue Abel, vicepresident i l'Union des Populations du Cameroun (UPC – Kamerunska folkens union). Jag hade träffat honom ett år tidigare i Conakry på en resa genom Västafrika. Han levde i exil där.

I bokhyllan har jag en UPC-broschyr, 20 sidor text på dåligt papper, tryckt i Kairo 1958, där UPC:s exilledning hade högkvarter innan Guinea blev oavhängigt. På sidan fem är UPC:s dåvarande ledning avporträtterad i passfotoformat: presidenten, generalsekreteraren och de båda vicepresidenterna.

Ruben Um Nyobe, generalsekreteraren, mördades 13 september 1958 av fransmännen i Kamerun.

I Conakry träffade jag Marthe Moumie, som var gift med UPC:s president, och deras nioåriga dotter. Mor och dotter var mycket glada för Moumie skulle snart komma hem från en lång utlandsresa. Marthe uppmanade mig att stanna någon vecka och träffa Moumie men jag hade varken tid eller råd till det utan fortsatte med båt till Togo och därefter till Ghana.

En kväll i Accra två veckor senare stod det "MOUMIE MÖRDAD" med trästilar på löpsedlarna. Medlemmar av den franska fascistorganisationen Röda handen hade förgiftat honom på en restaurang i Genève. Mordet på Moumie väckte inte stor uppmärksamhet jämfört med mordet på hans vän och förtrogne, Lumumba, men de afrikanska tidningarna skrev en hel del om Moumie.

En av mina vänner som träffat dr. Felix Roland Moumie skrev i ett brev: "Moumie var en fascinerande personlighet med omfattande kunskaper, han var klar, precis, effektiv, han ägde charm och stor mänsklig värme ..
."

Han blev nästan 34 år gammal.

Kingue Abel, mannen i talarstolen i folkkongressens hus i Peking, bjöd mig på middag en gång i Conakry.

– Vi är inte förmögna i UPC men det är visst inte du heller.

Han instruerade kyparen mycket noga, petnoga, om hur hans biff skulle stekas. Det verkade lite brackigt det där med instruktionerna. Han lade märke till min reaktion. Han sade ingenting men munnen drogs till ett fint leende. Efteråt fick jag hans historia. – Han hade tillfångatagits av fransmännen och misshandlats så våldsamt att de inre organen kommit i olag, han var helt enkelt trasig invändigt. Efteråt hade den medvetlösa – döda trodde plågoandarna – kroppen kastats ut på en bakgata i Douala att begravas av Abels kamrater. De fann honom, han var inte helt död, de fick liv i honom igen. Hans hälsa är fortfarande vacklande men huvudet är det inget fel på. Det lyckades bödlarna inte slå sönder.

Abel redogjorde från talarstolen för UPC:s gerillastrider i Kamerun mot regimen Ahidjo. Fascisten Ahidjo håller sig kvar vid makten med hjälp av 40 000 franska soldater, sade Abel. Ett halvår senare meddelade den kinesiska nyhetsbyrån Hsinhua att Sovjetunionen och Polen undertecknat avtal om krediter och tekniskt bistånd med Ahidjo.

Jules och jag följdes åt efter mötet genom den mattbelagda hallen i folkkongressens hus. Han var fransman, AFP-korrespondent, en man som färdats mycket och visste mycket om många länder. Jag berättade Kingue Abels historia och han skakade sitt grånade huvud. Vi åkte i hans Volkswagen till hotellet och beställde kaffe i baren.

Jämfört med Jules visste jag inte mycket om Kina. Jag hade läst en del men han hade läst allt, eller nära nog allting. Han hade varit i Kina flera gånger, också före revolutionen. Han berättade hur han som ende passagerare åkte tåg från Shanghai till Nanking våren 1949.

Peking hade intagits 21 januari och de kommunistiska revolutionsarméerna – Folkets Befrielsearmé – stod på norra stranden av Jangtsekiang. Kuomintangregeringen och deras supportere flydde söderut via Shanghai från Nanking (Nan Jing – södra huvudstaden). Chiang Kaisheks flyende ämbetsmän slogs som vilddjur för att komma med tågen, i motsatt riktning gick vagnarna tomma.

Situationen var fullkomligt kaotisk, berättade Jules. Aldrig har jag tydligare sett skillnaden mellan vanligt folk och korrumpad överklass. Jag blev varnad av de flyende. Men jag stannade. 20 april gick befrielsearmén över Jangtse. Det hände inte mig någonting. Soldaterna tågade in i Nanking i ordnade kolonner, alltihop gick snabbt och smidigt som vid en vaktavlösning.

Folk i underliga kläder började fylla hotellet. Nya grupper anlände varje dag. Vi närmade oss 1 oktober, Kinas nationaldag. Kinesiska folkrepubliken proklamerades av ordföranden Mao Tse-tung från Tien An Men 1 oktober 1949.

Brunbrända och högväxta unga män i sandaler med ett stort brokigt tygstycke virat om kroppen tågade in i matsalen. Burmeser. Sällsynt vackra kvinnor med blåsvart hår och smidiga kroppar var klädda i blusar och saronger i underbara batikmönster. Indonesiska danserskor. Européerna vid borden var klumpiga och säckiga jämfört med dessa människor.

Hotellpersonalen satt i grupper om kvällarna och klippte bokstäver av papper i olika färger. Texten klistrades upp på tavlor till välkomsthälsningar på många språk. Pappersgirlander hängdes upp i vestibulen och röda lanternor med gula tofsar smyckade entrén.

Sista september på eftermiddagen var det presskonferens och alla utlandsskrivare infann sig med pennor och anteckningsböcker. Inga kinesiska journalister var närvarande, konferensen var enbart för utlänningar. Representanten för kinesiska UD:s pressavdelning talade utmärkt engelska i vanliga fall men det hörde till ritualen att hon bara talade kinesiska vid detta högtidliga tillfälle. Tolkar översatte till ryska och engelska.

Vi fick reda på att arbetarna vid den och den fabriken skulle utgöra grupp 7 i demonstrationståget följande dag och att det var en ära som visades dem på grund av deras goda produktionsinsatser. Arbetarna från en annan fabrik skulle gå i grupp 13, bönderna från en grönsaksodlande folkkommun utanför Peking skulle gå i grupp så och studenterna från Lantbrukshögskolan i grupp så och så vidare i all oändlighet.

När tre timmar gått hade alla för länge sedan slutat att anteckna något och det hela artade sig till enbart ett uthållighetsprov. Till slut insåg den kinesiska representanten att något radikalt måste göras och hon gjorde det genom att sammanfatta den sista hälften av uppgifterna i ett entimmes föredrag. Sedan var det frågor. Någon gjorde ansatser att öppna munnen och en annan väste: Håll käften, annars blir du strypt! Vi tågade ut och var förbannade över att ha blivit uppehållna just denna dag då alla hade bråttom. Presskonferenser inträffar bara en gång per halvår i Peking.

Klockan fem på morgonen började kolonnerna marschera till sina uppställningsplatser. Trumslagarna hade sin stora dag. All trafik i centrum var avstängd. Man måste visa upp en särskild lapp för att kunna passera. Alla hade sådana lappar, även fotgängarna. Festdagens maskineri fungerade bra. Kineserna är goda organisatörer.

Tio började paraden, precis. I europeiska huvudstäder domineras socialistiska demonstrationer av röda flaggor, av röda banderoller. Kommunisterna i Berlin och socialdemokraterna i Stockholm har samma tungt röda färg som symbol. I Peking dominerar pastellfärgerna. Valörerna är talrika. De tunna sidendukarna och lätta bambustängerna kräver inte sele som på en arbetshäst; en flicka kan bära en kinesisk demonstrationsfana i ena handen.

Ett stälverk och en rad fabriker rullade över torget, modellerna var monterade på lastbilar, så övertäckta att inte en gång hjulen kunde ses. Efter rullade ett berg, ett teaterberg eller sagoberg, aktörerna rörde sig på dess slingrande stigar och dansade slutligen på toppen. Sedan kom ett berg av grönsaker. Och en gipsstaty av Mao. Själv stod han uppe på Tien An Men och vinkade. Det tågande människohavet vinkade entusiastiskt ditupp.

Minoritetsrepresentanterna hade sina färggrannaste kläder på sig. Tibetaner och mongoler bar maskulina filthattar med breda brätten. Munkarna hade rakade skallar, skinande som polerat trä. Deras dräkt är brandgul. Gymnasterna hade kraftig solbränna och marscherade som en militärtrupp. En kontingent väpnad milis rörde sig tyst som en viskning över torget. Inget militärt auktoritetstramp. Befrielsearmén var en partisanarmé, soldaterna går i gummiskor.

Efter två timmar var paraden över. Kineserna är lidelsefulla kortspelare och under den långa väntetiden innan det blev deras tur att marschera satt folk på huk överallt och drog en spader. Plötsligt rann människofloden undan, bara soggubbarna fanns kvar, alla andra hade gått hem och ätit middag. På kvällen var det galafyrverkeri och efteråt fyllde smågrabbarna fickorna med tomma kruthylsor.

Pro och anti

Kalle kom på besök. Utan inledning luftade han sin våldsamma irritation över allt kinesiskt. Kineserna är det värsta, mest skurkaktiga och baksluga folkslag som finns, undervisade han oss. Man kan aldrig lita på en kines!

Han hade varit i Peking ett år och hans åsikter var definitiva. Vi var minst sagt förvånade över hans ilska.

Kineserna saboterar ingångna avtal, sade Kalle. De för smygpropaganda mot de internationella partiöverenskommelserna i Moskva 1957 och 1960. Moskvadeklarationerna var ju kompromisser som både ryssar och kineser tolkar som det bäst passar dem, invände jag.

Kalle blev ännu mer upprörd. – Har du läst Leve Leninismen som dom publicerade i fjol? Den är ett angrepp mot Sovjetunionens politik! Det är

splittringspropaganda dom bedriver! Det är Mao själv som skrivit den, skrek Kalle. Hans röst hade en benägenhet att gå upp i falsett när han blev hetsig och det blev han varje gång vi träffades. Boken översattes till svenska och trycktes på kommunistiska partiets tryckeri, Kungsgatan 84, Stockholm, sade jag.

– Men nu är den fördömd! Men här skyltar dom med den i alla fall, överallt! Du kan köpa den på engelska och ryska och franska och alla möjliga språk härnere vid bokdisken i hotellvestibulen!

Han var ur stånd att se det komiska i sina reaktioner. Kineserna hade skrivit något ryssarna inte gillade och de fortsatte att distribuera sina åsikter i Kina trots att de fördömts i Moskva. Jag fick en känsla av att Moskva för honom var detsamma som Vatikanen för katoliker.

Bannbullen från Moskva mot Leve Leninismen utfärdades antagligen i samband med att kineserna någon gång på försommaren 1960 försökte transportera en rysk upplaga av boken till Moskva för spridning i Sovjet.

I Kina går allting åt helvete, fortsatte Kalle. Folkkommunerna är ett enda stort fiasko. Ledningen för SUKP (Sovjetunionens kommunistiska parti) har varnat kineserna, men utan resultat. Den kinesiska partiledningen vägrar erkänna att kommunerna är en misstag!

– Det är likadant inom industrin! Ingenting fungerar. Kineserna vägrar att tillgodogöra sig ryska erfarenheter och lyssna på goda råd. Sovjetunionen har skänkt Kina flera femårsplaner men alltihop förstörs bara, maskinerna kunde lika gärna kastats i sjön!

Han trodde blint på vad han sade, det fanns inga tvivel hos Kalle. Logiken var inte hans sak. När han lugnat sig något övergick han till att tala om sitt eget arbete som översättare. Han hörde till specialisterna som bodde väster om stan, på Drusjba (Vänskapens hotell). Vi var överens om att alla utlänningar levde för bra och utgjorde en skarp kontrast till kinesisk standard. Som nu detta med bilar, sade Kalle. Trots att det är så ont om bilar i Kina har jag egen bil. Med chaufför! Är det likt något, det?

Du kan väl åka buss om bilen plågar ditt samvete, sade jag. Bussförbindelserna är bra och man behöver sällan vänta mer än några minuter. Han tog aldrig upp bilfrågan mer, varken då eller senare.

Drusjba kallades på skämt för gyllene ghettot bland utlänningarna i Peking. Det är ett stort område med många byggnader. Allting är nytt och servicen fulländad. Hotellområdet byggdes på 50-talet under den stora vänskapens tid mellan Kina och Sovjet. Drusjba är ryska och betyder vänskap. Ryska experter bodde där tills de plötsligt åkte hem i juli 1960.

Priserna på Drusjbas restaurang var mycket låga, bara hälften av priserna på andra restauranger i Peking med motsvarande standard. Det fanns simbassäng inom området, tennisplan, biograf och separat danslokal. På lördagskvällarna under sommaren var det utomhusdans på en takterrass. Hotellet var byggt i form av små lägenheter med ett eller flera rum och badrum, en del var försedda med kokvrå.

Kineser skötte städningen, hämtade och lämnade tvätt och hjälpte utlänningarna att ordna de flesta saker. Olika slag av butiker fanns, charkuteri, speceri- och brödbutik, skrädleri, postkontor m.m. Det var plats för flera tusen på Drusjba men det blev bara några hundra kvar, hälften sydamerikaner, när ryssarna åkt hem.

Jag vet inte om det var ryssarna eller kineserna eller ryssar och kineser gemensamt som utformade lyxförpackningen Drusjba åt tekniska experter och andra specialister att bo i. Väggarna är inte täckta av guld och platina, det är inte lyx i palatsliknande mening, bara mycket hög standard jämfört med kinesisk verklighet och vardag.

Redan första kvällen i Peking tog jag upp bostadsfrågan med de kinesiska representanter som mötte vid taget. Jag hade hört talas om gyllene ghettot och förklarade att i den isoleringen ville vi absolut inte bo. Vi ville bo vid en vanlig gata i en vanlig lägenhet som vanligt folk. Den dagliga konfrontationen med grannarna skulle innebära att vi lärde oss språket och förhållandena i landet.

Den ansvarige kamraten svarade att det var skillnad på bostadsstandarderna i Peking och Stockholm. Jag sade att det mindre handlade om standard än om vår egen inställning. Vi hade tvättat oss i handfat förr och badat i en balja på golvet. Vi kunde hålla liv i en koleld. Jag berättade att vår första egna bostad var ett fuktigt rum med järnspis. Det var utdömt som bostad av hälsovårdsnämnden. Han svarade artigt att han skulle se vad som kunde göras för att tillgodose våra önskemål.

Och dagarna gick. Hotellet vi bodde på tills vidare hette Hsin Chiao. Rykten jag hörde senare gjorde gällande att förmögna kineser utomlands satsat pengarna till hotellbygget och ägde det med kinesiska staten som kompanjon.

Jules, fransmannen, bodde i ett av de nybyggda områdena öster om det gamla Peking. Vi tog bussen dit ut en söndag och hälsade på honom. Han hade en rymlig lägenhet i ett jättestort tegelhus. En rad nya ambassadbyggnader låg inom samma område. Invånarna där talade också om sitt område som det gyllene ghettot, det fanns med andra ord två "ghetton", västerut Drusjba och österut Wai Djau Da lou (de stora husen för utlänningar). Tegelhuset Jules bodde i rymde över hundra lägenheter. Det kallades Chi Chia Yuan, vilket egentligen var kvarterets namn.

Utom Jules bodde ett tiotal andra utlandskorrespondenter av skiftande nationalitet i Chi Chia Yuan. Majoriteten av lägenheterna ockuperades av ambassadtjänstemän. Inga kineser bodde där. Vi fick reda på att det fanns tomma korrespondentlägenheter i huset.

Varje gång jag ringde upp och hörde mig för i bostadsfrågan fick jag oföränderligt samma vänliga och artiga svar: Ingenting klart ännu men vi hoppas det skall ordna sig. När vi bott några veckor på hotell Hsin Chiao träffade jag Ted, engelsman som bott åtta år i Peking. Han frågade efter min adress och jag svarade att vi bodde tillfälligt på Hsin Chiao.

Aha, sade Ted, där bodde jag tillfälligt fjorton månader!

Vem som helst kunde räkna ut att bostadsproblemen måste vara enorma i en stad som Peking. Var det fair att vägra bo i ett gyllene ghetto när dessa hade byggts för att lösa problemet med utlänningarna? Men kineserna sade ju att det nog skulle gå att ordna bostad vid en vanlig gata?

Varje dag lärde vi oss mer om den kinesiska artigheten. Redan i småskolan försökte lärarinnan inpränta i oss att artighet är en dygd men vi blev aldrig särskilt dygdiga. Först i Kina lärde jag mig vad raffinerad artighet är. – Den kinesiska artigheten är inte längre vad den varit, den ramponerades åtskilligt av revolutionen. Jämfört med den svenska är den dock fortfarande vital.

En dag ringde jag upp Chang. Han var tolk och hjälpande hand i olika angelägenheter. Well, sade jag, inget bråk mer från min sida. Vi accepterar och flyttar till Wai Djau Da lou. Ingenting är klart ännu men vi hoppas det skall ordna sig, svarade Chang. Du kan lägga undan den där grammofonskivan nu, sade jag. Vi accepterar och flyttar till Wai Djau Da lou. Det står visst någon lägenhet tom därute, svarade Chang utan minsta ändring i rösten. Men jag hade en känsla av att han log.

Kineserna föreslog aldrig att vi skulle flytta till Wai Djau Da lou. De väntade bara på att vi själva skulle komma underfund med att de hela tiden hade tänkt att vi skulle bo där. Sådan är den kinesiska artigheten.

Lägenheten hade stått obebodd en tid. Den italienska kommunistiska tidningen l'Unita's korrespondent hade bott där. Han hade åkt hem tre månader tidigare och ingen hade kommit i hans ställe. Vi hoppades att osämjan mellan italienska och kinesiska kommunister skulle hålla i sig, så att vi kunde fortsätta att låna det italienska kylskåp som stod i lägenheten. Den höll i sig, det kom ingen ny l'Unitakorrespondent.

Luften är dammig i Peking, golven var täckta av jorddamm som transporteras med vinden från inre Asien. Esther köpte en hink och några skurtrasor. Vi städade flera dagar innan det blev rent, fönstren hade stått öppna tre månader. När jag putsade dem på utsidan kom en

kinesisk gårdskarlar upp och förmanade mig allvarligt att inte gå på stenhyllan utan säkerhetssele. Lägenheten låg i sjunde våningen. Jag lånade ett rep av honom.

Kineserna är noga med säkerheten. Folk skall inte bli invalider eller slå ihjäl sig på grund av dumhet. Jag har varit byggnadsarbetare i Sverige och vet att det många gånger är så och så i praktiken med säkerhetsföreskrifternas efterlevnad, både från bolagens och arbetarnas sida. Byggnadsställningarna i Kina har breda landgångar att gå på, de består inte av ett par utlagda plankor och hål på bägge sidor att ramla ner genom. Skyddsräckena är inte en entumsbräda utan flätade fibernät som håller att ta i.

Flertalet bostäder i Peking är envåningshus. De ser gråa ut från gatan. Innanför porten är det i allmänhet gladare. Bakom gathuset ligger andra hus i vinkel runt en gård där familjerna odlar grönsaker och blommor. Ett och annat träd växer på dessa gårdar, tillräckligt många till att Peking, sett från ovan, liknar ett gigantiskt villasamhälle, en grön oas i hörnet av den bruna, nordkinesiska slätten.

Ett fåtal utlänningar bor fortfarande i hus vid smågatorna. Myndigheternas politik går ut på att få dem flyttade till lägenheter i utlänningssettlementen. Den ena efter den andra flyttar. Det är trevligare att bo i hus, visserligen, men det är dyrare. Lägenheterna i settlementen har centralvärme och varmvatten. Utlänningarna vill i allmänhet inte bo i de minsta husen. De som vill får inte, är man utlänning så tillhör man socialgrupp ett och skall bo ständsmässigt. För kineserna är det bland annat en valutafråga, högre hyra betyder mer utlandsvaluta.

I Pekings utkanter har stora bostadskvarter byggts på senare år runt de nya fabrikerna. Dessa arbetarkvarter består av tre- och fyra våningars tegelhus med många lägenheter i varje. Vi bad att få bo i en sådan lägenhet men fick nej.

Mina inkomster var inte lysande enligt svensk standard; de var stora jämfört med kinesisk. En kinesisk specialarbetarlön går sällan upp till mer än 150 kr i månaden. Vi skulle bara bli en guldkantad kontrast till genomsnittsfattigdomen i ett sådant kvarter. Dessutom skulle vi tre ta upp plats för tio kineser som bättre behövde den, oavsett om vi bodde i en arbetarlägenhet eller i ett litet hus.

Chang, tolken, undrade om vi inte skulle ha någon hjälp i hushållet. Varför skulle vi det? Alla utlänningar har hushjälp sade Chang, alla utan undantag. Då är vi ett undantag, sade Esther.

Han hade rätt. Varendra utlänning jag träffade i Kina höll sig med tjänstefolk, även de som aldrig kunnat drömma om något sådant i sina hemländer. Det motiverades på olika sätt, ett argument var att man

måste vara kines för att klara inköpen av matvaror. Påståendet är rent nonsens för man kan lära sig varornas namn och de viktigaste kinesiska räkneorden på några dagar, priserna varierar inte mycket och man blir inte lurad.

De som var ur stånd att lära sig handla mat klarade däremot inköp av alla möjliga andra varor på egen hand, märkligt nog. Förklaringen till kinesiskt tjänstefolk i hushållen var helt enkelt att kinesisk arbetskraft är så billig. Kommunistiska tidningskorrespondenter fick plötsligt råd med att låta sina i hemlandet dubbelarbetande fruar bli lyxkvinnor när de kom till Kina.

Västliga kommunisters förmåga att vara teoretiskt revolutionära och småborgare i praktiken framträdde med speciell skärpa i Peking. Det var filmförevisning en kväll på tjeckiska ambassaden och jag tog cykeln och åkte dit. Ambassaden låg bara några minuters väg från Chi Chia Yuan. Jag åkte förbi Bert på gatan och hejade. Han frågade vart jag skulle. Ner och se den där filmen, svarade jag.

Jag skulle aldrig åka cykel till en ambassad, sade denne veteran från andra världskriget som deltagit aktivt i tre årtiondens fackliga och sociala strider i sitt hemland.

Östeuropeiska kommunister var lika städade. Östtyska ambassaden bjöd mig på filmförevisning en gång och jag gick dit klädd i en, enligt mitt tycke snygg blå jacka, köpt i Stockholm. Det blev skandal, jackan uppfattades som en demonstration mot den proletära staten. Ingen slips hade jag heller. Dessutom duade jag ambassadören, som man gör inom svensk arbetarrörelse. På svenska ambassaden i Peking sade alla svenskar självfallet du till varandra, på den östtyska var tituleringen betydligt mera invecklad, för att säga det snällt. Jag blev aldrig mer bjuden till filmförevisning på östtyska ambassaden.

Ryssarnas och andra östeuropeiska kommunisters feodala inställning till tjänstefolk demonstrerades när kineserna krävde övertidsersättning för övertidsarbete. Kinesiska tjänare betalades med 75-85 yuan i månaden (160-180 kr). Mat ingick inte i lönen, de hade mat med sig, rum ingick inte heller i lönen. En skicklig kock kunde tjäna 125 yuan (265 kr). Arbetstiden skulle vara 8 timmar per dag men blev ofta längre och därför krävde kineserna 100 % övertidsersättning per timme vid förlängd arbetstid. Lönekravet blev, i genomsnitt, 0,60 yuan (1,25 kr) per övertidstimme. Västambassaderna gick med på detta krav utan diskussion men östambassaderna stretade emot lika mycket som en del u-länders ambassader, där man också betraktade tjänare som tillhör till huset; tjänstefolk skulle helst jobba dygnet runt för sin usla månadslön.

De enda jag såg från ambassaderna som åkte cykel i Peking var indier, engelsmän och skandinaver. Den enda högre tjänsteman jag såg åka buss var albanske ambassadören.

Söderut från där jag bodde rann en å och det gick en väg ner dit och den var gräns mellan gammalt och nytt. På ena sidan låg nya fabriksarbetarbostäder. De såg trista och spartanska ut, husen var inte byggda för att tillfredsställa krav på skönhet utan för att skaffa folk tak över huvudet.

På kvällarna såg man rakt in i lägenheterna. En naken glödlampa från en sladd i taket lyste upp rummen. Bara en och annan ägde gardiner. Det är brist på tyg i Kina, bomullstyget var och en tilldelas på kupongerna går åt till kläder. Finare tyger är inte ransonerade, dem har vanligt folk inte råd att köpa.

Några trasiga rutor var tätade med pappskivor. Utanför fönstren hängde lök i snören som pärlor i ett halsband. Några lägenheter hade små balkonger fyllda med höns och tvätt. I slutet av varje månad då nya kuponger delades ut var det långa köer utanför speceributiken.

Kvarterets frisörsalong sköttes av ett gäng unga grabbar och tjejer, en glad sextett som skojade med varandra och med kunderna. Det var alltid uppåt därinne. Kineser har mycket långsam skäggväxt och låter ofta frisören sköta rakningen. En gång i veckan räcker och det kostar bara några fen. Männens brukade få håret tvättat samtidigt, och lagt. Kina är de manliga frisyrernas land. Det finns hundra klippningar att välja emellan. En del kvinnor permanentade sitt hår, flertalet hade rakt, kortklippt hår utom unga flickor som har flätor.

Åtskilliga tusen bodde i kvarteret men jag fick aldrig intryck av att de hade några ungdomsproblem eller dagdrivarproblem där. Sådana fenomen verkar okända i Kina. Kvarterets folk arbetade och sparade. Många hade köpt cyklar. Barnen gick i skola.

Jag iakttog människorna i dessa spartanska hyreskaserner nästan två år. Min uppfattning är att de var nöjda med sin tillvaro och tyckte att de fått det bra. De hade vatten och avlopp och elektriskt ljus, till och med en radio kanske. Fattiga, javisst, men det är alla i Kina, i Asien; större delen av mänskligheten lever i stor fattigdom.

På andra sidan vägen låg en by. Storstaden hade vuxit förbi den flera kilometer utåt åkrarna. Byn hade blivit en del av staden. Bebyggelsen var uteslutande envåningshus av saltorkat tegel. Invånarna byggde själva nya hus när de gamla föll ihop. Husmödrarna putsade väggarna utvändigt när rappningen lossnat. Proceduren är enkel och kostar ingenting. Nordkinas brungula jord är ett utmärkt byggnadsmaterial. Man blandar jorden med vatten i diskbaljan och tar lite sönderhackad halm som bindemedel. Putsen sitter kvar på väggen flera år.

Husen har pappersfönster, vaxat papper håller vintern ute. Papper är mycket varmare än glas och det skyddar mot insyn. Kvinnorna lagade maten utomhus större delen av året. De tvättade på det gamla sättet, kläderna doppades i kallt vatten och skrubbadas mot en flat sten. Vattnet hämtades från bypumpen. Det är inte tvättmaskiner utan tvättpulver som saknas i de flesta av världens länder.

Jag gick ofta vägen ner till ån. Det fanns en liten snickerifabrik på ett ställe med vinande sågklingor. Utanför sågade män och kvinnor plank för hand. Den barkade stocken stod på lut mot en ställning. Den ena planksågaren stod på en hög pall, den andra på en lägre och drog timmersågen efter blyertsstrecken på stocken. Var det en grov timmerstock hade två människor göra en dag att såga fyra plankor. Jag såg samma sorts plank-sågning i Västafrika 1960.

Längre bort låg ett kolupplag och ett krukmakeri där man brände vackra bunkar av leran. Det är ont om skog i landet, husen värms upp och maten lagas på koleld. Marco Polo beskrev det underliga landet där borta där folk eldade med svart sten.

Grönsaker odlades på varje bit jord. Solrosor upp till fyra meters höjd stod som gula smycken i luften ovanför murarna. Det var mycket ont om vatten hösten 1961. En tvåmeters betongkulvert mynnade ut i ån. Gick man in i den blev man dammig om fötterna. Från september till april minns jag nederbörd vid två tillfällen, regn ena gången, snö den andra, några millimeter varje gång.

Det växte höstvetete och andra odlingar på smala åkrar utmed ån. Kineserna sår med 30 centimeters radavstånd och ogräshackar veteåkrarna som betfält. Människorna var brunbrända av arbetet i solen och vinden. Det är ett populärt missförstånd att östasiater är gula i skinnet, de är bruna, på sin höjd brungula frampå senvintern. Sak samma med de sneda ögonen. Mongolvecket finns men det är få som har sneda ögon, majoriteten har raka ögon som andra raser, det är bara ögonvrår och kindben som har lite annorlunda form.

Gamla män fiskade med stora håvar upphängda i ställningar. De satt där och mediterade och vevade upp häven med jämna mellanrum. Ytterst sällan var det någon fisk på botten av nätmaskorna. I början såg de undrande på mig, utlänningen, när jag kom gående på stigen. Efter en tid nickade de igenkännande. Ungarna flockas alltid runt utlänningar, det är inte fult att vara nyfiken, man har lov att peka också om det är något intressant. Tove var generad och irriterad i början över denna popularitet.

Su lian ren, su lian ren, ropade ungarna som samlingssignal när någon europé kom. Su lian betyder Sovjetunionen, ren betyder folk, människa.

För ungarna var alla européer su lian. Satt man sig på huk och förklarade att man inte var su lian utan rui dian, svensk, så upprepade alla eftertänksamt rui dian, rui dian. Det var fåfäng möda. Efteråt ropade alla på nytt su lian, su lian. De föreställde sig antagligen Sverige som någon stad eller provins i Sovjet.

Jules bjöd på skjuts till Minggravarna i sin folkläda. Det gick att åka buss ditupp men det hade inte blivit av så vi var glada och packade matsäckskorgen.

Förste Mingkejsaren var bondson. Kunskaper skaffade han sig som munk. I flera sydöstasiatiska länder är det fortfarande en fattig grabbs enda möjlighet att skaffa sig kunskaper. Han var ful och intelligent, hänsynslös och duglig, en upprorsledare av format som efter decenniernas strider gjorde slut på mongolernas herravälde över Kina. Nanking erövrades 1356 och när Peking föll 1368 blev bondsonen Chu Yüan-chang kejsare.

Mongolerna tvingades sedan uppge Manchuriet och Korea och även Karakorum där Djingis Khan ett århundrade tidigare i sin tältstad mottog knäböjande furstar och sändebud från hela Asien och från det mörka hörnet längst bort i väster på den asiatiska kontinenten – Europa. Mongolkhanen är den största militära erövrare historien känner och på hans sigill stod följdriktigt: Kejsare över mänskligheten.

Chu Yüan-chang, Mingdynastins grundläggare, begravdes i Nanking 1398. Sex år senare samlade Timur lenk sitt mongolkavalleri för att återerövra Mittens rike. Men Timur dog i början av fälttåget och lyckades aldrig kröna sin halvsekellånga härskarställning med erövringen av Kina. Efter Timurs död började inbördesstriderna mellan mongolstammarna på nytt och det mäktiga mongolväldet föll sönder.

De gamla handelsvägarna från Kinas äldre huvudstad Changan, senare Sian, till Kairo och medelhavsländerna blev osäkra, karavanerna plundrades eller tvingades betala tull på så många ställen att handeln inte lönade sig längre. Sidenvägens två tusen år långa historia var slut.

Det att en flicka kunde rida oantastad med en säck silver från Stilla havet till Medelhavet under mongolväldets dagar. Silver var en gång värdefullare än guld.

Portugiserna började utforska Afrikas västkust 1415, elva år efter Timurs död. Vasco da Gama rundade Afrikas sydspets 1497 i det fortsatta sökandet efter en sjöväg till Indien och Kina som ersättning för sidenvägen. Portugiserna byggde befästningar utmed färdvägen, i Senegal, Ghana, Angola, Mocambique. 1513 seglade Jorge Alvarez från Malacka och nådde Kina; 1557 gav Mingkejsaren i Peking portugiserna tillstånd

att bosätta sig på halvön Macao söder om Kanton vid Pärlflodens mynning.

Vasco da Gamas fartyg var inte det första som krossade Indiska oceanen. Det var för övrigt inte da Gama utan en arabisk lots från Östafrika som skötte navigeringen. Kineser och siameser hade under århundraden seglat till Östafrika och hem igen. Kineserna byggde oceangående tremastare på 700 ton med vattentäta skott 300 år innan Columbus seglade till Amerika. Hans flaggskepp Santa Maria var på 233 ton.

Vi startade mot Minggravarna tidigt en söndagsmorgon och åkte först genom de nybyggda östra stadsdelarna och sedan norrut. Allt här öster om stadsmuren är nytt, sade Jules och gjorde en svepande gest med armén. Det är fantastiskt att så mycket kunnat åstadkommas på dessa få år. Fabrikerna är nya, gatorna, stadion. Bostadskvarteren här måste rymma flera hundra tusen. Allt är nytt, upprepade han.

Du talar som om du vore betald av propagandaministeriet, skämtade jag. Men det är sant, protesterade Jules. Här fanns ingenting utom tre-fyra byar. Jag var här före revolutionen.

Felet med alltför många intelligenta människor är att de inte fattar något om folkrörelser, sade Jules. De tror att politiska skeenden och omvälvningar bara är ett slags schackspel mellan politiskt ledande figurer. Men i verkligheten handlar det inte alls om schack, om någons geniala drag, utan om miljoner människor i rörelse mot avlägsna horisonter.

En av mina vänner hävdar att kommunism kan sammanfattas i ett enda ord: mat – att skaffa mat, sade jag. En drägligare tillvaro är bara en första etapp, sade Jules. Vägen till en mänskligare tillvaro är lång, alright, men den är inte oframkomlig.

Först måste maten skaffas, invände jag. 1938 beräknade man att 38 procent av mänskligheten levde på svältgränsen. 20 år senare var det 62 procent enligt FN. Under tiden växte mänskligheten till sig från två till tre miljarder. Voilà, monsieur Jules, de undernärda blev 2,5 gånger fler på 20 år. Men industriländerna fortsätter att tillverka tio gånger fler personbilar än traktorer. Minan är laddad. Du är gammal men jag kommer att få uppleva fyrverkeriet. Hur många miljoner svält på 1700-talet? Inte många jämfört med nu, svarade Jules.

Mingkejsarnas gravar 50 kilometer norr om Peking är 13 till antalet, väldiga högar vid bergens fot. Innan man kommer fram passerar man en timrad vägport i granna färger och strax efter en port av sten. Stora Röda Porten kallas den och stor är den, och kinesiskt röd, ett vackert block arkitektur.

Sedan följer den berömda allen av stensulpturer, elefanter, hästar, kameler, lejon, fabeldjur och mytiska enhörningar, fyra av varje,

mästerligt huggna. Därtill tolv gestalter, krigare och civila ämbetsmän. Ännu en stenport slutligen. Från den ser man den mäktigaste av Minggravarna.

Ingen småaktighet gör sig gällande på denna kyrkogård. Entrén är två kilometer lång. Gravarna ligger i en oregelbunden halvcirkel, spridda över ett 40 kvadratkilometer stort område.

Framför varje grav ligger en byggnad, framför de mindre en paviljong, framför den största en väldig pelarhall. Pelarna är av ädelträ, transporterade till lands hela vägen från Yunnan eller Burma, 3 000 kilometer eller mer på vagnar, 500 man förspända varje stam, transportkostnad 200 000 liang silver per pelarstock. Kejsaren av Kina hade många skattebetalare.

En av de mellanstora gravarna har öppnats nyligen. Man fann ingången – två dörrar av marmor, 4-5 meter höga – sedan man schaktat undan jorden 20 meter djupt från markytan. Vi åkte dit och fick det nedslående beskedet att graven var stängd. Forskarna höll på med en del kompletterande undersökningar. Om vi sökte speciellt tillstånd hos vederbörande instans i Peking skulle vi kanske trots allt få tillåtelse att gå ner i graven.

Det var 50 kilometer till Peking och det var söndag. Ingenting att göra åt saken. Vi satte oss och började äta. En snäll trädgårdsmästare bjöd på frukt som fallit till marken från persimonträden. Det var en hel skog av träd, brandgul av mognande saftiga persimonfrukter.

En buss kom körande. Ur klev ett 30-tal polacker, delegater av något slag. Jag talade med några i gruppen. Javisst, ställ er i ledet bara! Portvakten såg på oss med granskande ögon, men in kom vi.

Graven är ett underjordiskt palats med flera salar, högt i tak, kallt, vi frös om fötterna i våra barfotasandaler. Kistorna med kejsaren och hans båda gemåler fanns kvar. En väldig kruka med olja stod i en av gångarna, blått mingporcelain. Övriga skatter, smycken av ädelsten och guld, kronor, huvudbonader, dräkter var på utställning i Palatsmuseet i Peking. Några dagar senare, när vi gick för att se dem, hade de flyttats tillbaka och vi såg inte rikedomerna förrän ett år senare i två sidobyggnader utanför graven.

Några kilometer från gravarna ligger Mingreservoaren. Dämningen är av sten, 627 meter lång och 179 meter bred i basen. Ovanpå den 29 meter höga dammen går landsvägen. Anläggningen byggdes på ett halvår under "det stora språnget" 1958. En paviljong och en förstorad inskrift av Mao Tse-tung pryder dammen. Mao var själv med och bar material en dag tillsammans med Liu Shao-chi, Chu Teh, Chou En-lai, Chen Yi, Teng Hsiao-ping och de övriga i partiledningen.

Deras symboliska insats exploaterades givetvis via propagandabilder i massupplaga, men det råder inget tvivel om att Maos fysik håller till en

dags kroppsarbete. Han är bondson i likhet med många segrande upprorsledare före honom. Föreställningen att Kina haft en mycket fridfullare historia än andra länder är en myt. Kina har visserligen inte haft många krig med andra länder, på grund av att gränserna utgörs av hav, bergskedjor, öknar och vildmark. Inbördeskrig har landet i gengäld haft gott om. Under de sista 2 000 åren har 18 stora uppror ägt rum, en del segrade, upprorsledarna blev kejsare, andra kvävdes under enormt slaktande. De mindre upproren, som bara omfattade någon provins, är oräkneliga. Man bör hålla i minnet att Kinas provinser är lika stora som de stora länderna på den europeiska kontinenten.

Mao är symbolen för det nya. Under hans ledning har reformerna genomförts, främst jordreformen. Jordreformen är det viktigaste resultatet av den kinesiska revolutionen. Jordreformen avskaffade svälten. Maos bild hänger i varje offentlig lokal och i alla hem. I det avseendet liknar Kina alla andra länder som genomgått stora omvälvningar under senare år.

Ombord på ett mindre fartyg från Rijeka till Dubrovnik 1958 såg jag fem olika porträtt av Tito. I Afrika går flickorna med respektive ledares bild på låren och magen, porträttet ingår i mönstret på kjoltyget. Jag tycker det är motiverat att folk har bilder av sina politiska ledare, män som vikt sitt liv åt sociala reformer. Det är i varje fall lika motiverat som att ha väggen full-klistrad med popidoler.

Vi gick ur bilen och tittade på bilderna av Mao och de andra. Ming-reservoaren var nästan torrlagd. Himlen var blå varje dag. Jorden behövde regn. Men fälten runt Peking var inte förbrända, kålen lyste friskt grön tack vare den konstgjorda bevattningen. Kålen skördas på senhösten, kålbladen torkas och förvaras i jordkällare. Det är ingen konst att få saker och ting att torka, luften är knastertorr större delen av året, tvätt torkar på en timme. Vintern 1961-62 överlevde Pekings befolkning på rätter av torkade kålblad.

En stig fanns nerför slänten på södra sidan av den konstgjorda sjön. Vi gick ner till stranden och vi diskuterade det ämne som alla samtal i Peking kretsade kring den hösten. Är en brytning mellan Kina och Sovjet möjlig, frågade Jules. Tror du det? Allt är möjligt, sade jag.

Det låg politisk spänning i luften och alla undrade vad som skulle hända. Chrusjtjov hade öppet attackerat albanska partiledningen på SUKP:s 22:a kongress och en lång rad kommunistiska partiledare hade som ett eko upprepat angreppet mot albanerna.

Blottläggandet av dispyter mellan broderpartier eller broderländer framför näsan på fienden kan inte betraktas som en allvarlig marxistisk-

leninistisk attityd, svarade Chou En-lai som höll det kinesiska hälsningsanförandet på kongressen.

Kineserna säger att Chrusjtjov inte kan tas på allvar! Det var en politisk bomb. Två dagar senare gick Chou till mausoleet på Röda torget i spetsen för den kinesiska partidelegationen och lade ner kransar till minnet av Lenin och Stalin!

"Till V. I. Lenin, den proletära revolutionens store ledare och lärare."

"Till J. V. Stalin, den store marxisten-leninisten."

Det var en öppen demonstration mot Chrusjtjov mitt i Moskva. Man kan föreställa sig Chrusjtjovs vrede. Mausoleet stängdes några dagar senare och Stalins lik flyttades. Chou En-lai lämnade kongressen och möttes av Mao på flygplatsen i Peking.

7 november. Oktoberrevolutionens 44-årsdag. Kvällen innan hölls det traditionella mötet i Peking till minnet av ryska revolutionen. En avvikelse från traditionen var att mötet hölls i en lokal för 1 500 åhörare. Tidigare år hade det alltid hållits i folkkongressens stora sal med plats för 10 000.

I Peking står vikten ett politiskt möte tillmäts i direkt relation till lokalens storlek. Ett möte med bara i 500 åhörare var en klar degradering av ryssarna från officiell kinesisk sida. Nästa överraskning var att en föga känd medlem av kinesiska kommunistpartiets centralkommitté utsetts att hålla hyllningsanförandet. Detta för att förnärliga ryssarna ytterligare.

Han började med de vanliga inledningsfraserna. Omedelbart efter kom det:

– Efter Lenins död försvarade Stalin Lenins linje och kämpade resolut mot leninismens och socialismens fiender ...

Luften var laddad. Ryske ambassadören Chervonenko fick ordet. Han talade forcerat. I mitten av sitt anförande upprepade han vad Chrusjtjov sagt tre veckor tidigare om Hodja och den övriga albanska partiledningen. Träsitsarna i lokalen började slamra, albanske ambassadören reste sig demonstrativt och gick ut i spetsen för ett hundratal albanska ambassadtjänstemän och studenter.

När Chervonenko slutat applåderade närvarande östeuropéer frenetiskt. Ingen av de kinesiska värdarna i mötespresidiet applåderade, ingen bland den kinesiska majoriteten på åhörarplats lyfte ett finger. Lokalen var totalt spaltad, delad i en stor och en liten halva med en osynlig vägg. Stämningen var som på ett gammalt hederligt politiskt möte där falangerna höll benhårt på sin egen representant och negligerade motståndaren.

Kvällen därpå var det mottagning på ryska ambassaden. Jag brukade skoja med Yakov och de andra ryska korrespondenterna om ambassaden som var byggd i en slags senkommen rokokostil och hade vissa likheter med Vita huset i Washington. De medgav beredvilligt att stenpalatset var för jävligt, kolossalt, kallt och oekonomiskt. De påpekade att sådana manifestationer upphört nu, efter Stalinepokens slut.

Vem skulle representera kinesiska regeringen på mottagningen? Skulle över huvud taget någon av de stora kanonerna visa sig? Frågorna surrade. Ingen kom. Spänningen steg. Plötsligt klämde orkestern i. Premiärminister Chou En-lai och utrikesminister Chen Yi uppenbarade sig och gick fram till hederssoffan.

Chervonenko höll tal och höll konstpauser. Spridda applåder. Chou och Chen satt fördjupade i varsin papperslunta. Chervonenko blev röd i ansiktet och höjde rösten. De stora orden om den eviga och obrytbara vänskapen mellan Sovjetunionen och Kina ekade under kupolen. Chou och Chen läste oanfäktat vidare i sina papper.

– Sovjetunionen stöder Kinesiska folkrepublikens rättmätiga krav på Taiwan..., talade Chervonenko.

Då, först då, såg Chou En-lai och Chen Yi upp från läsningen och applåderade. Sedan talade Chen Yi om den eviga vänskapen.

Folkets Dagblad – kinesiska parti- och regeringsorganet – publicerade Chervonenkos långa tal från mötet den 6 november in extenso. Vad Chrusjtjov och andra sade om Hodja och Hodjas vänligheter mot Chrusjtjov och de andra, allt publicerades i den kinesiska pressen. Utan kommentarer. Alla undrade när den kinesiska partiledningen skulle ta bladet från munnen? Det skedde inte förrän ett år senare.

Bland utlandsexperterna på Drusjba var stämningen hysterisk och skrattretande. "Proryssar" och "prokineser" slutade hälsa på varandra, de gick förbi varandra som om det låg en hektar emellan dem. En söndagskväll annonserade kineserna visning av en albansk film i drusjba-biografen. Proryssarna agiterade intensivt för bojkott bland sina trogna. Alla prokineser gick på bio den kvällen. Nästa söndag annonserades visning av en rysk film om den albanske nationalhjälten Skanderbeg. Proryssarna svor och prokineserna jublade. Bojkotten kom av sig, småningom blev det lugnare. De minst fanatiska i respektive falanger hälsade t. o. m. på varandra.

Hoang-ho

När vinterstormarna rasar över Kina är luften fylld av damm. Berglandskapet i nordväst är täckt av gul lössjord som kommit med vinden

från inre Asiens öknar. Somarmånadernas slagregn river med sig lössjorden. Floderna fraktar den mot havet.

Den som badar i Gula floden blir aldrig ren igen, säger ett gammalt kinesiskt ordstäv.

Det är den grumligaste floden i världen. Nilen innehåller i genomsnitt ett kg jord per kubikmeter vatten. Slamkoncentrationen i Gula floden är 34 kg per kbm. Bifloden Ching-ho från lössjordsområdet i Kansuprovinsen fraktar i genomsnitt 161 kg slam per kbm vatten och det finns tillflöden där slammängden uppgår till 580 kg. Där är det inte längre vatten utan snarare flytande jord.

Ingen flod i Kina har varit svårare att tämja än Hoang-ho, Gula floden, "Kinas sorg". Den kinesiska civilisationens vagga stod någonstans i Gula flodens dalgång. Under årtusenden har inbyggarna försökt tämja floden. De har kämpat sida vid sida mot vattenmassorna när floden svämmat över och de har kämpat om det tröga, gula vattnet när torkan kvävde dalen och solen brände sönder det ris de skulle leva av.

Draken är flodens symbol i Kina. Det slingrande odjuret härskade över människorna och draken blev härskarens, kejsarens symbol. Att den kinesiska civilisationen överlevt alla andra och blivit så gammal beror på många samverkande faktorer. En av dem är att Kinas miljoner tvingats till samverkan, effektivt samarbete är förutsättningen för konstgjord bevattning. Man kan inte gå 200 km för att hämta vatten åt riset, varje by måste sköta sin andel av regleringssystemet och dela med sig av vattnet till de andra.

Gula floden är 4 845 km lång och flodbassängen den avvattnar är 745 000 kvadratkilometer eller nästan lika stor som den skandinaviska halvön. Nederbörden är egentligen ringa, bara 400 mm om året i genomsnitt. Jangtse-kiang, Blå floden, "Kinas glädje", bär bort tre gånger så mycket regn i mellersta delen av sin dal. Men större delen av nederbörden i Gula flodområdet faller i juli och augusti. Ibland regnar det 150 mm på en enda dag.

Lössjorden kan inte hålla stånd mot skyfallen. Det finns trakter som årligen förlorar 100 ton jord per hektar. All jord vandrar. Högländet blir lägre och lågländet högre. Skillnaden är bara att lössjorden vandrar snabbare. Det är orsaken till att Gula floden åstadkommit så många naturkatastrofer.

Den årliga mängden jord Gula floden transporterar till slättlandet i öster eller ut i Gula havet motsvarar en 10 meter hög och 2 meter tjock mur runt ekvatorn. Mätningar 1949-51 visade att slammassorna under dessa tre år flyttade kusten vid flodens mynning 10 km ut till havs i ett 40 km brett solfjäderformat område.

Bara en mindre del av slammet följer med ut till kusten. Större delen blir kvar på slätten, i botten på den kilometerbreda flodfåran eller uppspolat mot dess sidor.

Flodens botten stiger ständigt. Miljoner bönder har under historiens gång lagt ner miljarder dagsverken på att förstärka flodens sidor. Hjältelegenderna därom är många. En berättar att Kun, som ledde arbetet och nio år i rad misslyckades med att hejda översvämningarna, avrättades på order av kejsaren Shun, som regerade år 2255-2205 före vår tidräkning. Kuns son Yu, av eftervärlden känd som Yu den Store, fortsatte där fadern slutat.

"Tre dagar efter sitt bröllop lämnade han hemmet och var borta åtta år. Tre gånger under dessa år passerade han hemmet utan att någonsin beträda det."

Antikens stora ingenjörer var tydligen lika upptagna som nutidens. Men katastroferna var oundvikliga. Ju mer flodfåran och invallningarna höjde sig över slätten i perioder med en välorganiserad statsmakt desto större blev den slutliga katastrofen. Dagen när floden bröt sönder fördämningarna närmade sig oundvikligen.

Gula floden har brutit sig ut och ändrat sitt lopp 26 gånger och temporärt brutit sig genom invallningarna och dränkt omgivande distrikt 1 500 gånger under de 3 000 år uppgifter om floden samlats och arkiverats.

Det finns få eller inga uppgifter om antalet människoliv översvämningsskatastroferna kostat. Inte heller om den materiella förödelsen, torrläggningen t. ex. av bevattningssystemen över hela landskap när floden ändrat kurs.

En folksång från Shan hsien berättar:

I Tao Kuangs 23:e regeringsår
steg Gula floden mot himlen ...

Det var 1843. Flodvattnet steg 6,93 meter på 44 timmar, bröt sig ut vid Chungmou och förvandlade östra Honans och norra Anhweis tätbefolkade jordbruksbygder till ett hav.

Den största katastrofen i modern tid orsakades av Chiang Kai-sheks order 1938 att spränga flodvallarna vid Chengkow för att hindra de japanska invasionsarméernas framryckning. Och undgå att beväpna bönderna. Ordern utgör ett av många prov på Chiang-regimens totala likgiltighet för människoliv.

Inga varningar utfärdades. Ett område tre gånger större än Danmark översvämmades, 890 000 människor drunknade, 12,5 miljoner blev hemlösa.

Halva och hela år utan regn har åstadkommit lika fruktansvärda katastrofer. Under Chingdynastin 1644-1911 led Gula flodområdet av svår torka vid 201 tillfällen. 1876-79 dog 13 miljoner människor av svält i provinserna Shansi, Hopei, Shantung och Honan.

Den nya regimen i Kina bestod ett avgörande prov i september 1949, månaden innan folkrepubliken proklamerades. 400 000 soldater och civila mobiliserades att förstärka Gula flodens vallar och de lyckades med uppgiften att hålla den höstens stora vattenmassor under kontroll.

Fram till hösten 1955 reparerades 1 800 km dämningar utmed Gula flodens nedre lopp. 130 miljoner kubikmeter jord och flera miljoner kbm sten gick åt. Soldater och bönder bar materialet i vidjekorgar.

"Den röda, röda solen gick upp över Kinas jord."
Den uppgående solen är revolutionens symbol.

Du måste ha en bättre överrock, sade Chang. Det blir kallt på resan. Vi gick ut på stan och såg på överrockar. Jag köpte en som kostade 19 yuan – 40 kr enligt växelkursen. Det var en bra rock.

Kläderna gör mannen, den gamla sanningen bekräftades än en gång. Rocken var vadderad. Jag blev mycket större än i vanliga fall, en halv gång större. Jag blev imponerad av min nya storlek. Tove fnissade men ungar begriper ju ingenting.

Vi var fyra i kupén: Ted, från London – det var noga med London – Bert från Kanada, Harry från Österrike och jag. Chang höll till i en annan kupé. Han tolkade och representerade Kina, värdlandet. Vi spelade kort om över- och underslaf. Harry och Ted förlorade och fick klättra upp. Men innan dess åt vi.

Det var en av mitt livs kallaste måltider. Värmesystemet i restaurangvagnen hade gått sönder. Jag välsignade min nya överrock. Kyparen var gredelin i ansiktet, valhänt och hackade tänder. Det är kallt i Kina i december. Nordkinesiska slätten ligger visserligen på portugisiska breddgrader men det kommer man bäst underfund med i juli.

Slätten är mycket enformig, brun. Enstaka, nakna träd i byarna. Det blir många träd för det är många byar. Tiotals miljoner bor där. Husen är byggda av jord, som svalbon. På sommaren är allting brunt också, utom träden och de bevattnade åkrarna. Det växer inget gräs i Nordkina. Det är för torrt. Ibland längtade jag efter gräs.

Vad som slog mig mest vid hemkomsten från Kina var den enorma växtligheten i Sverige. Ingen bryr sig om att tillvarata den. Allt det gröna växer upp och ruttar ner utan att det intresserar någon. Jämfört med kineserna verkar svenskarna enormt slösaktiga. Kineserna tar reda på allting, använder allting, gör något av det. Jag tror 100 miljoner kineser

skulle kunna överleva i Sverige på vad marken ger och himlen ger. Sverige har ju nästan tropisk väderlek med ett evigt monsunregnande.

Tåget rullade mot Gula floden. Vi skulle till San Men Hsia, den stora dammen nedanför Gula flodens krök. Det var varmt och hemtrevligt i kupén. Diskussionen rörde sig om mat. Harry tyckte om lök, helst vitlök.

Du stinker, sade Ted. Engelsmän vet inget om mat, sade Harry. Du din mitteleuropeiska bastard vet ingenting om någonting, sade Ted. Godnatt. Hoppas du fryser ihjäl så vi kan elda i restaurangvagnen med ditt kadaver.

Ted och Harry var de bästa vänner i världen och hängde alltid ihop.

Den stora planen att tämja Gula floden beslutades av folkkongressen 1955. Första etappen sträcker sig över 12 år och skall vara avslutad 1967. För projektet i sin helhet har inte några definitiva årtal nämnts.

I Gula flodens nedre lopp ligger flodens botten 3–10 meter högre än den omgivande slätten. Den stiger. 1955 års kalkyler visade att 920 miljoner kubikmeter lössjord varje år fraktas med flodvattnet mot låglandet.

Det första stora projektet i planens första etapp var att bygga en regleringsdamm tvärs över floden vid San Men Hsia. Den är färdig. Ytterligare 45 sådana betongdammar ingår i planen, större och mindre. Två är under byggnad, vid Liu Chia Hsia och Ching Tung Hsia.

Det var bitande kallt när vi kom till San Men Hsia. Vägen dit var en stor upplevelse. Nivåskillnaderna är drastiska i lössområdet. Man står i en by vid randen av en ravin och ser ett 100-tal meter neråt den lodräta jordväggen till en annan by. Trappstegsstigar är utgrävda i serpentiner ur jordväggarna. Redskap, utsäde, gödsel, skörd, allt bärs i korgar på de branta stigarna. Folk bor i jordgrottor. Framtida mekanisering är omöjlig, det går inte att bygga vägar, det lönar sig inte, jordbitarna är för små, endast helikoptrar kan förflytta sig från den ena åkern till den andra.

Branta kullar reser sig som stubbar ur landskapet, kilometertjocka jordpelare, på toppen högst upp ligger en by. Nordvästkinas lössplata är lika stor som hela Sverige, lösslaret är hundratals meter tjockt, ett fantastiskt, trasigt, vilt landskap. Seklers bondeslit har gjort det möjligt att odla stycken av denna jord. Terrasserna stiger som stora trappor mot himlen överallt.

Ingenjörsarbeten av San Men Hsias storlek ingjuter respekt i en vanlig dödlig. Dammen är 963 meter lång, 90 meter hög, 20 meter bred upptill och 95 meter bred i botten. Den konstgjorda sjö som bildats bakom betongen har 2 350 kvadratkilometers yta, den är dubbelt så stor som Mälaren. Förut bodde det folk där det numera är sjöbotten.

Vi fick flytta 580 000 människor, upplyste vår ciceron Chu Ke från ingenjörbyråns partikommitté. Kineser är vana vid stora siffror. Han tyckte inte antalet var särskilt imponerande. Betongvallen betyder att vattentillförseln kan regleras åt slättens odlare, de 80 miljoner människor som bor nedanför San Men Hsia.

Dammbbygget, inklusive flyttningsersättning till dem som bodde på den nuvarande sjöns botten, har kostat 1,2 miljarder yuan. När det var full fart uppgick arbetsstyrkan till 22 000 män och kvinnor, 10 % var kvinnor. Jag frågade hur många människoliv bygget kostat och fick till svar att man haft åtta dödsolyckor och ett 40-tal svåra olycksfall.

Jag gick över den kilometerlånga dammen till landfästet på motsatta sidan. Djupt därnere dånade vattnet fram och sprutade upp i väldiga, vitskummande bågar. Trycket är kraftigt och man har en känsla av att den solida betongen vibrerar.

I kraftverkshallen många trappor ner låg en turbin från Leningrad på betongfundamentet. Enligt planen skulle åtta turbiner à 125 000 kw vara installerade före i januari 1962. Den turbin som låg där hade levererats innan schismen mellan Moskva och Peking stoppade alla leveranser. Mitt intryck var att teknikerna runt turbin nr 1 höll på med mätningar och kopiering av den för att kunna tillverka de sju resterande turbinerna vid kinesiska industrier.

Kineserna tvingades lägga hela industrialiseringsprogrammet i Gula floddalen på is när turbinleveranserna från Leningrad till San Men Hsia stoppades. Kraftverket skulle utgöra stommen i energiförsörjningen. En miljon kw från San Men Hsia var avsett som en början. När alla kraftverk som ingår i Gula flodplanen byggts skall den sammanlagda kapaciteten uppgå till 23 miljoner kw, motsvarande en årlig elproduktion på 110 miljarder kwh.

Hur stora summor kinesiska regeringen satsat på att skapa en egen turbinindustri efter det sovjetiska leveransstoppet 1960 vet jag inte. Enligt en artikel i Peking Review 4 okt. 1963 håller man på och bygger ett kraftverk vid Hsi Nan-floden i Chekiang, som till alla delar tillverkats inom landet. Den fjärde turbinen installerades, det skall bli 9 stycken, var och en på 72 500 kw.

Regleringen av Gula floden enligt planen kommer att göra den seglingsbar för 500 tons flodbåtar ända upp till Lanchow, 3 600 km från kusten. Slussar skall byggas vid var och en av de 46 trappstegsdammarna. Gula flodens källa ligger 4 368 meter över havet. – Planens första etapp skall göra 1 800 km av floden seglingsbar. Det återstår att se om Kina på självförsörjande bas kan klara denna etapp till 1967.

Flodtransporter är mycket billigare än transporter över land. Den ekonomiska vinsten av att göra Gula floden seglingsbar blir betydande. En annan vinst att räkna med är den beräknade ökningen av konstgjort bevattnade åkrar i området, en ökning från 1,1 till 7,7 miljoner hektar.

Stjärnan på scenen bländar åskådaren så man glömmer tekniker och ridåhållare bakom scenen. Parallellt med San Men Hsia och andra dammbyggen pågår ett väldigare arbete. Miljoner människor i folkskommunerna på lössjordsplatån har de senaste åren varit engagerade i kampanjen mot jorderosionen.

En konferens av vetenskapsmän och ingenjörer och andra experter i januari 1962 summerade de arbeten som utträttats för att tämja Gula floden. Cirka 4 miljoner dammar hade byggts tvärs över mindre vattendrag och i botten på ravinerna för att samla upp den jord som annars skulle följa med regnvattnet ner i floden. 27 000 mindre vattenreservoarer hade byggts för samma ändamål och för konstgjord bevattning. (Till kategorin mindre reservoarer räknas sådana som rymmer mindre än 10 miljoner kbm.) Drygt 10 000 kvadratkilometer sluttningar hade terrasserats för att hejda jordförstöringen. Träd och torkhärdigt gräs hade satts och planterats på 46 000 kvkm naken jord.

Dessa arbeten hade i huvudsak utförts under de fyra år folkskommunerna existerat. Konferensen meddelade att slamkoncentrationen i Gula floden minskat med cirka 10 % på grund av dessa åtgärder. Konferensdeltagarna nådde ingen enighet ifråga om utsikterna för det fortsatta arbetet att hejda jorderosionen. Kommer det att lyckas? En del trodde det, andra inte. Lyckas det blir resultatet att Gula floden småningom uppför sig som andra floder och får en djupare fåra istället för en grundare. Om det inte lyckas kommer flodens botten att fortsätta att stiga, floden kommer att ligga fler och fler meter ovanför slätten och det kommer att krävas mer och mer arbete att hålla den på plats. Det kommer ändå att bli omöjligt att i längden klara en sådan uppgift, det kommer att bli för dyrt, floden måste ges en ny fåra med alla de konsekvenser en sådan förändring skulle innebära.

Fortfarande transporterar floden med sig den enorma mängden av 830 miljoner kbm jord årligen. Vattnet som sprutar genom dammluckorna vid San Men Hsia är inte gult av slam utan blått, rent. Slammet samlas på botten av den konstgjorda sjön. Optimisterna räknar med att det kommer att ta 50-70 år innan sjön är igenslammad, pessimisterna fruktar att den kommer att slamma igen på betydligt kortare tid. Och sedan? Det enda jag vet är att Gula floden alltid varit ett olöst problem. Ändå har människor överlevt där längre tid än på de flesta andra platser.

Romarnas och andras rovdrift och okunnighet tog livet av medelhavsländernas skogar för många generationer sedan. Kinas skog utrotades på

samma sätt. Kineserna kanske begriper erosionsfaran bättre än andra folk. Naturkatastroferna har varit fler i Kina.

Att förvandla död natur till skog är ett gigantiskt arbete. Runt Peking har 30 miljoner träd planterats sedan början av 50-talet. Det är ett stort arbete. I Gula flodområdet har förmodligen över i miljard träd planterats – några entydiga sifferuppgifter föreligger inte.

Jag har sett arméer av kineser bära vatten uppför sluttningarna till trädplantorna. Det är möjligt att de kommer att lyckas. De är värda att lyckas. Kineserna verkar ha lättare än andra att inse att 50 eller 100 år framåt i tiden inte är någon lång tid i historien.

Trädplanteringen är en hundraårsplan. En eller två miljarder trädplantor är inte mycket. Kinas areal är lika stor som Europas. Bara en niondel av arealen är odlad, lika många procent ungefär som i skogslandet Sverige. Antalet träd i Sverige uppgår till 35 à 40 miljarder. Kina har några bra skogsområden i norr. De stora gräsområden som finns, stepp, prärie, höglätter, ägnar sig inte för skog. Det område som återstår att plantera skog på är större än Västeuropa.

Kineserna går klädda i vadderade byxor och rockar vintertid. Kinesiskorna också. Det är klokt att vara varmt klädd i ett land där bränsle är dyrbart. Hotellrummet i Loyang hade värmeelement men man eldade inte. Det hängde en termometer på väggen vid sängen. På morgonen visade den + 9 grader. Solen värmde upp byggnaden under dagen. På kvällen var det + 12 grader. Jag blev mindre noga med hygienen.

Loyang var bara en förvuxen by före befrielsen, förklarade representanten för stadsförvaltningen. Det fanns varken vattenledningar, avloppsledningar eller telefon.

– Hur många invånare hade byn?

– 90 000

Vi såg på varandra. Var och en av oss härstammade från ett befolkningsmässigt småland. Harry och jag kom från länder med samma antal invånare som Shanghaj (innerstaden). Bert kom från ett land med lika många invånare som Shensi – en av Kinas obetydligaste provinser. Ted kom från en stormakt med lika många invånare som en ordinär kinesisk provins. Szechuan, Kinas risbod, har 75 miljoner invånare.

Sedan 1955 räknas Loyang bland de städer som genomgår en betydande utveckling, fick vi reda på. Befolkningssiffran passerade en halv miljon årsskiftet 1961-62.

Loyang är inte bara produkt av den nya tiden. Loyang har gator lika gamla som via Appia i Rom. Tio kejsardynastier hade säte där. Loyang

blev huvudstad i Kina år 770 före vår tidräkning och behöll värdigheten 934 år. Då hade staden 900 000 inv.

Utanför Loyang ligger Vita hästens tempel. Det grundades år 68 av två indiska munkar. De introducerade buddismen i Kina. De heliga skrifterna var klövjade på en vit häst och därav fick templet sitt namn. Två gamla farbröder i fotsida kåpor hälsade oss välkomna med handflatorna hoptryckta på buddistiskt vis.

Kinesiska tempel och palats är strängt symmetriskt byggda. Från porten i muren leder en gång genom en trädgård till första huvudbyggnaden. Är det ett buddisttempel finns det en stor buddastaty i mitten av huvudbyggnaden. Är det ett palats finns det en tron. Sedan går man genom nästa trädgård, flankerad av sidobyggnader, in i nästa huvudbyggnad. Där finns det en större Buddha eller en större tron. Och så vidare. Byggnaderna är aldrig högre än en våning.

Över entrén till första huvudbyggnaden i Vita hästens tempel hängde en blå skylt med gyllene skrivtecken. Det stod att både troende och icke troende var välkomna i templet.

Tempelklockor fanns det gott om. Stora malmklockor hängde i låga, timrade stativ. Klubbor användes för att få klang i dem. En stor trumma och en urgammal klocka av trä fullbordade samlingen av instrument man använde för att sammankalla själarna till gudstjänst.

Karpen är den buddistiska flitens symbol. En fisk sluter aldrig ögonen, sover inte bort tiden. Den som studerar buddismens heliga skrifter skall vara flitig. Det behövs nog för det är digra volymer.

Det var en märklig upplevelse att besöka detta tempel. Stor stillhet härskade därinne. I ett litet bibliotek fanns kopior av de böcker de båda indiska munkarna haft med sig. Den gamle mannen vid min sida vände bladen med oändlig varsamhet. Händerna darrade lite, ansiktet var mildt och klokt. De ursprungliga böckerna har mulnat men kopiorna är exakta, försäkrade han. Boksidorna var av bambu, fullpräntade med sirliga tecken på thaispråk. Vilket arbete! De indiska munkarna översatte skrifterna till kinesiska när de lärt sig sitt nya modersmål.

Det stora kommunistiska partiet och folkregeringen har återupprättat vårt tempel, sade den gamle plötsligt utan att jag frågat. Efter befrielsen har det reparerats i tre omgångar. Kuomintang använde vårt tempel till armésjukhus. De hade hästar i tempelträdgården. Kommunisterna respekterar vår religion. Reaktionärerna hånade oss!

Eftersom den gamle börjat prata om mer prosaiska saker frågade jag hur templets 20 munkar klarade dagen och vägen. Ingenting innanför tempelmurarna tydde på något materiellt överflöd. Det fanns inga

eldstäder någonstans. En åsna drog en rullkvarn utanför ett av sidohusen.

Vi gick över till gästrummet och satt där och pratade ett tag. På ena väggen hängde en bild av Mao och på en annan vägg ett stort foto från en parad framför Himmelska fredens port i Peking. En yngre munk bjöd på hett vatten i dricksglas.

Templet rädde över 52 mou (3,5 hektar) odlad jord, därav 22 mou utanför murarna. Munkarna utgjorde ett produktionslag som var en del av en brigad vilken i sin tur var en del av en folkskommun. Spannmåls-skörden 1961 uppgick till 7 000 jin (3 500 kg). Templets inkomster från spannmål och grönsaker, utöver munkarnas eget behov, uppgick under året till något över 3 000 yuan.

Ett par elektriska pumpar för konstgjord bevattning hade installerats med statlig hjälp. Blev någon sjuk svarade staten för största delen av kostnaderna.

Jag frågade hur det var med rekryteringen och fick till svar att hälften av Vita hästens munkar bara var omkring 20 år gamla. För närvarande är antalet munkar tillräckligt, tillade den gamle. Två gånger om dagen, morgon och kväll, höll munkarna andakt. Skrifterna studerades tre gånger om dagen. Två gånger i veckan diskuterades politik och aktuella internationella händelser. Var det någon utomstående som ledde diskussionen? Nej, det gjorde en av munkarna som läste tidningen.

Gav de troende utanför templet några ekonomiska bidrag? Nja, lite grand. Inte så mycket att det var värt att tala om. Hur många buddister finns det i Loyang? Det var nog inte så många. Hur många? Ett 70-tal.

Utmed järnvägen till Loyang arbetade hundratals produktionslag med jorden. Den är så torr vintertid att det knappt går någon tjäle i den. Tusen och åter tusen män och kvinnor vände jorden. Med hackor.

På släta gator och backiga vägar ser man kärror, överallt i Kina kolonner av kärror. Det är oftast människor som drar dem. Kärrorna är lastade med grönsaker, gödsel, kläder, spannmål, packkläder, tegel, kol. Ibland drar en man och hans åsna lasset gemensamt. Mannen drar med en repögla träd över ena axeln eller med öglan om underarmen och repet över axeln. Ibland är flera kärror sammankopplade med ett långt rep. Fem man stretar med varsin kärra och i täten drar en oxe sin andel av alla fem. Ibland drar åtta, tio eller tjugo människor ett stort lass.

I en nedförsbacke på vägen från Vita hästens tempel mötte vi en kärra med stora lastbilsdäck. Tolv flickor i blommiga vaddjackor och långa flätor, studentskor på kroppsarbete förmodligen, höll undan för det tunga lasset i backen. De sprang allt de orkade med varsin repända i handen. Alla skrattade och hejade på oss. Vi stoppade bilen och rusade ut

med våra kameror men de hade redan försvunnit i vild fart runt vägkröken. Deras skrik och tjoande hördes vida omkring.

Våra kinesiska värdar från Loyang blev tillknäppta och surmulna. Det verkade som om de skämdes för det vi sett, en löjlig reaktion eftersom var och en som besöker Kina dagligen ser folk och kärror överallt. Ett år senare förstod jag dem bättre. Då hade jag sett mer av utlänningarnas, inte minst östeuropeiska kommunisters, överlägsenhetskomplex, deras hänleende åt den kinesiska fattigdomen.

Jag kan inte inse att det är något förnedrande i att dra, jag tycker det är mer förnedrande i så fall att stå vid ett löpande band i en fabrik och dra åt ett par skruvar år ut och år in, evigt enahanda, ett monotont och trist jobb. Det är mer omväxlande att dra en kärra på vägen. Bilder från Asien och Afrika av folk som bär saker på axeln eller huvudet anses av någon anledning pittoreska – de får ju så rak hållning etc. – bilder av folk som drar tunga lass är beviset på efterblivenhet. I verkligheten är det ett tyngre jobb att bära än att dra och kärror är åtskilligt effektivare än krukor på huvudet.

I Loyang ligger Kinas största traktorfabrik. Alla maskiner är av sovjetisk tillverkning. Traktorerna från Loyang kallas Tung Fang Hung – "Östern är röd". Fabriken hade alléer av träd mellan avdelningarna. Det var söndag. Fabriken hade sin lediga dag om torsdagarna. Kineserna är rationella. Det är opraktiskt att alla företag har fridag samtidigt. Någon religiös tradition som påbjuder viss dag som veckohelg har aldrig funnits i Kina.

Tillverkningen av Tung Fang Hung, 54 hästkrafters bandtraktorer, började i november 1959. Det var landets första traktorfabrik. Nu finns det fem. En av dem tillverkar kopior av Fergusontraktorer. De första två åren tillverkades 17 000 Tung Fang Hung, förklarade en av direktörerna. Årsproduktionen skulle efter hand komma upp i 15 000, hävdade han.

Kina, liksom Sovjet m. fl. öststater, räknar sina traktorer i enheter om 15 hkr. En 54 hkr traktor blir 3,6 traktorer i statistiken. 17 000 traktorer från Loyang är i verkligheten 4 800 traktorer à 54 hkr.

Hur mycket den gode direktören egentligen visste om traktorer skall jag låta vara osagt. När jag frågade hur mycket bränsle Tung Fang Hung förbrukade per timme vid full belastning svarade han att han inte visste det exakt. På ett ungefär då, insisterade jag. Hur många liter dieselolja på ett ungefär? Cirka 100 liter, svarade han. Men det är omöjligt, protesterade jag. En ingenjör skickades efter och han upplyste om att Tung Fang Hungs bränsleförbrukning per timme var 11,07 kg dieselolja vid 1 350 varv.

Antalet anställda vid fabriken var över 20 000, en femtedel var kvinnor. Jag frågade vad alla dessa människor sysslade med. Vi har stor tillverkning av reservdelar, löd svaret, i år har vi tillverkat över en miljon reservdelar. En miljon reservdelar till 4 800 traktorer lät inte klokt. Jag upplystes om att man tillverkade delar till alla möjliga slags maskiner.

Det är möjligt att en del av de anställda arbetade på någon avdelning för tillverkning av tanks. Sådana avdelningar brukar ju finnas vid de flesta traktorfabriker, avdelningar som inte visas för besökare. Många var lärlingar, genomsnittsåldern låg på 23 år.

Chiang Hsiu-ying jobbade i motorverkstaden. Jag valde ut henne på måfå. Hon var 22 år och ogift.

- Jag ville bli industriarbeterska.
- Varför det?
- Industrin hjälper landsbygden.

Det lät ädelt. Jag frågade om hon inte haft andra skäl också. Jo, flera av hennes kamrater hade börjat jobba på fabriken. Hon var från en by i Honanprovinsen, några mil från Loyang. Hennes inkomst var 32,50 yuan i månaden, hon åt tre mål mat dagligen på fabriken kantin, det kostade i 2 yuan i månaden. Hon delade rum med tre andra i fabriken arbetarbostäder för en symbolisk hyra av 60 fen (kinesiska ören) per månad. Hennes högsta önskan var att få studera vid fabriken tekniska skola som hade över tusen elever. Lönen reducerades inte under studietiden.

En 22-årig montör jag pratade med tjänade 38,50 yuan i månaden. Han hade gått 2 1/2 år i teknisk skola. Någon ackordsbetalning existerade inte vid fabriken men man hade ett bonussystem som belönade flit och aktsamhet och hjälpsamhet med 8–10 % tillägg på lönen. Inga fabriker jag besökte i Kina hade ackordsystem. Alla hade fast månadslön, indelad i åtta lönegrader efter kompetens. Första lönegraden för arbetare vid Tung Fang Hungfabriken gav 32,50 yuan i månaden, åttonde lönegraden gav 106 yuan. Ingenjörer med lång praktik och manifesterad duglighet tjänar 140-160 yuan per månad i den kinesiska industrin.

Vilken filosofi som dikterat industrins lönesystem kan jag inte säga exakt men jag hörde vid ett tillfälle en utläggning om ackord-systemets fördärliga inverkan på individen. Det väsentliga i systemet med fast månadslön och bonus, resonerar man, är att den enskilde inte bara tänker på sig själv och sin egen inkomst. Uppflyttning i högre lönegrad bestäms inte bara av produktionsresultat utan beror i lika hög grad på vederbörandes samarbetsvilja och hjälpsamhet mot arbetskamraterna. – Det anmärkningsvärda i så fall är att folkkommunernas medlemmar, dvs. den överväldigande delen av kinesisk arbetskraft, jobbar på ackord större delen av året. Men även detta hade en förklaring: industriarbetarna är de

mest avancerade människorna i det socialistiska samhället, de som arbetar inom jordbruket släpar fortfarande på sitt individualistiska arv.

Long Men – Drakporten – ligger vid en biflod till en biflod till Gula floden. Sten och grus hämtades från flodbädden med oxspann. En ny bro höll på att byggas, en valvbro av sten. Varför inte betong? Man hade ingen betong, inga maskiner, inga kunniga betonggjutare. Brobyggare som kunde mura valv hade man, stenbroar hade man seklers erfarenhet av att bygga. Det var en mycket vacker bro med 14 meter bred körbana, en halv km lång. Likadana broar fast smalare byggdes på 1500-talet. De står kvar, är en del av landskapet, orubbliga, de kommer att stå ytterligare 500 år om ingen river dem. Hur mycket har tekniken gått framåt egentligen?

En varm källa, arv från en vulkanisk tidsålder, vällde fram ur klipporna vid flodstranden. Gamla gummor, mödrar, unga flickor satt på huk och tvättade kläder. Även några män tvättade. Marken är helig där, den var helig. Grottor är huggna ur bergväggarna vid Long Men, två tusen grottor, buddistiska helgedomar.

För 1 400 år sedan började uthuggningen av dessa stentempel. Väggarna i grottorna är täckta av skulpterade figurer. En del är mindre än ett lillfinger, andra är 15 meter höga, kolossala stenbeläten med harmoniska proportioner, mer än 100 000 skulpturer sammanlagt. Flertalet är buddafigurer. Många har avslagna huvuden, halva kroppar. Flera tusen har stulits – av kultiverade utlänningar under Kinas koloniala förnedringstid.

Vilken färgprakt grottorna representerat! Nu har färgerna bleknat, flagnat, försvunnit helt och hållet på många skulpturer. Men tillräckligt många fragment finns kvar för att ge en uppfattning om den forna prakten. Alla skulpturer har ju varit målade. De grekiska gudinnor i gips som står i våra museer är produkter av det småborgerliga 1800-talets trängsynta ideal och sexualmoral. Det är klart att färgen gått av skulpturer som legat 2 000 år i jorden. De sterila gipsgudinnorna är ett hån mot sensualiteten, livsglädjen, mot allt grekiskt.

I en av Long Mens grottor var mycket av färgen kvar. Gudafigurerna hade helgonsken, gloria, målade på väggen bakom huvudet. Inte gyllene glador utan flammande rött, målat i flammstil, slickande eldslågor, bukiga nertill och spetsiga upptill, som lökkupoler. Rött är livets färg, vitt dödens. Det är ingen tillfällighet att Västerlandets kyrkbrudar är klädda i vitt. Det är en hyllning till själen, till en tunn livsuppfattning, kanske en hyllning till livsglädjens motpol, grymheten. Rött är sinnlighetens färg; en brud i röd mantel, tack, och barfota.

Vi hade en kraftmätning med myndigheterna i Loyang och förlorade naturligtvis. Vad ville vi se, frågade värdarna. En folkkommun, sade Harry. Det kom alla möjliga invändningar, det var kallt, dåliga vägar, långt, det fanns ingen riktig folkkommun inom Loyangs förvaltningsområde osv. Ring till något annat förvaltningsområde då, sade Bert. Vi skulle få besked senare. Beskedet var negativt. Harry föreslog att vi skulle åka rakt ut från stan, följa vägen tills vi kom till en kommun. Kineserna tyckte inte det var något bra förslag.

Ville vi inte besöka en brigad som odlade grönsaker i utkanten av Loyang? Jovisst, sade jag. De andra surade, var dåliga förlorare. Skillnaden var att jag inte hade sett något kinesiskt jordbruk på nära håll. De andra hade varit längre i Kina, de hade sett folkkommuner tidigare. De var inte intresserade av jordbruk utan ville ha bekräftelse på att ryktena om den kinesiska partiledningens reträtter i folkkommunerna var sanna.

Kineserna är grönsaksätare, så gott som vegetarianer. Runt varje stad i Kina ligger ett trädgårdsområde. Ju större stad desto bredare trädgårdsbälte.

I Loyangs östra utkanter odlades grönsakerna av Den tidiga morgonsolens brigad. Produktionsbrigaden bestod av 4 865 människor fördelade på 1 029 hushåll. Räknar man bort normalt antal ogifta och åldringar blir det två barn per familj ungefär. Min privata statistik från besök på olika folkkommuner i Kina visar att familjerna i genomsnitt har mindre än tre barn. Brigaden odlade 160 hektar jord, årsavkastningen uppgick till 200 ton per hektar. All jord var konstgjort bevattnad och gav tre/fyra grönsaksskördar årligen. Morgonsolens brigad utgjorde ungefär en tredjedel av folkkommunen Chang Hou.

Brigadordföranden Li Wan-sun var ganska frispråkig. När vi bildade kommunen av åtta kooperativ 1958 kollektiviserade vi våra privata jordbitar också, sade han. Majoriteten var med på det då. Det var ovanligt rik skörd det året och vi tyckte det var bra att slippa arbeta i den egna täppan kvällar och fridagar. Men svinen försvann som en följd av totalkollektiviseringen.

Vi hade inte kalkylerat med svinen. Familjernas grisar föddes upp på avfall och produkter från den egna trädgården. 1959 röstade majoriteten för att var och en skulle få tillbaka sin trädgård igen. Familjerna odlar en hel del runt husen på fritiden. Vi har inte råd att avvara den sortens extraproduktion, inte än i alla fall. Den ökar familjernas inkomster. Nu har svinuppfödningen åter nått normal omfattning, sade Li. Sedan skrattade han hjärtligt åt sitt föredrag och skakade på huvudet. Jag hade en känsla av att han kunde berätta många historier om kollektiviseringens vedermödor.

Utanför ett pumphus stod en gammal gubbe med en skopa på ett långt skaft. Vattnet vräkte fram ur fyratumsslangen och följde en ränna ut på åkern. Gubben öste urinblandad gödsel i rännan och vattnet sörjde för transporten och spridningen.

Förr var vi mycket fattiga. Godsägarna ägde 80 % av jorden här. Över hälften av skörden gick åt till arrende och låneräntor. Ingen drömde om bevattning eller maskiner, sade Li. Nu har vi 32 elektriska pumpar.

Fisk odlades i vattenreservoarerna. Fisk är nästan ett husdjur i Kina. I fjol fick vi över en halv miljon fiskar, upplyste Li, men han kunde inte upplysa om vad det blev i kilon så det var goddag yxskaft. Vi gick och värmdes i ett växthus istället. Brigaden hade 70 stycken och planerade fler, men det var ont om glas för tillfället. Växthus lönar sig bra, förklarade Li.

Växthusen hade en murad vägg mot norr och glas mot söder. Det är sol nästan varje dag vintertid och den värmer. Solen står högt på himlen. Utmed växthusets murade norra vägg löpte rökkanaler genom en hög tröskel av jord enligt samma princip som i en kang och därigenom tillvaratogs all värme från kolelden.

Morgonsolens bruttointäkter 1960 var 1 173 496 yuan. 61 % av inkomsterna gick till löner åt brigadmedlemmarna, 2 % gick åt till administration, 5 % avsattes till välfärdsfonden och resten gick åt till investeringar och andra produktionsomkostnader, inklusive jordskatt. Ofta arbetade både man och hustru i brigaden. Hushållens genomsnittsinkomst uppgick till 59 yuan i månaden. Medlemmarna hade över 60 000 yuan insatta i brigadens sparkassa.

Det fanns ett "hem för barnlösa gamla" i närheten som drevs i folkkommunens regi. 142 åldringar bodde där, människor utan anhöriga att bo hos. Åldringsvården är inget stort problem i Kina. Flertalet gamla bor hos sina barn, lagar mat och kläder, städar och passar barnbarn. Mor arbetar ute, hon har ont om tid när hon är hemma. Mormor har gott om tid. Barn och gamla trivs tillsammans. Det är vanligt i Kina att gifta par utan egna föräldrar "adopterar" en eller två åldringar som sedan bor hemma hos dem.

Hemmet för barnlösa gamla i Chang Hou var ingen socialfabrik i fem våningar utan en by med små hus och krypin. Fyra gummor hade flyttat ihop i ett rum för två. Det var så trångt att inte mycket mer än sängarna hade plats. De ville bo ihop för att kunna prata med varandra hela tiden, sade en vårdarinna i flätor. Respekten för det som är gammalt, gamla människor inte minst, sitter djupt hos kineserna. Ville gummorna bo ihop och ha det trångt så skulle de också ha lov till det. Andra rum stod tomma.

En gammal kvinna som var blind ville känna hur jag såg ut. Hennes händer vandrade över mitt ansikte, hon mumlade något obegripligt, det lät inte som någon komplimang i varje fall. Två gubbar spelade schack på solsidan. Blomkrukor och kanariefåglar var jämnt fördelade mellan könen. En del satt och stickade, både gummor och gubbar. I Kina ser man ganska ofta män som stickar.

Bredvid vägen mot stadens centrum höll soldater på att resa stolpar och dra elektriska ledningar. Kinas rekryter sysslar med många slags arbeten vid sidan av vapenövningarna. Armén driver jordbruk och är självförsörjande vad grönsaker angår. Kina har inte allmän värnplikt, det skulle bli alltför många miljoner rekryter per år. Har en familj bara en son får sonen inte bli soldat hur gärna han än vill – han är ansvarig för att familjen inte skall dö ut!

Det var opera. Salongen fullpackad och oeldad. Publiken blåklädd. Kinas operalokaler är lika folkliga som biograferna, atmosfären har ingenting av förnämhet eller snobbism över sig. Man tar med sig stickningen. Framför mig satt en reslig bonde med den kinesiska bondeturbanen på huvudet, virad av en stor frottéhandduk.

Honanopera har mer sång och mindre dans och akrobatik än Pekingopera (tror jag). Publiken uppskattade artisternas prestationer, det var ofta jubel i salongen. Det skall mycket till innan en kinesisk operapublik jublar och applåderar, kineserna är kritiska, mycket kritiska, kräsna t. o. m. när det gäller aktörer. Kinesisk opera är berättelser om framgång för det goda och motgång, till slut, för det onda. Intrigerna är inte slät-kammat enkla utan ofta djävulskt komplicerade. Aktörerna representerar slugheten, fegheten, troheten, den uppoffrande kärleken, vinstbegäret, hyckleriet, bedrägeriet och hela den övriga skalan av mänskliga egenskaper. En sådan standard har genomsnittsfilmerna svårt att konkurrera med. Dekorationerna är enkla men dräkternas färgprakt är enastående.

Tala inte med kineser om långkörare. Operan jag såg i Loyang hade spelats 1 500 år.

Vinter

Stormen från öknarna var elva dagar gammal. Den visade inga tecken på ålderdomssvaghet. Fönstren ruskade argt i hakarna, det skakade och klapprade och ven i allting, vindens ljud. Luften över Peking var grå. Dammet från nordväst låg som ett hölje över staden.

När man varit ute och gått baklänges för att komma framåt, fått ögonen igenmurade och ränder kring munnen och jord i öronen och knastrande sand mellan tänderna, då misstänker man att det bara är tomt skryt det där med människans herravälde över naturen.

Vinden slår omkull cyklisterna, vräker kärrorna över ända och sopar fram genom Pekings raka genomfartsgator med förödande kraft. Folk springer efter sina bortblåsande ägodelar. Luften är isande kall. Inga kläder skyddar mot stormen, kylan tränger in i ryggmärgen. Kineserna tror det är kallt i nordliga länder. Ingenstans är det kallare än i Peking en stormig vinterdag.

Kineser är renliga men damm har de ingen känsla för. Efter några månader i Kina inser man det hopplösa i att kämpa mot dammet. Man kan täta ett fönster perfekt med tyglister och klisterremsor, en timme senare kan man skriva sitt namn med fingret i dammet på fönsterbrädan. Ta en bok ur hyllan, öppna den och slå ihop den igen. Ett dammoln breder sig i rummet. Isen på vattendragen är grå av damm, snön blir grå på en dag.

Över än går en träbro. Solen hade tagit överhand igen. Det var frost men varmt mitt på dagen. Längre österut, där lastbilstrafiken dundrar fram genom industrikvarteren, finns en ny bro av, betong. Men här, vid gamla bron, är det fredligt. Män pustar ut efter motlutet över bron och tar en rök i pipor med små mässingshuvuden. Tobaken är ransonerad. De är tidigt böjda av hårt slit på trehjuliga transportcyklar. Det finns tiotusentals sådana cyklar i Peking och lassen uppgår ibland till 500 kg.

Andra män med lättare jobb och lättare rörelser myllrar fram över bron, cyklande eller till fots, på väg till skiftjobb i fabrikena. Unga pojkar och flickor har ansiktet täckt med vita bomullsskydd. Kinesiskor är nog de enda kvinnor i världen man kan få att gå med andningsskydd för att hindra spridning av förkylningsvirus. Det är så självklart egentligen – att man inte bör sprida förkylningsvirus.

En flock smågrabbar med leksaksvapen krigade om herraväldet på åstranden. Flera hade vidunder till kulsprutepistoler, fabrikstillverkade, batteridrivna, ratatata tata, precis som i verkligheten på så många ställen. De var väl bevandrade i hur det går till när det inte är lek: framryckning under eldskydd, betäckning, närstrid, alla döda, frid på jorden.

Utanför Chi Chia Yuan höll några man på och grävde ett dike. De var inte särskilt energiska. Kineser har en förmåga att slöa utan att verka apatiska. Om de haft ackord skulle diket blivit klart på en tredjedel av tiden. Det kunde en amatör räkna ut. Men ett lands utveckling är inte enkel matematik, verkligheten är komplicerad. I Kina råder skriande brist på industrivaror. Trots den relativa fattigdomen finns det mer pengar tillgängliga än det finns varor.

För första gången i historien har befolkningen på Kinas landsbygd kontanter att röra sig med. Inte mycket. Men om det finns 150 miljoner

män och kvinnor som arbetar i jordbruket och var och en av dem har 100 yuan i kontanter per år att köpa för blir summan 15 miljarder per år. Om alla lockades med högre förtjänster skulle köpkraftöverskottet bli katastrofalt. Industrin måste byggas ut så att den kan täcka ett stigande konsumtionsbehov innan dikesgrävorna kan börja gräva fortare och tjäna mer. – Tills vidare är priserna på åtrådda industrivaror mycket högre än vad produktionskostnaderna motiverar. Därmed kanaliseras pengarna till industrin att användas till nya fabriker och maskiner, investeringar. Den långsamma arbetstakten i industriellt svagt utvecklade länder är ekonomiskt lagbunden. Den är inte en följd av att människorna är lata.

1962 introducerades ett nytt ransoneringssystem för industrivaror i Kina. Varje löntagare, åtminstone i städerna, tilldelades kuponger i förhållande till inkomsten. De industrivaror som det råder stor brist på krävde fler kuponger vid köpet än de varor marknaden var relativt välförsedd med. Systemet är demokratiskt. Om myndigheterna hade löst problemet genom att höja priserna ytterligare på bristvaror så hade dessa blivit oöverkomliga för majoriteten av befolkningen. Man måste komma ihåg realiteterna. Industrin kan inte täcka varubehovet och det kommer att ta årtionden innan den kan göra det. Till dess är ransoneringar nödvändiga, de garanterar en någorlunda demokratisk fördelning.

Kineserna själva tycker inte att situationen är bedrövlig. Före revolutionen var butikerna visserligen fyllda av varor men majoriteten drömde inte om att någonsin få råd att köpa dem. Varubristen nu och ransoneringarna är en följd av att folkets breda massa har det bättre än förr. Det säljs mer varor nu än någon gång tidigare.

Tre gånger i veckan kom mr Li för att lära oss kinesiska. Esther var en duktig elev, jag representerade den stupida halvan av klassen. "Den här boken är bra, den här boken är inte bra", sade mr Li på engelska. Översätt meningen till kinesiska! Jag svettades. "Zhe shi hao ben shu, na shi bu hao ben shu", sade jag. Nej, nej, protesterade mr Li, du måste komma ihåg ordföljden! Esther fick översätta istället: "Zhe ben shu hao, na ben shu bu hao". Bra, bravo, sade mr Li. Han vände sig åt mitt håll och log resignerat. Kommer du inte ihåg vad jag sade förra gången? Om du har "shi" med i meningen måste du också ta med "yi" och "hen" och "de". Det går inte att säga "zhe shi hao ben shu" utan du måste i så fall säga "zhe shi yi ben hen hao-de shu". Översätt "båda dessa böcker är inte bra, en är bra och den andra är dålig. Den bra boken är din, den dåliga är min". "Bu dou shi ...", började jag. Nej, nej, suckade mr Li: "Zhe liang ben shu ..."

Jag inledde samtal på bussen. När mannen jag talade med fick klart för sig att det var kinesiska jag talade blev han begeistrad och öste över mig ett vattenfall av obegripliga ord. Bussen lyssnade intresserat. Jag förstår inte, sade jag och skakade på huvudet. Jag tog händerna till hjälp för att

få honom att tala långsammare. Flera medpassagerare rusade till undsättning, satte sig på huk och skrev tecken i handflatan. När kineser inte begriper varandras uttal tas skrivtecken till hjälp. När jag gick av sade jag "zai dian" (på återseende) och alla i bussen svarade "zai dian, zai dian, ni shuo zhong wen shuo-de hen hao" (du talar kinesiska mycket bra). Den kinesiska artigheten.

Wei Mei-chang och Chen Ming-nien kom hem till oss två gånger i veckan och läste svenska. Båda jobbade i kommunistpartiets informationsavdelning och hade till uppgift att läsa skandinaviska tidningar och göra sammanfattningar om vad som hände i skandinaviska länder. Wei var fantastisk, allting fastnade i huvudet på honom. Han hade aldrig varit i Sverige, engelska hade han lärt sig i skolan, han tyckte inte det var någon större skillnad på engelska och svenska! Chen hade varit ett par år på kinesiska ambassaden i Köpenhamn och talade danska men förstod inte en del svenska ord och uttryck.

Vad betyder "urlakad", frågade hon. Esther förklarade sammanhanget med salt sill och salt fläsk som man måste laka saltlaken ur. Lakar man ur salt sill en hel dag blir man som en urlakad sill.

Vad betyder "ett strå vassare"? Vad menas med att "skära pipor i vassen"? Vad är det för självklart i "in i vassen självklart"? Vad menas med "hans offentliga klavertramp i den lindströmska raggparagrafen"? Hon hade en lång lista med sig varje gång av obegripliga ord och meningar ur det underbara svenska språket.

Mr Li berättade ibland om sitt liv. Före revolutionen hade han undervisat franska präster och munkar i kinesiska. De katolska missionerna krävde av sina utsända att de skulle tala landets språk hjälpligt efter ett år. Annars blev de hemkallade. Det var mr Li's sak att få in detta minimum i deras skallar.

Han var inte systematiker utan använde en slags naturmetod han uppfunnit själv. Det var ingen bra metod. Efter kort tid blev alltihop ett enda virrvarr. Mr Li var ganska konservativ dessutom och hyste stor kärlek till gamla ordvändningar som vanligt folk aldrig använt och som numera också försvunnit i officiella sammanhang. Men berätta kunde han.

Det värsta problemet före befrielsen var pengarna, sade han. Under långa perioder vågade man inte lita på att pengarna skulle behålla sitt värde ens till dagen därpå. Vad som helst var mer värdebeständigt än pengar. När löntagaren fick sin lön skyndade han sig ut på stan för att bli av med den omedelbart. Spik, knappar, nålar, sytråd, kryddor, pennor, cigaretter – folk köpte allt som var lätt att stoppa i fickorna och som var lätt att använda som bytesvaror i stället för pengar. Framgångsrika

militärer skapade stater i staten, deras privatarméer krigade mot varandra och allihop tryckte egna sedlar. När en general besegrades blev de gamla pengarna värdelösa. Kina var översvämmat av värdelösa pengar.

När det stormade försvann allt elektriskt ljus i Peking, berättade mr Li. Inga kablar var nedgrävda i jorden på den tiden, ledningsnätet var uruselt. Efter befrielsen började det gamla ledningsnätet bytas ut. Kuomintang förbjöd kinesiska folket att fira det gamla nyåret (månnyåret). Kommunisterna distribuerade den gamla sortens almanackor illegalt. Det var straff på att ha en sådan almanacka men alla försökte få tag i en. Under den japanska ockupationen bojkottade folk japanska varor. Alla hatade japanerna och Kuomintang som förrådde och sålde Kina åt japanerna. Men japanerna var sluga. Det kom tändstickor i marknaden med nya etiketter. Död åt japanerna, stod det med liten skrift längst ner på etiketterna. Alla köpte de nya tändstickorna. Det var japanska tändstickor.

Mr Li levde i ett vacuum. Han stod utanför dagens kinesiska samhälle. Inte av politiska skäl, snarare av ekonomiska, gissar jag. Som lärare vid en skola kunde han tjäna cirka 50 yuan i månaden. Vid god tillgång på elever bland utlänningarna kunde han tjäna det tredubbla. Problemet var att hans elevantal minskade med det avtagande antalet utlänningar och med det tilltagande antalet yngre, effektivare lärare, förmedlade av de kinesiska myndigheterna. Mr Li var den enda kines jag träffade som hade något servilt över sig. Han var otrygg i sin frihet, han var beroende av elevernas välvilja.

En dag var han ovanligt blek och spänd. Jag undrade vad det var med honom. Han undervisade som vanligt med stor energi. När lektionen var slut frågade jag om han ville ha en konjak? Han blev glad, han tyckte mycket om konjak, de franska missionärerna hade lärt honom uppskatta denna ädla dryck. Jag frågade åter vad det var för fel? Tårar trängde fram i hans ögon. Min dotter dog i morse, sade han.

Bengta, från Köpenhamn, pluggade kinesiska på andra året vid Beida – Pekings universitet. Det fanns en del utlänningar där, bl.a. tre svenskar: Per-Olow, Sven och Cecilia. Flertalet utomasiatiska studenter vantrivdes. Kineserna känner inte till begreppet studentliv. Afrikanerna hade det värst och talade längtansfullt om stipendier i Europa. Paris eller Moskva. De frös och längtade efter värme, kvinnlig värme inte minst. Bland afrikanerna var de manliga studenterna i överväldigande majoritet. Deras manlighet gjorde inget intryck på kinesiskorna. Det sades att kinesiska studentskors svala eller obefintliga intresse för utländska män berodde på att de var infamt påpassade av lärare och politruker, men jag har mina tvivel.

Jag kände en student från Ghana som kom till Peking för att studera till läkare. Han hette Anthony. Han talade om att det fanns cirka 150 afrikanska studenter i Kina 1961: 40 från Kamerun, 38 från Somali, 28 från Etiopien och 4 från Ghana, de övriga var från Zanzibar, Uganda och Kenya. En berusad student från Zanzibar hade kommit i slagsmål med den kinesiska personalen på Fredshotellet en kväll därför att han nekats köpa en stock cigaretter. Han fick bara köpa ett paket. Jag tror det var på våren 1962 händelsen ägde rum och det gick vilda rykten om att ett 30-tal av hans kamrater från Kamerun blivit utvisade tillsammans med honom. Anthony sade att den enda som utvisats var en medlem av Världsfredsrådet som bodde på Fredshotellet, en man från Jamaica. Fredsmannen sades ligga bakom den våldsamma agitation några afrikanska studenter bedrev bland de övriga och som gick ut på att samtliga studenter från Afrika skulle lämna Kina i klump. En del reste, andra stannade kvar, några var färdiga med sina studier och lämnade landet av den anledningen.

Anthony kom och hälsade på en gång i början av 1963, några dagar innan han åkte hem. Han hade kommit till Kina på ett stipendium från Ghanas fackföreningsrörelse, han hade starka sympatier för Kina men stod inte ut med tanken att stanna fem år till i Peking. Han längtade hem och skulle fortsätta studierna vid universitetet i Accra. Det är bara 42 afrikanska studenter kvar i Kina nu, sade Anthony, 30 här i Peking, 10 i Tientsin och 2 i Wuhan. Jag är den siste från Ghana.

De asiatiska studenterna verkade trivas något bättre i den kinesiska miljön. För dem är den kinesiska kulturtraditionen, behärsningen, mindre främmande. Kineserna vid universitetet var utvalda att studera. Det är bara en försvinnande liten del av Kinas ungdom som ännu så länge kan få högre utbildning. De som får det är präglade av det. Studier är en allvarlig sak i det moderna Kina.

Eftersom platserna vid högre utbildningsanstalter ännu är så få i förhållande till antalet ungdomar i landet är kurserna komprimerade. Om de nuvarande studenternas utbildning kan kortas av med ett år så kan nästa kull överta de utrymda platserna ett år tidigare. Det skapar ingen idealisk atmosfär för studier, men nöden har ingen lag. Efterfrågan på utbildat folk är tio gånger större än tillgången. Känsliga begåvningar som behöver lång tid för att utvecklas kläms sönder av tidsschemat. Drivhusplantorna plöjs ner, de robusta slår rot.

Utlandsstudenterna vid Beida bor ungefär som eleverna vid en svensk folkhögskola. Rumsstandarden är sämre men de små stipendierna är ändå så pass stora att utlänningarna får pengar över till inköp av en skrivbordslampa, skärm till taklampan, en stråmatta på betonggolvet och något att hänga på de vitkalkade väggarna. De kinesiska studenterna har

inte råd med sådant. Bedömningen av stipendiernas storlek beror på vad man jämför med. En utländsk student vid Pekings universitet som har stipendier från kinesiska staten får en stor summa pengar varje månad mätt med kinesisk standard – han/hon får lika mycket som en kinesisk specialarbetarlön.

Bengta hade fått eget rum när utlänningskolonin minskat. Sven och Cecilia bodde i ett likadant rum när jag träffade dem första gången. Några månader senare fick Sven jobb som kulturattaché vid svenska ambassaden och de flyttade till ett rymligt och vackert kinesiskt hus med luftkonditionering och en liten trädgård nära Tien An Men. Per-Olow fortsatte studierna ett år vid konstakademin i Peking sedan han pluggat kinesiska två år vid Beida.

På hyllan hos Bengta stod Li Po och Dan Andersson, dikter från den Gula floden och den svenska skogen. Jag lånade henne ännu en bok om den svenska skogen, Carl Emil Englunds 'Remsor ur Norrland': "Världen kryper ihop på ett tidningspapper och blåser in i ödemarken: uppror i Kina – kulsprutornas aftonhymn; Ryssland svälter – Amerika eldar upp sitt vete ... Bredbent som en trygg bonde nere från bygden gick fattigdomen genom Alfta skogar..."

"Ming", gammal djupvattenseglar, kom till Peking och tillbringade dagarna med att se på kära gamla klenoder av porslin och i någon mån med att kriga mot den kinesiska byråkratin tillsammans med Sven. Han fick en inbjudan av Kjell att bo i ambassadörsbostaden och var ensam i residenset några dagar; Kjell och Inga var ute och reste i landet. "Ming" berättade festliga episoder om hur det är att plötsligt bli populär TV-stjärna.

– Man köper kvällstidningarna och läser långa intervjuer av journalister man aldrig sett eller hört talas om. Man får se ett foto av sig själv över hela första sidan, taget snett bakifrån. "Ming i djup begrundan inför kvällens 10 000-kronorsfråga", står det under men i verkligheten försökte jag bara få eld på en fimp. Man läser spaltmeter om sitt livs historia, olika i detaljerna varje gång, läsarna behöver ju omväxling. Jag fick reda på att jag undersökte porslinsbitar redan i treårsåldern och det gjorde jag nog. Det gör alla treåringar.

– Gosse, du skulle se alla brev jag fått från kåta fruntimmer. Jag är ju ungtkarl. En del ville jag skulle komma hem till dom några dagar, andra erbjöd sig att boka hotellrum där vi kunde vara tillsammans. Ingen har tiggat pengar, underligt nog. Det kanske beror på att jag är sailor. Sjömän brukar ju vara pank.

Hans högsta önskan i Kina var att få komma till den gamla porslinsstaden Chingteh Chen i Kiangsi och se porslinsfabrikerna där och leta

efter gammalt porslin i trakten. Först blev det avslag och "Ming" var dyster men sedan ändrade kineserna sig och han fick åka.

Jag strövade runt i Peking en del och iakttog skiftande fenomen. På kvällarna när folk var på hemväg från dagens knog var det trängsel i bussarna. Kina är ett spottkoppsland. I alla offentliga lokaler finns det emaljerade spottkoppar med desinfektionsvätska i botten och trälock med bekväma käppskaft. I bussarna spottar folk mellan träribborna på golvet. Och fiser. Det är inte ofint att släppa väder. Vintertid är aromen i bussarna starkt präglad av kålmaten. Det doftar mindre än det låter för bussrutorna är nervevade även om det är 5 grader kallt.

Biljettflickorna kämpade ofta en hopplös kamp i trängseln. Mödrar med småbarn på armen knuffas åt sidan ibland vid hållplatserna och väntar tålmodigt på nästa packade buss, men i allmänhet bereder medpassagerarna plats åt dem. Mödrar med småbarn och gravida kvinnor har rätt till sittplats enligt reglerna. Om de inte får sittplats ingriper konduktöröserna: Hörrödu därborta, lämna plats åt modern med barnet, försök inte låtsas att du sover! Konduktiserna fungerar också som propagandister och håller inlärd föredrag med gälla röster om hygien och hänsyn. Biljetterna kostar 4, 5, 7, 9, 11, 13 eller 15 fen alltefter körsträckans längd. De flesta köper månadskort.

Utlänningar skall sitta. Gäster skall sitta. Så fort en utlänning äntrar bussen uppmanar konduktisen någon av de sittande att resa sig och bereda plats. Jag vägrade för det mesta att sätta mig på erbjuden plats. Inte alltid dock. Ibland har man svackor i moralen. Men oftast blev jag tjurigt stående och den som motats upp stod lika envist kvar tills någon ovetande nypåstigen lade beslag på den tomma platsen. Sedan var det åter fritt att delta i kapplöpningen och hugga första bästa varma lediga sits efter någon som rest sig för att gå av.

En kines bevarar sin smidighet även i en proppfull buss. Han bökar sig inte fram med full kraft utan tillvaratar utrymmet och glider runt de stillastående när han skall av. Människor talar inte bara olika språk, uppträdandet är också en del av kulturarvet. Européer marscherar, afrikaner släntrar, kineser går anspråkslöst, ekonomiskt. De märks inte, kommer aldrig flåsande. Man står ensam på en hållplats. När man vänder på huvudet två minuter senare står 15 personer där utan att man märkt att någon kom.

En mula knäade och ramlade omkull mellan kärrans skalmar en dag jag kom gående på Sanliho lu. Kusken sparkade mulan mellan revbenen för att få den på fötter igen men mulan blev liggande. En annan kusk på en annan kärra som följdes åt med den första hjälpte till att lossa selen och sparka mulan tills den reste sig. Lasset var högt och det gällde att få upp det vågrätt över hjulen så djuret kunde spännas för igen. Kuskarna

försökte lyfta skalmarna från marken. De tog i allt de förmådde och de två grovt byggda karlarna orkade säkert en hel del. Men det lyckades inte. Folk passerade, många stannade upp och skrattade åt kuskarnas ansträngningar. Ingen verkade ens ha en tanke på att ge kuskarna ett handtag och det föll inte heller kuskarna in att be någon om hjälp. När jag betraktat episoden en stund gick jag fram och hjälpte till att få lasset på rätt köl. Kuskarna tittade förvånat på mig.

I affärer som sålde hudkrämer var det alltid livlig kommers. Krämera säljs i lös vikt, kunderna har burkar med sig. I alla affärer finns en central kassa men man behöver inte ställa sig i kö där för att betala. Expediten tar emot pengarna och skriver kvitto, vecklar in pengarna i kvittot och sätter fast alltihop i en klämman som löper på en ståltråd från disken till kassan. Expediten skjutsar iväg klämman och kassören stoppar växeln i kvittot han stämplat och puffar tillbaks klämman igen. Enkelt och effektivt och billigt. Är det väggar mellan olika avdelningar i affären tar man bara upp en glugg att spänna ståltråden igenom till kassan. Kinesiska butiker har en solfjäder av ståltrådar i sträckt armhöjd.

Peking är en fredlig storstad. De 5,5 miljonerna är ett arbetsamt släkte. Klockan tio på kvällen är gatorna öde. Det finns inga patrullerande poliser, bara trafikpoliser i större gatukorsningar. De står på trätaburetter eller sitter högt över gatunivån i rödvita små torn. Trafikonstaplarna har megafoner och öser sin vrede över fotgängare som går mot rött ljus. Gubbarna på transportcyklarna lyssnar på skallande åthutningar med suverän likgiltighet. Grips någon trafiksyndare – det händer inte ofta – blir det genast gurgel och fullt med intresserade åskådare. En snut är en snut i alla länder och den ertappade nekar givetvis. Konstapeln håller ett långt förmaningstal och trafikanten käftar emot. Det blir sällan någon affär av det hela men argumenten fortsätter att hagla genom luften sedan trafikanten släppts och börjat trampa bort från platsen. Flertalet fotgängare anser det under sin värdighet att reagera för en tutande bil. Fotgängarna är i majoritet och det får bilförarna finna sig i.

En dag kom det en bok med posten från en av mina vänner, en dansk målares dagbok från 1923: "Här i Peking finns trafikpoliser på starkt trafikerade ställen. Några andra poliser har jag inte sett. Jag har färdats under alla timmar på dygnet i alla kvarter och alltid känt mig fullkomligt trygg ..."

Och jag som trodde Pekings fredliga atmosfär var ett resultat av den nya samhällsordningen. Så är det att vara iakttagare i ett främmande land. Från vanligtvis välunderrättade källor ...

Från mitt fönster i sjunde våningen räknade jag 36 fabriksskorstenar. Den breda gatan blev svart med cyklister före och efter jobbet.

Fabriksarbetarna på dagtid började jobbet klockan 8. De har 48-timmarsvecka och arbetar lika många timmar varje dag inklusive lördag. Kineserna har ingen semester. De har ledigt två dagar för att fira i maj och två dagar för att fira nationaldagen 1 oktober. Det gamla nyåret enligt månkalendern – i slutet av januari eller början av februari – är årets största högtid då folk äter och dricker och roar sig under fyra lediga dagar.

Åt andra hållet, från fabrikerna räknat, låg en väldig stenbyggnad med seklers tyngd över sig, en bastion. Den markerade sydöstra hörnet av Pekings gamla stadsmur. Bredvid den stora genomfarten österut finns rester av muren kvar. På en konstgjord plåtå står gamla astronomiska instrument. Esther och jag ville se dem på nära håll och knackade på en port till en gård vid muren. En artig man förklarade att vi måste ha ett introduktionsbrev från vår organisation för att få gå upp på plåtån.

Vi skall inte stjäla något, försäkrade vi. Instrumenten var för övrigt i manshöjd och av järn. Det hjälpte inte. Likadant var det när vi skulle besöka revolutionsmuseet. Vi ringde Pao, en annan av tolkarna, han ritade några kråkfötter på en lapp och sedan gick det bra att komma in.

Vi undrade vad denna procedur skulle tjäna till och gissade att det annars skulle bli så packat med folk att ingen skulle kunna se något. På utställningar och liknande är det minst sagt trångt. Men revolutionsmuseet står där hela tiden. Om det var öppet skulle väl allmänheten få sitt lystmäte av revolutionshistoria och besöksfrekvensen dala så småningom? Förklaringen måste vara en annan.

Den är helt enkelt att revolutionsmuseet är ett slags patriotisk helgedom där man inte skall gå och drälla hur som helst utan vägledas i flock av en tränad guide. Man skall fyllas av pedagogisk undervisning om revolutionen så man inte får något om bakfoten. Mao Tse-tungs och i någon mån övriga revolutionsledares geniala tankar binder ihop avdelningarna i snörräta banor. De formidabla klavertramp alla revolutionsledningar gör sig skyldiga till värderas inte efter förtjänst trots att det alltid är klavertrampen vederbörande lärt sig mest av i det omöjligas konst, konsten att göra revolution, konsten att retirera och överleva nederlagen, att komma igen och segra, mot alla odds.

Ändå – den socialistiska revolutionen som segrade efter 22 års inbördeskrig, i Kina med en fjärdedel av alla människor på jorden, är ett drama av sådan storleksordning att pedagogerna inte förmår peta bort livets röda färg med sina pekpinnar.

Varför är all historieskrivning helt eller åtminstone delvis förfalskad? I Sveriges Historia för Folkskolan finns inte en rad om de råheter våra tappra förfäder gjorde sig skyldiga till under 30-åriga kriget. Inte ett ord

om att hela befolkningen utrotades i tyska köpstäder som satte sig till motvärn och stormades. En gång roade jag mig med att jämföra svensk folkskolehistoria om de dansk-svenska krigen med dansk folkskolehistoria om de svensk-danska krigen. Läsningen påminde i generande grad om sportreferat i svenska respektive danska dagstidningar dagen efter en landskamp i fotboll.

Shub skriver i sin bok om Lenin att Volsky och andra städade bolsjeviker var djupt chockerade när Lenin på ryska socialdemokratins kongress i London 1907 föreslog 'Viktor' som medlem av centralkommittén. De respektabla revolutionärerna ville samla in pengar till den revolutionära rörelsen med tiggarbössor av frälsningsarméns modell, de ville inte godkänna de effektivare metoderna med sol och vårande av miljonärsänkor och bankrån. Lenin försvarade 'Viktor' och hånade deras moraliska skrupler: "Alltihop är mycket enkelt! En centralkommitté måste vara sammansatt av begåvade skribenter, dugliga organisatörer och ett fåtal intelligenta skurkar för att bli effektiv. 'Viktor' är en intelligent skurk och därför rekommenderar jag honom!"

Sovjets officiella historieskribenter citerar aldrig några roliga uttalanden av Lenin. De kinesiska historieskrivarna citerar inte en enda av Mao Tse-tungs saftiga svordomar under glödgheta sommandagar i Yenan då han föredrog att gå runt naken i sitt högkvarter och plocka bort löss från intima ställen när han lyssnade på rapporter.

Biografen var fullsatt och det var redan kö framför biljettluckan till nästa föreställning. Luften i den packade salongen blev ganska tjock efterhand. Filmen handlade om tiden före jordreformen.

De utfattiga bönderna var förvånansvärt snyggt klädda. Filmmakarna hade tydligen stått inför ett svårt dilemma och försökt lösa det efter positiva linjer. I verkligheten var bönderna naturligtvis klädda i trasor. Men de gjorde revolution och segrade över godsägarna, de var hjältar. Och det krävs av en hjälte att han ser någorlunda snygg ut. En trashank är ju inte mycket att minnas.

Blir hjälten sårad skall han helst ha ren skjorta på sig. Mörkt blod på en bländvit skjorta ser ädelt ut, blod på en solkig skjorta är inget vidare.

Huvudfiguren i filmen var en ung flicka. Hon var vackrast i byn och godsägaren hade kastat sina ögon på henne. Godsägaren var gammal och fet. Flickan och hennes revolutionära bröder och vänner höll rådslag. Godsägaren gjorde närmanden. Hon höll på sig men var inte avvisande. Godsägaren var medveten om sin makt, han var säker på att få henne. Han hade alltid fått som han ville, han var rik och bestämde allt i byn.

Flickan föreslog godsägaren att han skulle bygga ett lusthus åt henne. Hon skulle själv bestämma var det skulle ligga. Det ingick i en

älskarinnas rättigheter. Han var genast med på noterna. I nästa filmscener ser man godsägaren med hacka och spade flåsande efter henne på stigarna uppför berget. Hon har svårt att bestämma sig, fortsätter bara att gå upp och ner, han blir trött av den ovana ansträngningen.

Slutligen väljer hon ut en plats och han börjar gräva. Hon dirigerar. Du skall gräva längre här, och djupare! Han stönar och slänger verktygen ifrån sig gång på gång; nu kan det väl räcka? Men hon är obeveklig; fortsatt bara, djupare! När han försvunnit under markytan tar hon hackan och slår honom i huvudet, gång på gång. Filmkameran visar allsammans i närbilder. Godsägaren sjunker på knä och vrålar därnere i sin grav.

Byborna som smugit efter paret rusar fram med stenar i händerna och slungar dem med våldsamt kraft ner i gropen. Det är ett skadedjur, en orm som tillintetgörs. Längre nog har han förgiftat tillvaron. – Biografpubliken var hänförd, äntligen, äntligen fick han sitt straff. – Rättvisan segrade till slut. Med röda fanor, sjungande, drar flickan och hennes bröder och alla de andra in i byn.

Jules höll reda på bioannonserna i Folkets Dagblad. En liten biograf på Chungwenmen dajje visade dokumentärfilmer, entimmes-föreläsningar tolv gånger om dagen om kanalbyggen och andra byggen, skolor, undervisning, skörden i Shantung och den kinesiska kommunistledningens syn på Chiang Kai-shek, Nehru, Tito, Kennedy och andra skurkar. Vi såg en dokumentärfilm om Tibet. Det var skakande bilder.

Smalfilmaren hade följt en trupp kinesiska soldater sedan det tibetanska upproret slagits ner våren 1959. De kom till en by. Invånarna levde i ett förfall som är obeskrivligt. Alla hade skabb, deras hår hade aldrig retts av en kam, trasorna de var klädda i och jordkojorna var igengrodda av smuts. Det var inte åratals elände utan århundradens misär som trängde fram i alla detaljer.

Enligt 1953 års folkräkning i Kina fanns det 2,8 miljoner tibetaner. Majoriteten, 1,6 miljoner, bodde utanför Tibet, i provinserna Chinghai, Kansu, Szechuan och Yünnan. 1,2 miljoner tibetaner var bosatta i Tibet, en per kvadratkilometer.

Potalapalatset i Lhasa är ett av världens praktfullaste byggnadsverk. Potala var medaljens framsida. Tibet var utan jämförelse det mest auktoritära samhälle som fanns på jorden. 95 % av invånarna var livegna. Klostren ägde de trälade tibetanerna. Man och kvinna parades ihop som boskap. De var boskap. Mannen och kvinnan kunde när som helst tvingas lämna varandra om den ena eller andra partens arbetskraft behövdes på annat håll. Döttrarna fick följa modern, sönerna fick följa fadern. Klostren ägde dem alla.

Tibet dominerades fullständigt av den klerikala aristokratin och ett fåtal jorddrottningar. Majoriteten av lamamunkarna var analfabeter, de var också livegna. En del var husslavar i klostren, de andra var jordträlarna. Centralregeringen i Peking krävde reformer men väntade åtta år innan de började genomföras. Kommunisterna använde väntetiden till att splittra aristokratin. Den del som vägrade ge avkall på några privilegier gjorde uppror och flydde till Indien med Dalai Lama och Potalas och andra klostrens guld och skatter.

I folkminoriteternas palats i Peking finns en utställning av tortyrinstrument från tibetanska kloster: mindre tänger att knäcka fingrar och tår med, större tänger att bryta av armar och ben med, järnhjälmar med spetsiga skruvar att dras åt långsamt, ett halvt varv om dagen, tills spetsarna trängde igenom upproriska skallar. Ett annat populärt sätt att ta livet av upproriska trälarna var att stoppa dem i giftkällaren. Varje kloster hade ett särskilt källarrum där giftiga kryp och reptiler hölls instängda.

Dalai Lamas karaktär återspeglas i någon mån i en hyllningsdikt han skrev till Mao 1954:

*O ordförande Mao! Din talang och gärning
är som Brahmas och Mahasammatas
världens skapare.*

*Endast av ett oräkneligt antal goda gärningar
kan en sådan ledare födas
skinande som solen över världen.*

*Dina ord är som dyrbara pärlor
rika och mäktiga liksom oceanens vågor
som når nära himlen.*

*O ärade ordförande Mao, må du leva länge!
Hela folket ser i dig den skyddande...
(osv ytterligare elva verser)*

Teaterkväll i folkminoriteternas palats i Peking, fulla fyra timmar, från halvåtta till halvtolv. I programmet stod att 29 tibetanska ungdomar 1959 reste den långa vägen från Lhasa till Shanghai. De skulle gå i teaterskola där. Bara ett par av dem kunde läsa och skriva. Majoriteten hade varit livegna.

Till en början verkade kontaktsvårigheterna oöverstigliga. Det gällde inte så mycket själva språket, det kunde man klara med tolkar. Teaterterminologin var värre. Eleverna hade ingen aning om de begrepp lärarna rörde sig med, de hade aldrig hört talas om de exempel lärarna försökte använda som förklaring. De ägde inget självförtroende utan betraktade sig själva som obotligt dumma.

Teaterskolans ledning insåg att först måste dessa unga tibetaner lära sig tro på sin förmåga. Lärarna var nära att gå bet på den uppgiften men gav inte upp. De övergav den muntliga teorin och använde gester och mimik och bilder för att få eleverna att förstå.

En av de manliga eleverna fick en dag en rolluppgift i vilken det ingick att han skulle skratta. Det hade inte ingått i hans tidigare liv som klosterson. Han gick upp tidigt varje morgon och tog bussen till en park i Shanghai där han kunde vara ifred och öva sig i att skratta.

Efter flera års mödor blev resultatet till slut en tibetansk teaterensemble. Tibetanska är inte ett språk man lär sig tala på tre veckor enligt naturmetoden. Jag stavade mig igenom de två första namnen i rollistan: Hsiaotzujentochi och Tehchinchuehchu.

Föreställningen som gavs var baserad på historiska data och folkliga berättelser. Stycket handlade om giftermålet mellan en av Tangkejsarnas döttrar, prinsessan Wen Cheng och kungen av Tibet, Sron-tsan Gampo. Bröllopet ägde rum år 642 och den politiska sidan av förmälningen utgjorde bekräftelse på Tibets status som vasall under det mäktiga Mittens rike.

Aktörerna på scenen var ganska stela och kantiga men några av dem bjöd på en inlevelse i rollen som inte var oäven. Man hade strävat efter så stor stiltrohet som möjligt. Dräkter och dekor var en upplevelse. Tangdynastin representerar den största konstepoken i kinesisk historia. – Upplevelsen var naturligtvis inte så stor att den förmådde hålla kulturintresset vid liv bland utlänningarna på honnörspåsar närmast scenen. Majoriteten av ambassadfolket försvann gäspande ur salongen efter första akten. Kineserna blir alltid lika förvånade över européernas sätt att uppträda.

Skurkarna i dramat fick jag inget grepp om. De intrigerade mot giftermålsalliansen men vilka intressen de företrädde redovisades inte. De verkade bara representera det onda i största allmänhet, vilket kan förefalla anmärkningsvärt när det gäller kommunistisk teater.

Författaren, kinesen Tien Han, berömd och uppskattad i kinesiska folkrepubliken, är sparsam med klasskampen i "Prinsessan Wen Cheng", så sparsam att illvilliga tolkare skulle kunna anklaga honom för ideologisk suddighet. Vad Tien Han uppenbart ville manifesteras i sitt skådespel var Tibets samhörighet med Kina.

Geografiskt ligger Lhasa betydligt närmare New Delhi än Peking. De tibetanska bergen på gränsen mot Indien är dock betydligt högre än bergen mot Kina. När engelsmännen höll på med sitt imperialistiska uppbyggande försökte de utöka imperiet med Tibet. Planen gick ut på att få den tibetanska aristokratin att förklara Tibet självständigt. Efteråt

skulle det vara en enkel match att pressa in tibetanerna under brittiska kronan.

Denna operation övertalning misslyckades emellertid. Varje ny Dalai Lama och Panchen Erdeni föredrog att vallfärda till regeringen i Peking för att få sin gudomliga värdighet bekräftad av den världsliga makten. Inte ens under det kinesiska inbördeskriget och kinesisk-japanska kriget, då centralregeringen var svag, försökte tibetanerna gå egna vägar. De uppsökte troget Chiang Kai shek, först i Nanking och senare i Chungking sedan japanerna drivit ut Chiang från Nanking.

Både Dalai Lama och Panchen Erdeni är levande gudar enligt den tibetanska buddismen. Den senare är verkställande ordförande – president ungefär – för Autonoma Tibetanska Regionen. Dalai Lama är, mig veterligt, fortfarande den valde ordföranden som kan återuppta ämbetet när och om han finner för gott att återvända från exilen i Indien.

Panchen Erdeni, Tibets andliga och världsliga överhuvud, var på premiären av "Prinsessan Wen Cheng". Han är en ung man, omkring 30, kortsnaggad på buddistiskt munkvis, solid, nästan fet. De kommunistiska tidningarna titulerar honom Hans Helighet. Efter föreställningen gick Hans Helighet upp på scenen och gratulerade de nyblivna skådespelarna.

Den tibetanska teatertruppen har mer på repertoaren än det historiska skådespelet om prinsessans bröllop. Ett drama som vann stor uppskattning vid framförandet i Shanghai var "En historia berättad av en livegen", baserad på teaterrelevansernas egna erfarenheter från barndomen och uppväxtåren.

På samma teater fast ett år senare såg jag en mongolisk ensemble. Den bjöd på musik och sång. En av sångarna var i särklass, han är med rätta berömd och omtalad. Att höra honom är att uppleva Gobis väldiga slätter, sången är monoton och utdragen som det mongoliska landskapet, ändå full av liv, vibrerande, i botten finns en ton av starkt vemod. Vilken man! Bred och muskulös också, en björn med armar som en tyngdlyftare. Esther och jag applåderade begejstrat. Vår applåd blev en demonstration. Kineserna i salongen uppskattade inte steppens sånger.

Varje gång mongolerna skarvade in en kinesisk sång i repertoaren var publiken hänförd. Traditionellt hyser mongolerna ett djupt förakt för hanfolket, kineserna, dessa jordbrukare som alltid suttit fastvuxna vid sin eländiga jordbit. Det är troligt att kineserna, trots all propaganda för jämlikhet, hyser motsvarande känslor för de vagabonderande nomaderna däruppe i de magra halvöknarna. Traditioner är seglivade. De oregerliga djävlarerna i norr har gång på gång genom århundradena kommit stormande på sina sega hästar, härjat, slaktat folk och förstört åkrar och byar.

Priset när det gäller musik tar uigurererna, en centralasiatisk folkspillra på cirka fyra miljoner som lever i Sinkiang, en provins som sträcker sig över 22 längdgrader och 15 breddgrader. Hos dem möter man Centralasiens blixtrande vilda och obändiga rytmer som via Anatolien har utlöpare ända till Europa, till Makedonien. Uigurerernas främsta instrument är en flöjt med trätt i ändan som en trumpet.

Ett konserthus i södra Peking hade ryska gästartister på senvintern 1962. En halv bänk mitt i salongen stod tom. Strax innan föreställningen började kom Chou En-lai och Chen Yi in i salongen eskorterade av ryske ambassadören Chervonenko och andra storheter från sovjetambassaden. Publiken sträckte hals och applåderade. Efteråt var det stor förbrödring à la Chrusjtjov på scenen. Chen Yi regisserade och var märkbart road, Chervonenko såg mindre road ut.

Chou En-lai och Chen Yi är trogna kompanjoner. På olika ambassaders nationaldagar uppträder de ofta tillsammans, det är tydligen ett led i den högre ledningens arbetsfördelning att Chen och Chou har hand om majoriteten av representationsplikterna. Liu Shao-chi och Chu Teh visar sig ganska sällan offentligt. Mao Tse-tung visar sig aldrig annat än på läktaren vid Tien An Men i oktober och vid gästmottagningen på kvällen 1 maj.

Chen Yi är en frodig och gemytlig människa utan många krusiduller. Om personalen i utrikesdepartementet också tycker att han är gemytlig skall jag låta vara osagt. Det vet jag ingenting om. Jag gissar att han kan hålla folk sysselsatta. Chen Yi har varit gerillaledare, senare armébefälhavare, nu tituleras han marskalk. Jag håller en krona på honom som partiledare så småningom. Peng Chen, Pekings borgmästare, är en annan stjärna i stigande. Det är troligt att Kina kommer att behålla sin nuvarande struktur med flera man i toppen.

Bäst minns jag Chen Yi från en middag som gavs av ett personligt sändebud från kung Mahendra av Nepal. Förhandlingar pågick om vägen som kineserna hade åtagit sig att bygga från Lhasa till Katmandu. Bara ett 30-tal personer var närvarande vid middagen, mest korrespondenter. Varför vet jag inte, ingenting sades som hade något nyhetsvärde. Marskalk Chen Yi åt och drack och gick runt och skälade. Han frågade hur vi hade det i Kina och vi svarade att vi har ett helvete för vi får ju aldrig veta något om vad som händer. Chen Yi skrattade bullrande och berättade historier – utan nyhetsvärde. Han verkade trivas storartat.

Med Chou En-lai har jag också skålat några gånger. Inte så förstätt att Kinas premiärminister känner igen undertecknad. På varje mottagning finns ett fåtal personer av betydelse, människor med stort inflytande, makt. Majoriteten av de närvarande utgör mottagningens tross och fungerar närmast som utfyllnad i lokalen. Det hör till ritualen att ledande

figurer vid vissa tillfällen går runt och klinkar glas med trossen. Det ser folkligt och demokratiskt ut.

Chou En-lai har antagligen ett 20-tal personliga sekreterare i arbete. Han ger intryck av att ha ett huvud som är nära att sprängas av för stor kapacitet, ett rationellt maskineri med många avdelningar som bearbetar en rad olika problem samtidigt. Hans arbetsbörda måste vara enorm. Ändå ser Chou En-lai tjugo år yngre ut än han är. Den enda defekt han synbart lider av är en förlamning av någon muskel i höger arm. Han störtade från en galopperande häst en gång under revolutionsåren. Hästen sköts under honom men trots skadorna lyckades han hänga sig fast och kränga sig upp på ett annat vettskrämt, bortilande djur och klara sig. Det var varken sista eller enda gången han mirakulöst och kallt undgått motståndarna och räddat livet.

I skålandets konst är Chou En-lai mästaren. Jag har sett honom skåla med tusen personer på banketter i folkkongressens hus utan att få glaset påfyllt. Det går snabbt dessutom, ett bord, tolv personer i taget, nästa bord, nästa. Fyller det någon funktion? Visst! Förbluffande många i trossen blir utomordentligt smickrade, skiner över hela ansiktet och skrapar med fötterna, känner sig betydelsefulla, utvalda. Chou själv verkar vara närvarande med den registrerande sextondelen av hjärnan.

"... hans uppmärksamhet är blott en vanesak. Som varje skolad och överansträngd ledare förstår han att i tillvarons tomma ögonblick fullständigt inställa hjärnarbetet. Under dessa få minuters koaktigt saliga tomhet vilar hans nötta tankeapparat." (Isaac Babel).

En vanlig veckokväll var jag på en teater och såg operan om den vithåriga flickan, en modern och populär sannsaga om en flicka som blev vithårig av sina upplevelser under inbördeskriget. Två bänkar framför mig satt Chou En-lai och Chen Yi. Båda hade kavajer av brunt manchestertyg, slitna så att en kontorist i Stockholm skulle vara för fin att gå till jobbet i något liknande. Jag upptäckte dem inte förrän i pausen.

Ett år senare ungefär stod jag och pratade med en nyanländ diplomat från Pakistan under en mottagning på nordvietnamesiska ambassaden. Mrs Jagan från Brittiska Guiana var på besök i Peking, hon hade kommit till mottagningen. Jag växlade några ord med Mrs Jagan, på mig gjorde hon ett ganska småborgerligt intryck. Men man skall ju inte skåda hunden efter håren. Chou En-lai var på demokratiskt humör och gick runt och skålade. När han kom i närheten ställde Pakistan och jag upp oss med glaset som alla andra. Två meter från oss gjorde Chou en tvär helomvändning. Det glimmade till i Pakistans svarta ögon, inte sårat utan roat. Hans excellens trodde uppenbarligen att Mr Pakistan var indier. Två minuter senare eskorterades Chou tillbaks av protokollchefen och reparerade fadäsen genom att stanna och prata en hel minut.

Det hörde till att utlandsskrivarna skakade hand med varandra på mottagningar som om de inte setts på länge även om de hade träffats en gång tidigare samma dag. Efter den ryska bannbullan mot albanerna uppstod krängel i hälsningsmaskineriet. Majoriteten av korrespondenterna var östeuropéer och kunde inte längre hälsa på albanen. Koreanen och vietnamesen generade sig inte utan skakade hand med honom som vanligt. Jugoslaven och albanen hade inte hälsat på varandra tidigare heller så därvidlag var det ingen ändring. Ändringen vad jugoslaven angick var att östeuropéerna började hälsa hjärtligt på honom istället för kyligt som de gjorde tidigare. Reuters och AFP:s korrespondenter var ett slags västliga neutrala och hälsade på alla, likaså indonesiska nyhetsbyrån Antaras korrespondent. Harry, Ted och Bert hade ingen klar linje ifråga om hälsa eller inte hälsa på albanen. Jag uppträdde traditionellt svenskt, dvs neutralt. Jag hälsade på honom och alla andra. Dessvärre kunde jag aldrig prata med honom. Det enda utrikiska språk han kunde var ryska, ironiskt nog.

Indonesiske pressattachén, representant för det kapitalistiska Indonesien, stod mitt på golvet omgiven av östeuropeiska kommunister vid en mottagning på ungerska ambassaden. Hans röst var vänligt förmanande: Två saker krävs av en utlänning i Kina. Man måste intressera sig för det som uträttas och man måste betrakta det som uträttas med sympati. Annars förstår man ingenting. Han skakade på huvudet och log. Utan sympati förstår man ingenting, upprepade han.

Imre var värd och hämtade batterier av flaskor med torrt gott vitt ungerskt vin. Ser du honom därborta, frågade Imre. Vem då, frågade jag. Han pekade diskret på en av diplomaterna. Tro mig, han kommer att gå långt, förklarade Imre. Varför, frågade jag. Har han några speciella förutsättningar? Nej, just det, sade Imre. Han har inga som helst förutsättningar. Han är tillräckligt dum för att nå hur högt som helst.

Du blir säkert diplomat vad det lider, sade en polsk diplomat till mig vid ett annat tillfälle. Aldrig i livet, sade jag. Tycker du att jag verkar välformulerad och diplomatisk? Han såg på mig med erfarna och en smula melankoliska ögon. Du tror visst man får välja själv, sade han. Det är en villfarelse. Det är andra som bestämmer. När de bestämt får man flacka runt världen resten av livet. Att göra skandal är inte tillräckligt, man måste ställa till med något som får internationella återverkningar innan man får lov att lämna diplomatbanan. Skål kamrat!

Kineserna har alltid betraktat de flesta utlänningar som barbarer. En kines utomlands är noga med att inte vara demonstrativt avvikande bland främlingarna. Han eller hon försöker anpassa sig, lära av omgivningen. Men när européer kommer till Kina ... Européerna bekräftade ofta kinesernas misstankar om barbariet.

De kinesiska tjänsteandarna på Drusjba måste ha gapat av förvåning över ett antal utländska experters beteende. Den västeuropeiska kvinnan i 40-årsåldern som övergivits av sin unge älskare och full, hysteriskt tjutande och spritt naken raglar runt i hotellkorridorerna och letar efter honom. Älskaren hade hittat något färskare. Eller de unga nygifta tu med den lilla babyn och akademiska 20-talsideal om fri kärlek. Han var fri och hittade en ung afrikanska vars man var bortrest. Hon var tvungen att vara hemma om kvällarna och passa ungen. Hon tog hämnd senare med en nyanländ italienare. Drusjba var späckat med banala skandaler. Kineserna sade aldrig något men tänkte väl ett och annat.

Jan och Vivi bodde på Drusjba. De undervisade kinesiska studenter i svenska på institutet för främmande språk. De hade två dussin elever och berättade festliga episoder från undervisningen. En dag hade eleverna uppsatsskrivning. En ung kinesiska skrev en tragisk historia på svenska om en kinesisk kvinnas liv före befrielsen. Kvinnan var gift med en gruvarbetare som omkom vid en olycka. Hon slet ont för att klara familjen ensam. Slutligen gifte hon om sig med en annan gruvarbetare. Kapitalisterna var hänsynslösa och brydde sig inte om arbetarnas krav på skyddsanordningar. En ny olycka inträffade. "Hennes andra man dödades likadant som den första. Gudskelov!", skrev den unga kinesiskan, för det är inte så lätt att hålla reda på ett främmande språks och en främmande kulturs konstiga uttryck.

Inom vårt settlement i Wai Djau Da lou fanns livsmedelsaffär, textil, skor och diverse andra varor samt skrädderi. Utlänningar hade inte ransoneringskort, vi fick köpa hur mycket vi ville. Men vi hade en blå bok i vilken kvantiteten inköpta varor skrevs upp. Det var alltid kö i livsmedelsaffären och alla ställde sig snällt i kön utom de ryska husmödrarna. Dessa frodiga madamner uppträdde som om de var födda med självklar förtursrätt och klämde fräckt in sig framtill i ledet. De flesta av andra nationaliteter var så försynta att de inte protesterade. Om man röt: STÄLL DEJ I KÖN KÄRRING! på ren svenska blev det stor uppståndelse.

I en saluhall för utlänningar i centrum fick vi handla livsmedel utan ransoneringskuponger. De enda kineser som släpptes in där var utlänningarnas kinesiska kockar. Jag var i saluhallen en gång och köpte en liten säck potatis och diverse annat. Det var en bit till busshållplatsen och jag tog säcken på axeln nerför Wangfuching, den stora affärsgatan i Peking. Det var en sensation. En kines kan bära hur mycket som helst utan att det väcker något uppseende. Men en utlänning! En utlänning med självaktning hyr en kines.

Priserna var högre i våra specialbutiker än i de vanliga butikerna där vi inte kunde köpa ransonerade varor. Kinesiska staten får in lite mer utlandsvaluta till landet på grund av dessa högre priser. Ändå var

priserna låga i jämförelse med vad det kostar kinesiska staten att ha representanter, ambassader, i andra, dyrare länder, speciellt i industrialiserade länder där priserna är mycket höga jämfört med priserna i Kina.

Det fanns ytterligare en affär enbart för utlänningar i centrum. Textilvaror, skor och industrivaror av olika slag såldes där. Pälsverk var speciellt billigt. Gråverk, sobel och leopard m.fl. skinn säljs i Peking för en sjättedel eller en åttondel av priserna i Stockholm.

Tolken Chang och jag kom gående förbi affären och jag skulle kila in och köpa en sak. Han fick inte komma in, han var ju kines. När engelsmän och amerikaner härskade i Shanghaj satte de upp anslag utanför parken vid floden om att kineser och hundar ej hade tillträde, sade jag. Nu är det slut med diskrimineringen mot hundarna. Det går i alla fall framåt! Du är bara en obildad barbar som inte fattar något av den kinesiska utlänningspolitiken, sade Chang.

På trottoaren stod framhalvan av en liggande kamel, en gammal skulptur som hamnat där. Flera sådana skulpturer stod eller låg vid husväggarna. Det finns så mycket gammal fin stensulptur i Kina att museerna bara kan svälja en del av dem. Öster om stan ligger en samling stora stenfigurer mitt på en åker. Det är för övrigt ingen dålig ide att låta konstverken vara kvar utmed gatan där folk kan se dem utan något extra besvär.

Två smågrabbar spelade ping-pong. Bordtennisen har blivit otroligt populär och några miljoner unga drömmer om att bli världsmästare så småningom. Träning skapar mästaren och det tränas ihärdigt överallt. En racket kan man göra själv av en brädlapp. Morsans skärbräda går också bra, ett kastrullock duger också. Har man inget bord får trottoaren tjänstgöra istället, fast då får man stå på knäna och spela. Nät kostar pengar, en bräda på kant kan ersätta nätet. Eller en rad stenar. Eller ett kritstreck helt enkelt. – Pekings Idrottshall annonserade att 400 nya bordtennisjuniorer skulle tas in och trimmas av tränare. Över 20 000 anmälde sig omgående, kön ringlade sig halvvägs in till centrum av stan.

Tove gick i östtyska ambassadens skola. Någon västtysk ambassad finns inte i Peking. Chiang Kai-shek anses fortfarande vara kinesisk statschef enligt Bonn och enligt Washington och Rom. Där hålls traditionerna från 30-talet i ära och Mao Tse-tung, Liu Shao-chi och Chou En-lai betraktas fortfarande som en slags illegala banditledare. Mitt i Peking står f.d. italienska ambassaden. Uppförd anno XII, står det på en skylt vilket innebär att huset byggdes på 30-talet år 12 enligt den dåvarande fascistiska tidräkningen. Tyska Demokratiska Republikens ambassad i närheten var en gång Tyska Kejsarrikets ambassad. Mellan dessa båda epoker residerade representanter för Hitlers tusenårsrike där några år.

Lärarna i östtyska ambassadskolan var duktiga pedagoger och rektorsparet hade moderna och mycket avancerade idéer om skolundervisning. Ungarna gjorde kartor över olika länder i en stor sandlåda under geografitimmarna med berg och floder, sjöar, hav, skog, städer och slätter. De som var duktigast för dagen fick köra runt inom ambassadområdet i en bil med riktig motor som några fingerfärdiga hobbyentusiaster bland ambassadpersonalen hade tillverkat på fritid. Där existerade ingen skolleda. Tove lärde sig tyska på ett par månader.

Vi kallades till föräldramöte. Två frågor skulle avhandlas: 1. svordomar, 2. snuskiga böcker. Den nya svenska flickan svor fruktansvärt. Det måste vara våra barn som lärt henne det. Den svenska flickan, Tove, kunde inte anklagas, hon rättade sig bara efter de andra barnen, hon förstod bara inte vilka tyska uttryck som inte fick användas när vuxna hörde på. Men genom henne var det i alla fall bevisat hur det stod till i skolan på den punkten!

Sedan tog en mor, som var högröd i ansiktet av indignation, upp frågan om den snuskiga boken. Hon hade hittat den hos sin oskyldiga dotter – som var 12 år. Det var verkligen gräsligt! Esther och jag hade kommit överens om att bara lyssna och inte blanda oss i den tyska moralen. Vi misstänkte att föräldramötet var en aktion riktad mot skolans rektor, vars frimodighet och moderna idéer möttes med blandade känslor hos en del av föräldrarna. Rektorn var frånvarande tyvärr, han låg på sjukhus, opererad för blindtarmen. De konservativa behärskade mötet till en början.

Snuskboken var en vanlig upplysningsskrift om befruktning, havandeskap och födande. Den var illustrerad. Nu skulle den fördömas. Då tog en ung far i det radikala lägret till orda och förklarade, inte utan ironi, att det dessvärre var svårt att fördöma innehållet som kapitalistisk spekulation i snusk eftersom boken hade utgivits av det kommunistiska partiförlaget i Österrike!

Det var ett hårt slag för de konservativa och en förvirrad fader från mötets högerhalva stod upp och höll ett stammande anförande om att det nog kunde vara bra med upplysningsböcker, själv hade han aldrig fått det sagt till sin 11-årige son, det vill säga inte riktigt, en del har jag förklarat, det vill med andra ord säga att jag har talat om för honom att han kom ut ur mammas mage, men jag har aldrig fått mig själv till att tala om för honom hur han kom dit in. Han tystnade och såg vädjande och hjälplöst på oss andra, det var nästan rörande. Han är i alla fall halvvägs från storken, tänkte jag. Någon snett bakom oss viskade att han inte fått det sagt när grabben är 11 år så behöver han inte bekymra sig mer om saken.

Striden mot rektorn slutade med braknederlag för oppositionen. Rektorn fick en utmärkelse från undervisningsministeriet i Östberlin för visade förtjänster på undervisningsområdet. De radikala triumferade när de konservativa fick bita i det sura äpplet och gratulera honom.

Jangtse

Wuhan ligger 24 tågtimmar söderut från Peking. Egentligen är det tre städer: Hankow, Hanyang och Wuchang. När vi kom dit regnade det, en upplevelse jag nästan glömt i det torra Peking. Folk i Wuhan är kortare till växten och mindre högtidliga än nordkineserna.

Wuchang på Jangtse-kiangs södra flodbank är äldst, 2000 år som stad fast folk har förstas bott där flera tusen år innan Wuchang blev stad. Hankow på norra stranden är bara 100 år och präglad av kommersiell västerländsk bebyggelse i centrum, ett arv från det utländska herraväldets tid.

Hanyang var fram till 1949 den typiska kinesstaden utan vattenledningsnät, kloaker, elektriskt ljus, gatubeläggning eller trottoarer. På många ställen i Kina fick den nya regimen ta itu med de mest elementära saker. Före revolutionen hade Wuhans två miljoner tillgång till en enda busslinje.

Hotellet var nästan tomt. Från balkongen såg gatan ut som en vandrande färgutställning. Det var paraplyer. Klargula och knallröda paraplyer, blå, bruna, gröna, grå, vita, alla färger och stora som små fallskärmar. De kolliderade hela tiden. På fötterna hade paraplyägarna en korsning av galoscher och gummistövlar utan skaft.

Wuhan är provinshuvudstad i Hupeh. Det finns två dagstidningar där och två radiostationer. En TV-station var under byggnad. Universitet, tekniska högskolor, två medicinska högskolor med modern vetenskaplig undervisning och en högskola för utbildning av läkare i traditionell kinesisk medicin utgjorde basen för den högre utbildningen. Ett av stadens sjukhus hade över 900 bäddar, det var lika stort som de största sjukhusen i Skandinavien. Hupehprovinsen har 38 miljoner invånare.

En journalist från Hupeh Dagblad visade stadens sevärdheter. Invallningarna har förstärkts och höjts på båda sidor om Jangtsekiang. Imponerande jordåsar i höjd med hustaken håller floden i schack vid högvatten. Inga fasta kajer finns, bara rörliga pontonbryggor förankrade med grova kättingar. Dagbladets medarbetare visade nivåmärkena på en hög tegelbyggnad invid jordvallen. 1931 var stora delar av stan översvämmade tre månader. 1954 var vattennivån i floden nästan 1,5 meter högre än 1931 men gatorna var torra. Tack vare folkets regering och ordföranden Mao, sade han, vilket i översättning betyder: Tack vare bra organisation och disciplin.

Bron över Jangtse-kiang binder ihop Hankow och Hanyang med Wuchang och är ett av folkrepublikens stora byggnadsverk, 1670 meter lång. Den påbörjades i september 1955 och invigdes i oktober 1957, två år tidigare än planerat.

En ny byggmetod utan dykarklockor och jobb i tryckkammare under vatten prövades av ingenjörer från Sovjet. Trummor av armerad betong pressades ner genom bottensanden till klippgrunden, sanden sögs upp och sedan borrade man i vanlig ordning 3-7 meter i berget för att få bropelarna förankrade med stålarmring. Betongtrummorna användes som gjutformar och fick stå kvar. Allt arbete utfördes av folk ovanför vattenytan och det sparade tid, deklarerade bromästaren i sitt föredrag.

Bron är byggd i två plan med landsvägsbro överst, 22,5 meter bred inklusive trottoarer. Järnvägsbron under har dubbla spår och tågen på stambanan Peking–Kanton dundrar över floden på ett par minuter. Förr tog det två, ibland tre timmar när strömmen var stark, att färja över ett helt tåg. En järnvägsbro över Hanfloden, en biflod till Jangtse, byggdes 1954, landsvägsbron blev färdig 1955. Landsvägsbron är byggd i en hög båge så högmastade djonker kan segla under den. Det kostar mycket slit för kärrdragarna att sega sig upp för den branta betongbrobacken och att bromsa lassen nerför motsatta sidan.

Det nya stålverket på södra sidan av Jangtse skall producera 3 miljoner ton årligen när det byggt färdigt. I april 1962 var det halvfärdigt och några större förändringar hade inte ägt rum fram till våren 1963. Stålverkets utbyggnad slutade sommaren 1960 när den rysk-kinesiska konflikten blev akut och Sovjet inställde leveranserna och kallade hem teknikerna med en månads varsel. Ryssarna tog också med sig alla ritningar, hävdar kineserna. Dessa säregna utslag av socialistiskt broderskap berättades för mig 1963. Våren 1962 var det fortfarande omöjligt att få någon kines i offentlig ställning att yppa ett ord om vad som hänt.

Mitt besök på Wuhans stålverk gick efter den mall som är gängse för besökare vid kinesiska industrier. Först lotsas man in i företagets mottagningsrum och bjuds att sitta ner i en soffa så mjuk att man hamnar i närheten av golvet. En yngre man eller kvinna bjuder på te och cigaretter varefter företagets representant, i det här fallet protokoll-avdelningschef kamrat Cha och intervjuaren ömsesidigt bekräftar sin glädje över att träffas. Sofforna och de väldiga fätöljerna finns i alla företags finrum, de måste vara ett engelskt arv.

Wuhans stålverk hade 70 000 anställda. Stålproduktionen 1961 var 800 000 ton. Jag påpekade att det var en väldig massa folk i förhållande till mängden stål som producerades och upplystes om att även gruvorna räknades till företaget. över 20 000 jobbade där. Ytterligare 20 000

arbetade med den fortsatta konstruktionen av stålverket, sade Cha. Den reella arbetsstyrkan i stålverket är knappt 30 000, inklusive teknisk och administrativ personal.

Jag tyckte 20 000 byggnadsarbetare var en mycket reell arbetsstyrka och undrade vad denna väldiga armé egentligen sysslade med? Kamrat Cha blev en liten aning irriterad mitt i älskvärdheten, jag tjatade kanske onödigt mycket om siffror.

Arbetarnas utbildning är det viktigaste för närvarande, fortsatte han. Våra äldsta avdelningar har bara opererat fyra år och 80 % av arbetsstyrkan kom från landsbygden. Genomsnittsåldern för samtliga vid företaget är 25 år. De enda verkligt kunniga stålarbetare vi har ännu är de som kommit från Anshan i Manchuriet. De är få. Folk med erfarenhet av att administrera ett sådant här jätteföretag har vi heller inte något överflöd av.

Det är klart han hade rätt i att utbildningen är första villkoret. I Sovjetunionen fick man börja på samma sätt under de första femårsplanerna, med massor av folk som ingenting begrep om industri, ungdom från en primitiv landsbygd som varken kunde läsa eller skriva i början. Veder-sakarna sade att det var ekonomiskt vanvett att börja på bred front, det skulle kosta för mycket, landet skulle gå bankrutt. Det kostade mycket naturligtvis, många investerade miljoner försvann till ingen nytta men landet gick inte bankrutt utan kom på fötter. Kina idag är lika ensamt och hänvisat till sin egen förmåga som Sovjet var på 30-talet.

Tekniker som skickas ut från industriländerna för att leda konstruktionsarbeten i fattiga länder blir i allmänhet desperata. Arbetsplatserna ser ut som myrstackar. Högskoleteknologer tänker i maskinella effektivitetsbanor och har svårt att fatta att byggplatsen är en skola i ett helt nytt levnadssätt. Människor som aldrig tidigare brytt sig om vad klockan är måste plötsligt passa bestämda tider. De får fritid och de får lön, kontanter på bestämda dagar. De träffar nya människor och hör om andra trakter. Deras tillvaro förändras totalt.

Två stora masugnar körde dygnet runt vid Wuhans stålverk. Den tredje stod halvfärdig och en massa folk klättrade runt den på byggnadsställningar. Ganska många var kvinnor. Martinugnar och mindre masugnar fanns utspridda över området. Det automatiserade sovjetiska grovvalsverket arbetade 4-5 timmar per dag. En ung flicka satt vid manöverbordet och iakttog lugnt mätare, kontakter och kontrollampor. De vitglödande stålblocken fräste fram och tillbaka under valsarna och blev efterhand kallare i färgen.

Bakom, där plåtvalsverket skulle ta vid, var det tomt. Den stora, ödsliga hallen utnyttjades till lagerlokal, stålet fraktades 1600 km med pramar

till Shanghai för fortsatt bearbetning. Stål som skall användas av industrierna i Wuhan får följaktligen fraktas tillbaka igen. Det blir sammanlagt 3200 kilometers transport i onödan i ett land med akut brist på transportmedel.

Kinas stålproduktion är gissningsvis 8 à 10 miljoner ton per år för närvarande. Inga siffror har offentliggjorts sedan planchefen Li Fu-chun avgav rapport inför folkkongressen 30 mars 1960. Enligt siffrorna då uppgick stålproduktionen 1959 till 13,35 miljoner ton. Enligt andra femårsplanen som började 1957 skulle den planerade stålproduktionen 1962 uppgå till 10,5-12 miljoner ton. Det är lika mycket som Japan producerade vid tidpunkten för angreppet på Pearl Harbor under andra världskriget.

Järnsmältningen i de nybildade folkkommunerna hösten 1958 var ett tema som utnyttjades flitigt i den kinesiska propagandan tills denna gördet-själv-kampanj avblästes. Sedan dess har den använts ännu flitigare i den anti-kinesiska propagandan. Det är omöjligt att få en klar uppfattning om vad kampanjen innebar. Kineserna tiger när man frågar. Det hemgjorda järnet blev fruktansvärt dyrt naturligtvis, räknat i arbetstimmar.

På pluskontot kommer att en del okända malmfyndigheter upptäcktes. Miljoner människor letade malm. Järnkampanjen var inte en ren skrivbordsprodukt. Den var baserad på det faktum att järn producerats på Kinas landsbygd många hundra år med enkla metoder. Det hemgjorda järnet dög inte till industriprodukter, det användes på samma sätt som man alltid använt det, till plogskär och redskap. Det kastades inte på sophögen. I rapporten inför folkkongressen nämndes ingenting om kampanjen – åtminstone inte i den offentliggjorda delen – men Li Fu-chun sade i en passus att cirka 200 lokala järnsmältningsföretag borde kunna utvecklas till medelstora järn- och stålverk. Vad medelstor innebär i denna förbindelse i Kina vet jag inte.

Efter rundvandringen genom Wuhans stålverk uppmanades jag att framföra kritik och ge råd och anvisningar så att produktionen kunde förbättras! Denna eller liknande haranger framförs alltid som inledning till avskedsceremonin för besökare vid kinesiska företag. Ett formulär om saken har kanske sänts ut vid något tillfälle. Jag ursäktade mig med att mina kunskaper i stålproduktion inte var större än vad vem som helst kan läsa sig till i en uppslagsbok.

Alla anställda bodde mindre än 5 km från arbetsplatsen, sade Cha. 1,1 miljon kvadratmeter nya bostäder hör till företaget. Hyran är 4 fen i månaden per kvadratmeter. Vi har kliniker, sjukhus och vilohem, skolor för olika stadier, 170 kantiner och matsalar, 10 biografier och teatrar.

Siffrorna lät imponerande. Jag tror att det höga antalet kantiner och matsalar berodde på att omklädningsrummen räknades in i denna kategori. Bostadskvarteren var tilltalande. Det var mest trevåningshus. Till varje lägenhet hörde en trädgårdstäppa.

Kina före revolutionen hade inte bara godsägare. Sjöägarna räknades också till den feodala överklassen. Norr om Hankow ligger familjen Wy's sjö. Kamrat Mei, fiskekooperativets sekreterare, tog emot. Han var ung och hade välborstad blå funktionärsuniform på sig.

Uniformen eller kostymen började användas av Kuomintangsfunktionärer efter revolutionen 1911, då de klassiska mandarindräkterna försvann tillsammans med kejsardömet. De kinesiska kommunisterna övertog funktionärsgarderoben utan ändringar eller tillägg. Familjen Wy äger inte sjön längre men den har fått behålla sitt gamla namn. – Gator och torg som döptes om under Chiang Kai-sheks tid till ära för honom eller någon av hans generaler har i regel fått tillbaka de namn de hade före denna period. Enstaka gator har döpts till Fredsgatan, Folkets väg eller liknande, några har namn efter revolutionära martyrer. Det finns inte en enda Mao-gata i hela landet. Kinesiska kommunistpartiets centralkommitté fattade ett beslut innan folkrepubliken proklamerades att inga städer, gator, företag etc. får namnges efter de nuvarande ledarna så länge de är i livet. Deras födelsedagar får inte heller firas offentligt.

Det finns en Stalingata i Kina, i Dairen. Det var inte kineserna utan ryssarna som beslutade om gatunamnet när de kom dit efter japanernas kapitulation. Den heter fortfarande Stalingatan.

Mei hade breda och hårda händer. Han började fiska vid åtta års ålder. Senare blev han tiggare. Skillnaden var inte stor, sade Mei. När jag var barn kallades fiskarna för tiggarfiskare på grund av sin fattigdom. Vi är inte rika nu heller, men vi har människovärde. Han började berätta om byn. Han var 25 år gammal, hans tänder var fullkomligt felfria, ansiktet var intelligent och öppet, allting hos honom verkade sunt och starkt.

Före revolutionen dominerade sjöägaren fiskarbyn. Han arrenderade ut fiskerätten och behöll till gengäld hälften av fångsten. Fiskare utan egna nät och båtar fick betala ännu mer. Arrendekontrakten stipulerade dessutom att fiskarna måste sälja sin hälft av fångsten till de uppköpare som kontrollerades av sjöägaren. Priserna blev därefter. Sjöägare liksom godsägare fungerade också som skatteindrivare, de var helt enkelt statens representanter i byarna. Det var ett miserabelt system, även för Kuomintangsfinansminister, eftersom sjö- och godsägarna – de enda bland miljonmassorna på landsbygden som ägde något, aldrig betalade skatt. Förklaringen är att Kuomintang därigenom hade odelat stöd åtminstone från detta tunna skikt av befolkningen.

Byn hade 786 invånare fördelade på i 60 hushåll. Kooperativet var anslutet till östra paviljongens folkkommun. Sjön var två kvadratkilometer stor. 330 arbetade med fisket. Det blir två från varje hushåll men det betyder inte att hemmafruarna avskaffats totalt. En del hushåll bestod av flera familjer, vuxna barn som gift sig och bodde kvar hemma eller av gifta syskon som fortsatte att hushålla tillsammans.

1952, då fiskarna var privata företagare, introducerades ett system med utbyte av arbetsdagar. Två och två hjälptes åt för att kunna hantera större redskap. Två år senare bildades arbetslag för ömsesidig hjälp med 10-20 hushåll i varje lag. 1956 organiserades byns befolkning i tre preliminära kooperativ som året efter slogs samman till ett avancerat kooperativ.

Principen vi följde när kooperativen bildades var frivillig anslutning och rätt att gå ur, sade Mei. Utbytet av arbetsdagar, som vi började med för tio år sedan, betydde ökade inkomster och det har varit den viktigaste drivkraften till alla förändringar som senare skett i byn. Var och en som ville bli kooperativmedlem fick lämna en skriven ansökan. Beslut fattades av medlemsmötet.

– Majoritetsbeslut?

– Nej, mötet måste vara överens.

– Då kunde ju en halsstarrig medlem hindra andra att bli medlemmar?

Det var inte bara fråga om röstning, förklarade Mei. De som var emot måste förklara varför och sedan avgjorde mötet om invändningarna var hållbara eller ej. Med andra ord: majoritetsbeslut, sade jag. Nej, sade Mei, en majoritet kan övertyga en minoritet om att den har fel.

Människor kan övertygas med argument! I Kina, möjligen, sade jag. Det beror på argumenten, sade Mei.

1957 övertog det avancerade kooperativet båtar, nät och övriga större redskap till gällande dagspriser. Det rörde sig om ett 70-tal båtar, antingen privatägda eller ägda i lag. Sedan dess har båtantalet fördubblats.

Man hade haft otaliga dispyter om hur en rättvis fördelning av inkomsterna skulle ske. Grundprincipen har hela tiden varit att var och en skulle ha betalt enligt den mängd arbete han eller hon utfört. Betalningen kunde inte bara baseras på mängden fisk var och en drog upp, för vi har fiskodlingar också och de som passar fiskynglen måste också ha betalt, förklarade Mei. De som hade tur med fisket ville naturligtvis att alla inkomster skulle räknas ut per kilo fångad fisk. De som hade otur ville ha timlön. Det var ett evigt dividerande. Nu använder vi en lönegruppsskala liknande fabrikenas. Var tredje månad har vi ett särskilt medlemsmöte då var och en klassas efter skicklighet och arbetsvilja. Den som visat sig mer energisk än tidigare röstas upp och får högre månadslön. Har någon

visat sig lat och slarvig åker han ner i en lägre lönegrupp nästa tremånadersperiod. Jag fick reda på att topplönerna för män låg på 62,50 yuan i månaden, för kvinnor 33 yuan. Varför var skillnaden så stor? Fiske är ett tungt arbete som männen orkar med bättre än kvinnorna, sade Mei.

Vi gick på krokiga stigar över fält med blommande sojabönor. Fiskdammarna låg en kilometer från byn. Barbenta flickor gick till knäna i gytta i torrlagda dammar och grävde upp näckrosrötter, armlänga, armstjocka bitar, ätbara, en binäring och extrainkomst för byn, 100 ton om året. Näckrosrötter är gott, kineserna kan konsten att göra raffinerade rätter av nästan vad som helst. Vid ett tillfälle blev jag bjuden på något i skivor som smakade ungefär som kalvkött. Det var lite konstigt i färgen men smaken var utsökt. Leende kineser förklarade bakefter att det inte var kött utan en havsväxt söderifrån.

15 personer var sysselsatta med skötseln av fiskynglen. De hade ett 50-tal dammar att vaka över. Odlingen av fisk kom igång på allvar 1957. Ynglen fångas i Jangtse-kiang, mestadels karp. De utfodras särskilt noga med smulade bönkakor tills de är en tum långa. Det är den besvärligaste åldern. När ynglen är 7 månader släpps de ut i sjön. De är då 3-5 tum. Sedan växer de snabbt. Efter 10 månader i sjön är de färdiga att fångas och väger då över ett kilo i genomsnitt. Karporna lever av sjöväxter och insekter.

Ingen familj i byn hade mer än ett rum att bo i. Fiskarhustrurna visade med stolthet bostäder och ägodelar. Sängarna var ordentligt tilltagna och dominerade möblemanget. De var försedda med hörnstolpar och förhängen runt om. Ett nygift par med romantiskt blått förhänge hade bybornas kollektiva bröllopgåva uppsatt på väggen, ett färgtryck i glas och ram av bron över Jangtse, symbol för det nya. Asiens största bro, sade man.

Vi drack hett vatten och pratade om reella ting. Höns och kaniner hälsade på ibland och en svart sugga kom in och kliade sig mot dörrposten så att hela huset skakade. Alla i byn samlades så småningom och jag fick reda på att två av byns söner gick på tekniska högskolan i Wuhan. Byborna var stolta över dessa två som skulle bli något annat än fiskare. Nu har nästan alla varsin ylletröja, sade en. Förr var det bara 9 som ägde ylletröjor. Det fanns 38 radioapparater i byn, 29 ägde armbandsklockor och 28 hade köpt cyklar. Jag tänkte på London Co-op Farms där jag jobbade 1950. Många av de engelska lantarbetarna hade varken klockor eller cyklar.

Vi hade en småkapitalist här i byn före befrielsen, sade Mei. En som delvis levde på vårt arbete. Men han var ganska fattig han också. Han fick aldrig råd att köpa en cykel.

Mäktig är Jangtse-kiang. Floden binder samman sju provinser. De kunde vara länder för befolkningen är 250 miljoner. Kilometerbred, en av världens största vattenvägar, seglingsbar 3 000 kilometer. Hundra stora städer ligger i Jangtsedalen.

Vattnet i "den blå floden" är lika gult som in der schönen blauen Donau. I min gamla skolgeografi står det att Jangtse-kiang "rinner inte genom lössjord, och vattnet är således klart". Donau rinner inte heller genom något lössjordslandskap, så vattnet är således klart. Men gult är det.

Vid högvatten kan 10 000-tonnare gå ända upp till Wuhan. Till Chungking längre uppåt floden krävs mindre båtar med kraftiga motorer för att forcera strömmarna. Hela flodsystemet inklusive bifloder och kanaler har en seglingsbar längd på 16 000 km. Transporterna på detta väldiga vattensystem låg före revolutionen i händerna på engelsmän, amerikaner, japaner, tyskar, fransmän, italienare, skandinaver. Resultatet var ständiga konflikter mellan kämpande profitintressen och det var kineserna som fick betala. I början på 50-talet bildades en administrativ byrå för att samordna hela maskineriet med transporter och kajer, kanaler, varv och reparationsverkstäder.

Chefen för byrån var en liten prydlig medelålders man, ganska självmedveten och befallande i tonen mot underlydande. Med stöd av en karta relaterade han i korta drag vad som skett under ett årtionde och sedan gick vi och såg en sjömansklubb i närheten. Flodens arbetare hade ordnad ledighet så att de kunde besöka sina familjer några dagar i taget mellan varje resa. Sjömansklubben var samtidigt sjömanshotell och även pensionerade gästar bodde där. Simbassäng fanns inom området, idrottsplaner och biograf. Byråchefen tinade upp när vi gick där och såg på denna moderna välfärdsanläggning. Han började berätta lite om sitt liv, om långa år i illegalitet och flykt undan agenter och poliser, om mördade strejkledare och utlänningarnas exterritorialrätt. Kvarteren närmast floden i centrum av Hankow var förbjudna för kineser. Revolutionens flodvägar krossade det gamla systemet, de hatade utlänningarna gav sig i väg och plötsligt en dag satt han själv på en kontorsstol i den nybildade administrativa byrån som högste chef för 90 000 anställda och skulle åstadkomma ordning i det kaos som rådde.

Tänkte ni någon gång på att ge upp, frågade jag. Det var naturligtvis en dum fråga och först förstod han inte vad jag menade. Revolutionen förändrade allting, sade han efter en stunds tystnad. Förr var en kines ingenting värd. Det spelade ingen roll om en sjöman eller hamnarbetare levde eller dog, det fanns alltid hundra andra som ville ha hans jobb. Revolutionen är inte bara en ändring på ytan, människorna själva förändras, apatin försvinner, ingen tror längre på ödet, alla förstår plötsligt att livet kan gestalta sig annorlunda och är redo att arbeta

mycket hårt för att fylla de krav den revolutionära regeringen ställer. Varje människa har ett starkt behov av ordning i samhället, finns det ingen ordning så finns det ingen trygghet och inget hopp heller om att någonting skall bli bättre. Jag vet att några länder är rikare än Kina men många länder är fattigare. Kina är så stort att det kan hjälpa andra länder som gjort revolution. Alla folk kommer att göra revolution, sade han.

Sista kvällen på hotellet i Wuhan kom Changs bror på besök. Han var klädd i arméuniform och Chang kom in och presenterade honom. Den unge soldaten stod upp i givakt och reagerade inte på mitt varsågods och sitt. Jag ställde en stol bakom honom och tryckte varsamt ner den rodnande ynglingen i den. När jag släppte honom flög han upp igen som en spiralfjäder och blev stående. Chang lyckades övertala honom att sätta sig. Esther bjöd på te och inhandlade kakor. Han drack te men vägrade äta kakor. Efteråt förklarade Chang att brodern aldrig träffat någon utlänning. Han trodde du var en betydelsefull person, sade Chang och flinade.

Armén har en oerhörd prestige i Kina. Konkurrensen om platserna är hård, även när det gäller vanliga meniga! Den som blir antagen sätter en stor ära i att uppträda korrekt. Alltihop är obegripligt för en svensk som sammanfattar allt militärt i ett enda ord: Lumpen.

Jag började fråga ut Chang om hans familjeförhållanden. Jag visste att han var gift och bodde med sin fru i Peking. Båda arbetade och deras tvåårige son bodde hos Changs föräldrar i Shanghaj. Det är mycket vanligt i Kina att unga par arbetar på olika håll i landet och bara ser varandra en gång om året. Farmor eller mormor har ofta hand om barnbarnen. Vi skulle passera Shanghaj på resan och Chang glädde sig åt att träffa sina föräldrar och se sin son. Sedan skulle vi fortsätta till Hangchow.

Chang började berätta om Hangchow och kände uppenbart staden mycket bra. Jag frågade om han varit där många gånger. Jag är född där, sade han. Det visade sig att han hade en äldre bror där. Har du inga systrar, frågade jag. Nja, svarade han och drog på det, jag har visst ett par stycken. Ett märkligt svar, tyckte jag. Var bor dina systrar? Någonstans i Hupehprovinsen tror jag! Han visste inte så noga. Systrarna var äldre och hade gift sig när han var liten. Folk hamnade på olika ställen under inbördeskriget och kunde inte hitta varandra efteråt. Många slog rot i nya trakter och har inte haft tid eller råd att leta efter anhöriga. Kina är stort. Mao Tse-tung hade två söner som placerades i en by under den långa marschen och som aldrig återfunnits trots intensivt letande.

Passagerarbåten från Wuhan till Nanking tar 36 timmar. Den lägger till på åtskilliga ställen. Folk strömmar iland och nya passagerare kommer ombord. Flodbåtarna i administrativa byråns regi fraktar över 5 miljoner

resande om året. Därtill kommer ett otal lokala båtar. Last och lossning av styckegods och post tar sin tid. Stuvorna halvspringer i mjuk rytm med balar och lådor över sviktande landgångar.

Esther och jag hade en hytt föröver och bredvid fanns en salong med storslagen utsikt över floden. Stensatta jordvallar hade byggts utmed flodsidorna, kilometer efter kilometer, två jordåsar som burits dit i korgar. Hur många miljoner dagsverken?

På slätten är Jangtse-kiang bred och trög. Vinden från öster är stark, djonkerna kan segla mot strömmen. Kineserna är gamla sjöfarare. Kompassen är en kinesisk uppfinning som var i allmänt bruk redan på i 1100-talet. På Jangtse har djonkerna seglat flera tusen år. Än i dag är de i stor majoritet bland farkosterna på floden.

Mojnar vinden går besättningen iland med draglinan. Djonk-dragare, framåtlutade i tung takt, två, fyra eller sex man, ibland en man ensam om djonken är liten. Från Wuhan till Chungking kan djonkerna inte segla, motströmmen är för stark. Djonkerna dras hela vägen, en sträcka som landsvägen från Köpenhamn till Paris.

En och annan farkost lägger till vid byarnas ankringsplatser och lossar byggnadsmaterial, kalk eller gödningsämnen. Lossningen sker manuellt och rader av män och kvinnor med bärstänger och korgar rör sig upp och ner för strandbanken. Det ser idylliskt och fredligt ut på avstånd men i verkligheten är det ett tungt jobb. Kina saknar maskiner. Världen är vansinnigt organiserad. Förenta staterna har råd att låta miljoner gå arbetslösa och hållas vid liv av samhällsunderstöd. I Kina går miljoner och drar djonker och kärror i brist på de motorer landet inte har råd att skaffa, de motorer Förenta staternas sysslösa miljoner skulle kunna tillverka.

Jangtsedalen är tätt befolkad men byarna ligger inte tätare där än i många europeiska länder. Jorden på slätten är mycket bördig. Området Jangtse-kiang avvattnar är 40 gånger större än Danmark, befolkningstätheten är 138 per kvadratkilometer. Det bor 127 människor per kvkm i Schweiz och 320 i Holland. Folk svalt ihjäl förr i det bördiga Kina, inte på grund av överbefolkning utan på grund av en reaktionär samhällsordning.

Träd har planterats i byarna de senaste åren. Träd på denna trädfattiga slätt. De är inte så höga ännu men tillräckligt många för att bilda dungar av lummig grönska. Det är en gammal dröm som förverkligas.

På några ställen stack långa landtungor upp ur floden. Jordrevlarna odlades. I skymningen lunkade bufflarna hemåt och bönder med tröplogar på axeln rörde sig långsamt mot byarna och kvällsmaten, mörka silhuetter mot himlen. Deras förfäder gick där i otaliga

generationer, likadant klädda, med samma redskap, diskuterande sin tids uppror och förändringar.

Små bogserbåtar stänkade i väg uppströms med långa prämsläp. Svart rök bolmade upp ur skorstenarna. Det finns nya industrier utmed floden. Och nya städer eller gamla stadskärnor med nya ytterområden. Över hundra nya städer har börjat byggas i landet de senaste åren.

Nästa kväll lade vi till i Nanking. Mörka fartygsskrov reste sig högt över vattnet, strålkastare svepte över vägorna, farkoster tutade och bölade, det märktes att staden är stor.

I Nanking ligger Sun Yat-sens mausoleum. Våldiga trappor leder upp till platsen där republikens fader vilar.

"När jag nu tar farväl av er, kära kamrater, uttrycker jag en förhoppning om att den dag skall randas då ett fritt och mäktigt Kina välkomnas som Sovjetunionens vän och allierade och att i den väldiga kampen för befrielse av de förtryckta folken i världen dessa båda allierade skall gå framåt till seger hand i hand", skrev Kuomintang grundläggare och ledare dr Sun i ett avskedsbrev till Sovjetunionens centrala exekutivkommitté dagen före sin död 12 mars 1925.

En annan minnesplats är det hus de kommunistiska förhandlarna arbetade och bodde i från maj 1946 fram till mars 1947 då Chiang Kai-shek och Truman trodde att Kuomintang hade samlat tillräckligt med krafter för att slutgiltigt krossa de kommunistiska arméerna. Husets inredning är mycket spartansk. Relikterna är få, några stolar och skrivbord, Chou En-lais gamla resväska som han hade papper och dokument i under 20 år, Tung Pi-wus ännu äldre vaddtäcke som museet inte fick lov att överta förrän Tung ansåg att det var utslitet. I ena hörnet av Tung Pi-wus arbetsrum står en gammal säng med brädbotten som han sov i tillsammans med hustru och två barn. Tung Pi-wu var med i San Francisco som kinesisk delegat 1945 och skrev under Förenta Nationernas stadga.

Grönska frodas i minneslunden utanför södra stadsporten. Galgbackens mark är gödd med blod. Chiang regerade i Nanking och oppositionen satt i fängelse; en del av den, en ganska stor del. Drygt 100 000 av de fängslade arkebuserades i backen som nu är minneslund. Många av de revolutionära martyrerne hade inte fyllt 15 år. I museet bredvid finns foton av några av dessa barn som blev tidigt vuxna. Där finns också foton av revolutionära veteraner, kommunistiska organisatörer och fackföreningsledare som blev 30 år gamla.

Nankings boulevarder är kantade med dubbla rader av unga träd. Stadsplanen är strängt geometriskt genomförd, nya byggnader bryter inte skarpt mot den gamla bebyggelsen, stadsmuren är intakt till största

delen, det är en vacker stad. I alla trädgårdar blommade persikoträd. Guiden sade att det fanns en ny helkinesisk lastbilsfabrik i Nanking och vi ville se den men stötte på diverse artiga undanflykter. Jag envisades med att vilja se dessa helkinesiska lastbilar. Guiden kom på en genial lösning, vi skulle stanna och studera en så fort vi fick syn på någon. Men vi såg aldrig någon de två dagarna i Nanking.

Vi såg på en skola istället med 980 elever, 18 klassrum och 38 lärare. Det myllrade av ungar och man hade som mål att minska antalet i klasserna från 55 till 45. Skolgången börjar vid sju års ålder. Många barn hade gått i kindergården innan och lärt en del där.

Eleverna lär sig numera läsa och skriva latinska bokstäver parallellt med de kinesiska skrivtecknen. Första skolåret lär de sig 1 000 tecken, andra året ytterligare 1 000. Efter sjätte skolåret behärskar de 4 000 tecken. Avsikten är att övergå helt och hållet till det latinska skrivsättet.

Omläggningen skall ske längre fram eftersom det är omöjligt att lära en hel generation vuxna att använda bokstäver istället för tecken.

Problemet med dialekterna är svårare. Kantondialekt t. ex. är ett helt annat språk än rikskinesiska. 90 miljoner talar kantonesiska. De måste lära sig rikskinesiska innan de kan använda det latinska skrivsättet. Skrivtecknens stora fördel är ju att orden skrivs lika trots att de låter olika på olika dialekter. Hur man skall lära kantoneser och andra att tala pekingdialekt är ett stort problem. Radion är en god hjälp men det är inte många som har radio ännu.

Ett annat problem är hur man i latinsk skrift skall kunna skilja på alla ord som har likadant uttal. I svenskan stavas och uttalas dammar likadant, både i betydelsen vatten i dammar och luft som dammar. I kinesiskan finns det massor av ord som inte bara har två utan flera dussin olika betydelser men uttalas lika. – När vietnamesiska latiniserades av portugisiska präster i slutet av 1500-talet försökte de lösa liknande svårigheter genom att använda tonviktstecken (accenter). Resultatet blev att vietnamesiskan har en fruktansvärd massa tonvikts-tecken, nästan en accent över varje bokstav.

Argumentet att man måste överge de gamla skrivtecknen för att klara den tekniska utvecklingen motsäges av att japanerna klarat sig bra hittills utan latinsk skrift. Det egentliga skälet för reformen är dels att det tar för lång tid att lära sig tecknen och dels att teckenskrivningen inte kan mekaniseras. Det finns visserligen kinesiska skrivmaskiner men de är otympliga monster. Det går långsammare att skriva på dem än att skriva för hand. Samma svårigheter gör sig gällande vid tryckning. En kinesisk sättare i ett tryckeri har ingen sättmaskin som automatiskt tillverkar bokstäverna, typerna. I ett kinesiskt tryckeri gjuts skrivtecknen i förväg och sorteras i lådor varefter sättaren plockar typerna för hand ur de

normalt 3 000 à 4 000 lådorna med olika tecken. Det tar hur många år som helst att bli en någorlunda snabb kinesisk sättare.

– Det undervisningsväsende vi övertog och började ändra efter befrielsen inpräntade förakt för folket hos de intellektuella, sade direktören för Nankings undervisningsdepartement, kamrat Chu Kuang. Studenterna kom från överklassen. Det var inte fint att ha muskler i kroppen och arbetshänder.

– Har ni haft mycket besvär med de gamla lärarna?

– Ganska lite egentligen. Flertalet var för revolutionen. Ännu fler var mot Kuomintang. Vårt största problem är att utbilda tillräckligt med lärare och att höja deras nivå, höja undervisningens nivå. Bristen på lokaler och undervisningsmaterial är ett annat dilemma vi har att brottas med, men i stort sett tycker jag vi har löst problemen någorlunda. Kina i dag har i runda tal 80 miljoner elever i grundskolor med sex – ibland fyra – års undervisning. Ytterligare 12 miljoner går i tre- respektive sexåriga läroverk och 900 000 studerar vid universitet och högskolor.

Av samtalet framgick att 20-30 % av befolkningen i Nanking-området är analfabeter, mest äldre människor. Personer under 40 år kan i allmänhet läsa och skriva. Alla som inte behärskar i 500 skrivtecken räknas som analfabeter, enligt vad Chu Kuang sade. Det betyder att många som kan läsa och skriva ganska mycket ändå räknas till denna kategori. 1500 tecken är det minimum man måste behärska för att kunna läsa en dagstidning någorlunda. Tecknen är svåra att komma ihåg för den som inte använder dem dagligen. Chu Kuang sade att många äldre som lärde sig läsa och skriva under kampanjerna efter befrielsen har glömt konsten igen.

Universitetet i Nanking har expanderat kraftigt och blivit en stad i staden. En fjärdedel av studenterna läste humanistiska ämnen: historia, juridik, litteratur, språk etc.; tre fjärdedelar läste naturvetenskap. De viktigaste främmande språken vid kinesiska universitet är engelska och ryska. Proportionerna är ungefär hälften av varje med någon övervikt för engelska. En fjärdedel av bibliotekets 1,4 miljoner böcker var på främmande språk.

Vi gick igenom ett antal laboratorier. Över hundra nya laboratorier hade byggts de senaste fyra åren, sade en ciceron, och fler höll på att uppföras. Studenterna hade tillverkat en rad olika mätinstrument själva. Mer invecklad apparatur kom mestadels från Shanghai. Vilken standard dessa laboratorier och instrument representerar kan jag inte uttala mig om eftersom mina kunskaper på området är närmast obefintliga. Det bekräftades f. ö. när entusiastiska lärare och elever försökte få mig att fatta finesserna.

De 6 500 studenterna bodde alla inom området. En femtedel var flickor. Tre fjärdedelar av samtliga hade stipendier som täckte mat och husrum, böcker och i någon mån fickpengar. Ingenting påfallande i klädsel eller uppförande skilde studenterna från vanligt folk. Det fanns över 1 000 lärare, kategorin professorer och biträdande professorer omfattade 130. Olika paroller och slogans prydde väggarna:

"Fysisk träning för att kunna försvara och bygga upp vårt land!" "Vi går ut i krig mot vårt lands avlägsna och efterblivna områden!"

Jag frågade om hänsyn togs till studenternas egna önskemål om var de skulle placeras efter fullbordade studier? Sådana hänsyn tas, löd svaret, men det är sällsynt att en student för fram speciella önskemål om placering.

– Den allmänna inställningen är att arbeta var som helst där det är till gagn för landet.

Det lät hurtigt. Det skulle förvåna mig om de utexaminerade lika gärna tog jobb i obygden som i huvudstaden.

1950 kom 1 % av de nyinskrivna vid universitetet från arbetar-och bondehem, 1961 drygt 70 %. Alla arbetar sex veckor årligen i jordbruk eller industri. Det kallas lao dung – kroppsarbete (omvandling till proletär livsinställning genom kroppsarbete). Lärarna har en månads lao dung, utom de äldre.

Hur det är i praktiken med funktionärers och övriga intellektuellas årliga omvandlingsdos i proletär riktning är svårt att säga. Chang t. ex. hade inte varit ute på lao dung på flera år och vi skojade ofta med honom och sade att han säkert skulle må bra av att köra gödsel eller gräva diken ett tag. Han hade dock varit på lao dung tidigare och berättade att bönderna inte var översvallande entusiastiska när klena och tafatta skrivbordsarbetare kom för att manifesteras sin kärlek till tunga och skitiga jobb. Det kan jag förstå för jag är uppvuxen på bondlandet och minns hur det var i Sverige under kriget när gymnasister skickades ut på skördearbete. De bar sig idiotiskt och bakvänt åt hela tiden och orkade ingenting.

Lao dung ger inte någon ekonomisk vinst, tvärtom, det kostar mer än det smakar att skicka intellektuella på kroppsarbete. Vinsten av lao dung ligger i att de självgoda tendenserna och överlägsenhetskomplexen hålls i schack, åtminstone delvis. I det feodala Kina stod en intellektuell högt över alla andra. Efter revolutionen var det nödvändigt att plöja ner högfärden och det enklaste sättet att få de intellektuella att förstå den kroppsarbetande majoritetens villkor var att låta dem kroppsarbete, att under några veckor varje år förvandla dem från en överlägsen till en underlägsen minoritet.

Lao dungs historia går tillbaka till 1936 när den kinesiska kommunistarmén var inringad runt Yenan och alla arbetade desperat för att skaffa mat för dagen. Stora delar av det karga landskapet odlades upp, alla var med och bröt mark. Stabsofficerare och ministrar i regeringen röjde egna trädgårdsland utanför departementen och odlade rotfrukter och grönsaker själva.

På vägen till Shanghaj stannade vi över en dag i "Kinas Venedig". Kineserna kunde med större rätt kalla Venedig för "Europas Soochow" för den kinesiska staden är mycket äldre. Soochow var huvudstad i kungariket Wu på 200-talet. De berömda trädgårdarna i kanalstaden daterar sig från Mingdynastin. Förmögna ämbetsmän flyttade till Soochow när de pensionerats och tävlade i anläggning av vackra privathus och parker.

Vi hade frågat i förväg om Soochow var en stor stad och fått till svar att särskilt stor var den inte. Vi glömde att kineserna är vana vid stora siffror. Staden är vidsträckt och har över 600 000 invånare. Vid sidan av kanaler, broar och blommande trädgårdar är Soochow berömt för sitt broderihantverk, sin silkeindustri, sina operahus och pagoden på Tigerkullen.

Över 20 000 sitter och broderar, folk i alla åldrar. Förvånansvärt många är unga. En 78-årig farbror i en av verkstäderna broderade skimrande fjärilar. Han använde inte glasögon. Hans tekniska färdighet var fantastisk. Vi skakade hand och eftersom han fått göra ett uppehåll i broderandet trädde han nya trådar i ett 30-tal nålar. Det tog en halv minut.

Konstarten som sådan är jag inte i stånd att uppskatta. Det rörde sig uteslutande om naturalistiska avbildningar, en slags kamerateknik som kanske hade visst fog för sig innan kameran var uppfunnen. Broderade katter och blommor och porträtt. Allt från Marx till Gagarin. I Shanghaj finns det fortfarande en och annan broderihantverkare som gör exakta broderade kopior av inlämnade fotoporträtt. Det enda jag såg i Soochow med, enligt min uppfattning, konstnärligt innehåll var en tavla med två bomullsplockerskor. De var broderade med ullgarn.

En silkefabrik med privat och statligt hälftenbruk i administrationen hade vuxit från 400 anställda 1955 till 3 000. Arbetsstyrkan jobbade treskift och vävde taft, genomskinligt silke, guldmönster och silvermönster och brokader. Den tidigare ägaren var numera vice direktör i företaget. Förutom direktörlön hade han bankränta på det kapital han investerat i fabriken. Det var beslutat att alla halvkapitalister skulle avskaffas i januari 1962 men myndigheterna i Peking ändrade sig och uppsköt proletariseringen till 1965. Då skall frågan diskuteras på nytt.

Det var svinkallt i Soochow. Enligt almanackan skulle det vara vår men det var det inte. Vi frös så tänderna skallrade under vandringen genom de magnifika trädgårdarna. En del av de stora paviljongerna hade kvinnosida och manssida, en uppdelning som också gällde i det feodala Europa, inte hemma kanske men i kyrkorna där alla var lika inför gud. – I en trädgård fanns det krukväxter från 500-talet. De såg gamla och knotiga ut. En del abstrakta stensulpturer från samma period liknade moderna arvtagare i betong.

Operan på kvällen handlade om maktkamp i samhällstoppen. Det var en vital föreställning som stått på repertoaren några århundraden. Kinas kejsare fann aldrig anledning att dölja vem det var som höll i rodret. Kineserna har aldrig upplevt västdemokratiernas hokus-pokus i denna fråga. Makt är inte något fult ord i Kina.

Sjöstad med varv och kajer. Industristad med 8 miljoner invånare, en koloss som växer. Trångt i centrum. Anskrämliga skyskrapor vid floden. Kinas port mot världen. Shanghaj.

Det har gått drygt ett årtionde sedan imperialisterna lämnade staden. Kina blev aldrig någon stabil del i deras imperier. Shanghaj blev det. Manifestationerna i tegel och betong står kvar, 30 våningar höga demonstrationer av makt, främmande makt. Nu pryds Shanghajs fula bankpalats av röda neonstjärnor på taken.

Inga tiggare finns på gatorna. Inga hemlösa sover på trottoarerna. Inga barn arbetar i silkefabrikerna. Alla horhus och gangsterhögkvarter är stängda. Ingen dör av svält. Ingen vältrar sig i pengar. Shanghajs ansikte är asketiskt numera, "fattigdomen fördrages lättare om den delas av alla".

Revolutionen gjorde slut på det beryktade Shanghaj. Luder och förbrytare har genomgått omskolning. De stinkande avloppskanalerna har fyllts med jord och planterats med träd. Staden är ren och normal, inte ett dugg "spännande" längre. Vad var det för idealbildning egentligen som fick Shanghaj att framstå som en skimrande pärla i Fjärran Östern?

Ett hus i f. d. franska sektorn är nationellt minnesmärke. Ett rum med ett avlångt bord, två stolar och tio pallar utan ryggstöd. Tolv man satt runt bordet i juli 1921 och beslutade avskaffa privategendomsrätten i Kina. De kallade sig konstituerande kongress och bildade Kinas kommunistiska parti med 57 medlemmar. De mäktiga i bankpalatsen vid floden skulle skrattat sig fördärvade om de fått läsa de handskrivna dokumenten. En av kongressdelegaterna var en okänd 28-åring. 28 år senare stod han på Tien An Men i Peking och proklamerade folkrepubliken. Det är inte

nödvändigt för vårt sekels barn att läsa historiska legender om sagolika människor.

Stål, kraftverk, gruvutrustning, maskinindustri, radioindustri, mätindustri, varv, textilfabriker, cykelfabriker, transportmotorcyklar, pumpindustri, plastindustri. Shanghai svarar för en sjättedel av Kinas industriproduktion. Det finns ett varv som heter Kina och när jag skulle välja vad jag ville se valde jag Kina för jag har varit varvsarbetare några år. Direktören för varvet hette Shao-yu, han började på varvet när han var 21, blev chef när han var 27, nu hade han fyllt 30 år.

Det här är inget modernt varv än, utrustning fattas och administrationen haltar, så ungefär löd hans en mening långa inledningsanförande. Han var full av energi och otålighet, vi hoppade över den annars obligatoriska tedrickningen och marscherade i väg till verkstäderna med långa kliv. Vi hade ingen elsvets, inga kranar och nästan inga tekniker när vi började, sade Shao-yu. Men vi hade gott om analfabeter, tre fjärdedelar av arbetsstyrkan var analfabeter när jag kom hit. Vi var tvungna att organisera skolor åt arbetarna. Vi fattade inte nödvändigheten av långtidsplanering i början, vi hade inte tid, all tid gick åt till att lösa alla nya problem som radade upp sig hela tiden. – Självt hade han i alla fall fått så mycket tid över att han lärt sig läsa engelska för att följa med utvecklingen inom varvsindustrin i andra länder.

Varvet hade vuxit från 200 till 4 300 anställda på 10 år. 500 kvinnor arbetade där, 200 av dem på kontoret, de andra var svetsare och elektriker och svarvare och plåtslagare. I mitten av 50-talet började man bygga båtar, tidigare hade det bara varit reparationsvarv. De största båtarna som byggts hittills är på 5 000 ton. Kust- och flodtransporter dominerar Kinas sjöfart, behovet av mindre båtar är mycket större än behovet av oceangående. Bogserbåtar på upp till 2 000 hkr, mindre passagerarfartyg, fiskebåtar, kylpråmar, oljepråmar och sandsugare hörde till produktionsprogrammet. Reparationer utgjorde fortfarande en betydande del av verksamheten. En avdelning smidde jordbrukshackor för export till Kuba. I en verkstad svarvades ett hjul till en aluminiumindustri. Hjulet var 6,4 m i diameter och för att få plats med det hade en bit av verkstadväggen slagits bort. Ett lag tillverkade 78 m långa roterande ugnar (roterugnar) till en cementfabrik.

På staplarna och vid utrustningskajen jobbade man treskift. Andra avdelningar jobbade tvåskift. En del hade uteslutande dagtid. Skrovet till den senaste 5 000-tonnaren hade byggts på 23 dygn. Jag undrade hur det gått till för det vore synd att påstå att någon jäktade. Takten skulle kunna ökas flera procent utan risk för trasiga nerver. Det höll Shao med om.

Varvet var ingalunda så omodernt som han gjort gällande. Det var medelstort enligt Shanghajs dimensioner. Sju stapelbäddar. Rak produktionskedja med sektionsbygge, delvis utomhus, delvis under tak. Fyra 18-tonskranar av egen tillverkning skötte om sektionslyften. Nya verkstäder höll på att uppföras. De som fanns var också nybyggda. Enda verkstaden före expansionen var ett skjul i två våningar av korrugerad plåt.

En del arbetare gick på teknisk skola i stan tre halva dagar i veckan. De hade samma betalning studiedagarna som andra dagar. Varvet hade egen skeppsbyggnadsskola där undervisningen ägde rum på betald arbetstid. Fackföreningen hade hand om sociala angelägenheter och hade ett ord med i laget om utbildningen. Dess främsta uppgift var dock produktionsprogrammet.

De anställda var indelade i 300 produktionslag. Varje lag hade, förutom andra möten, ett möte i slutet av varje månad där den kommande månadens arbetsplan diskuterades och godkändes och den gångna månadens prestationer granskades. Alla hade fast månadslön, 78 yuan i genomsnitt. Alla, även direktören och ingenjörerna, tillhörde fackföreningen. Fackföreningens styrelse hade 17 ledamöter. Två ledamöter var kvinnor. Styrelsen var indelad i produktionssektion, arbetsskyddssektion, social sektion, kvinnosektion m. fl. sektioner. Flera tekniker och tjänstemän tillhörde styrelsen.

Hur klaras kontroverser mellan arbetarna och direktionen, frågade jag. Varvet står under partiets ledning, svarade Shao. Alla frågor diskuteras i partikommittén som är högsta beslutande organ. Produktionsplanerna för det kommande året detaljbearbetas och diskuteras ingående i produktionsgrupperna innan några beslut fattas. Efter överläggningar med företagets valda organ fixeras storleken av den summa som skall utbetalas i löner och bonus.

Vill någon sluta hos oss får vederbörande anmäla det till företagsledningen och samtidigt ange skälen, fortsatte Shao. Om ledningen anser att någon bör avskedas så kan det inte ske utan mycket graverande orsaker. Ingen kan numera börja på varvet utan att ha ett visst mått av kunskaper om arbetet. Nyanställda kommer i allmänhet direkt från yrkesskolor med praktisk och teoretisk undervisning. Vuxna från andra yrken kan på kvällskurser inhämta de förkunskaper som krävs för att bli båtbyggare.

Shanghaj är en trist stad, grå, inga träd kantar gatorna som i andra kinesiska städer. En koloss med kolossala krafter – man skall gå upp tidigt om morgonen och se miljonerna åka och gå genom gatorna på väg till sina arbetsplatser. Shanghaj är på många sätt annorlunda än resten

av Kina, pulsen är snabbare, folket där är stadsbor mer utpräglat än någon annanstans i landet.

På morgonen är det lågvatten i floden, båtarna står då ovanför vattenytan på många ställen med skroven nersjunkna i bottensanden. Frampå eftermiddagen kommer vattnet tillbaka från havet, det rinner mot strömmen. Tiotusentals sampaner och djonker passar tillfället och följer svallet uppåt floden, sampanerna är lastade med innehållet från storstadens latriner. Vinden fyller seglen och längre bort tar sampanerna av in på sidokanaler ut till grönsakskommunerna. Man kan se urgamla fartyg kryssa i sick-sack mot vinden, lasttrampar med ribbade segel, det går hundra segelfarkoster på varje motordriven skuta. Den myllrande floden är utan buller, tidlös, far och farfar och farfars far och farfars farfars farfar seglade likadant.

Vi besökte ett barndaghem i ett bostadskvarter. Hundratals ungar myllrade fram över gräsplanen och klappade i händerna när vi kom. Kina är ett barnvänligt land, barnens tillit till vuxna är så självklar att de inte betraktar främmande som främmande. För dem är vuxna människor helt enkelt snälla. Esther hade en vid kjol på sig, kinesiskor har nästan aldrig kjol. Ungarna ställde sig på alla fyra och tittade uppåt hennes ben för att se om hon hade något på sig under kjolen. Daghemmet var samtidigt förskola, barnen i ett klassrum höll på att lära sig läsa med latinska bokstäver. Chang, som ofta hade roligt åt min möda att lära lite kinesiska, grep tillfället. Jag skulle uttala de ord som var skrivna på svarta tavlan. Han pekade på ett ord i taget och jag ansträngde mig verkligen att uttala dem med de rätta tonfallen. Ungarna vred sig av skratt.

En ny stadsdel har byggts intill ett industriområde söderut 20-25 km från centrum. Vägen var bred och gick över platta gården till de nya kvarteren. Tilltalande, moderna hus, bred trädkantad huvudgata med åtskilliga affärer och inrättningar: klinik, sjukhus, folkets hus, biograf, park, skolor, stor barnkrubba, 8 barndaghem. Hälften av husmödrarna arbetar i industrierna, sade lokale partisekreteraren. Hyran i de nya husen kostar ungefär 7 % av en genomsnittlig månadslön.

Vi åkte hiss upp till takterrassen på det nya, pampiga hotellet som verkade helt folktomt. Däruppifrån kunde man se hela området. Fabriken närmast var övergiven, från de övriga vältrade röken ur skorstenarna. I sitt introduktionsanförande hade partisekreteraren sagt att alla som jobbade i industrierna därute bodde i moderna lägenheter, en befolkning på sammanlagt 70 000. Men från takterrassen kunde man se ett bostadsområde med gamla kåkar, dubbelt så stort som det nya området.

– Hur många familjer bor i det nya området? 4 800, svarade han efter en stund. Antalet familjer stämmer inget vidare med invånarantalet, påpekade jag. Var bor de övriga?

Han blev mycket irriterad av frågan och mulnade. Jag var medveten om att mitt uppträdande var ofint, men eftersom jag är västerlänning bet jag mig fast i att han ljög. Han hade sagt att alla som jobbade vid industrierna bodde i moderna lägenheter. Enligt kinesisk sed var min fråga överflödig eftersom jag själv kunde räkna ut att hans påstående inte stämde med verkligheten. Det enda jag åstadkom med min fråga var att han förlorade ansiktet. Han svarade inte, gjorde bara en gest mot det gamla bostadsområdet.

Jag blev ofta rasande över hur ogenerat kineserna ljuger ibland. Jag var ur stånd att fatta varför. En tredjedel av industriarbetarna därute bodde modernt och jag uppfattade det som ett mycket stort framsteg.

Många nya fabriker t. ex. har ännu inte kommit upp i full produktion, vilket är naturligt. Ofta när jag under besök frågade hur mycket fabriken producerade per år fick jag framtidssiffror till svar utan att vederbörande ciceron med ett ord klargjorde att siffrorna gällde planerad produktion när fabriken ifråga om ett eller tre år kommit över initialsvarigheterna och nått full kapacitet. Naturligtvis vänjer man sig snabbt vid dessa vita lögnen och man beväpnar sig automatiskt med långa rader av kontrollfrågor för att få grepp om den aktuella verkligheten. Småningom lär man sig också att bättre förstå behovet av att förgylla en fattig verklighet.

Behovet att förgylla är allmänmänskligt. Jag har aldrig mött en bonde som visat besökaren den sämsta delen av ett sädesfält och man läser inte någonstans i tidningarna att besökande utlänningar studerat de bostadskvarter som behöver repareras, studiedelegationen besökte naturligtvis nybyggda stadsdelar. I Kina är tendensen till förgyllning större än i Sverige. Det är likadant i alla agrara länder som just börjat med industrialiseringen.

Mötet med en främmande kultur, med ett annat beteendemönster åstadkommer konflikter. När en man ljuger mig rakt upp i ansiktet försöker jag bevisa att det han säger är lögn och få honom att erkänna det. Erkänner han är jag nöjd, saken är ur världen, d.v.s jag triumferar. Vägrar han bekräfta att jag har rätt blir jag förbannad. Men om jag själv ljuger för en kines reagerar han annorlunda, smidigare. Han förstår att det finns ett skäl till att jag ljuger och respekterar att jag vill dölja något även om han inte vet varför. Han försöker inte ertappa mig och få mig att förlora ansiktet. Om han med en enda min röjer att han förstått att jag ljuger, då är det han som förlorar ansiktet. Därför talar han om något annat istället som om ingenting hänt, min prestige utåt är bevarad med

hans hjälp. Jag har en känsla av att kineserna vet mycket mer om mänsklig samlevnad än folk från andra kulturer.

På tåget till Hangchow mötte vi våren. Det var plötsligt varmt och jag tog av mig skorna och satte på mig sandaler. Skorna ställde jag under bänken. Andra dagen i Hangchow regnade det och jag rotade i bagaget efter skorna. Vem har ätit upp mina skor? När allt är genomletat sätter man sig ner och försöker kartlägga tänkbara möjligheter, det är som att stå inför en domare. Men i lördags när jag åkte från Shanghaj hade jag i varje fall skorna på mig. Under bänken naturligtvis! Och tåget gick till Kanton, ett dygns resa söderut från Hangchow. Jag talade med Chang. Ingen ide att börja undersöka saken härifrån, sade Chang. Vi anmäler skorna på kontoret för förlorade reseffekter när vi kommer tillbaka till Shanghaj. Det gjorde vi. Ett par veckor senare hämtade jag mina skor på järnvägsstationen i Peking. Det kostade 65 öre.

Vi upptäckte att det var påsk när några utlänningar från Shanghaj delade ut påskkägglar till sina ungar en morgon i matsalen.

Västra sjön är den berömdaste av alla natursköna platser i Kina. Jag blir inte hänförd av idyller, personligen föredrar jag hav eller öken, men föralldel. Västra sjön är vacker. Egentligen är den en onormalt stor näckrosdamm. Den slammade igen under decennierna av inbördeskrig och oordning. Bergssidorna kalhöggs under bränslenöden. När kommunisterna suttit vid makten några år utfärdade det lokala styret i Hangchow en appell till befolkningen: Vi har skaffat ett mudderverk! Låt oss hjälpas åt att bära upp slammet!

Hangchows befolkning gick man ur huse kvällar och söndagar med bambukorgar och bärstänger. Det var ju i alla fall deras sjö. Slammet bars upp på bergssluttningarna och träd planterades. En kinesisk lösning. En gammal kinesisk lösning. En berömd poet bodde i Hangchow för flera hundra år sedan, skam till sägandes har jag glömt både namn och årtal. Han appellerade i sin tid till Hangchows befolkning att anlägga en promenadstig ut till en av öarna. Den vackra stigen, avbruten av spetsbågebroar, gick jag på ut till ön en kväll. På sofforna med ryggen åt stigen satt unga par och kramades. Landskapet där runt Västra sjön påminner om Adriatiska havets kust, branta sluttningar och varmt och något av silver i luften uppåt bergen.

Tebuskens upptäckare är okänd. Ett gammalt kinesiskt ordspråk säger att halva året åt man ris och halva året åt man gräs. Det är möjligt att någon under ett magert år kokade soppa på vilda teblad. Ris är maten i Kina. Te är drycken. Runt Hangchow växer tebuskarna som vinrankor på sluttningarna. Vi hälsade på i en berömd teodlarby.

Brigadordföranden Sun Kuan-sun var van vid besökare. Han stod på trappan till ett hus som ägts av en köpman, en tegrosshandlare. Ett rikt hus med snidade möbler i ädla träslag, konst på väggarna och snidade vindskidor runt takets olika utsprång, precis som i Karpaterna. Utanför dörren hade de nya, kollektiva ägarna monterat neonrör. Berömda och mindre berömda utlänningar hade präntat sina namn i gästboken, en sida var fylld av Sovjetunionens f. d. president Vorosjilovs skrift och namnteckning. Ett stort foto av honom hängde på fondväggen vid sidan av Mao.

Teodling är handarbete precis som risodling. Teplockerskornas händer fladdrar som vingar runt buskarna. Regniga år blir tebladen stora och av sämre kvalitet. Priset blir mindre men mängden större. Torra år är det omvänt så det där med inkomsterna jämnar ut sig. Bladen är lätta. Ett kilo små teblad av fin kvalitet räknas som dagsnorm för plockerskorna, av större blad krävs 2-3 kilo. Bladen torkas i flera omgångar. Det kallas tebakning. Efteråt skall bladen mjukas, sorteras och manglas flata. Dessa processer kräver kunnande och många händer. Slutprodukten är grönt te, nästan allt te som dricks i världen är grönt. Vi kan tacka engelsmännen för att det te vi köper är rostat och förstört. Engelsmännen, detta underligt asketiska släkte som länge härskade över världen.

Tebuskarna skall ha gödsel fem gånger om året för att trivas. Trivs de och får sin passning trots krig och revolutioner kan de bli 100 år gamla. Sådana vresiga åldringar är täta som häckar.

Man skall födas i Soochow, bo i Hangchow, äta i Guangchow (Guangzhou/Kanton) och dö i Liuchow, säger ett kinesiskt ordstäv. Soochow och Hangchow är de två paradisen på jorden, i Guangchow finns den godaste maten. I Liuchow finns det så bra trä till likkistor.

Gula havet

Peking började bli glödande. Jag satt i badbyxor vid skrivbordet. Svetten droppade från pannan och näsan och hakan ner i bordsskivans damm och bland papperen. Händerna blev klibbiga och kittlande rännilar av svett rann neråt magen och ryggen. Lakanen i sängen blev våta, vi stönade och duschade och läste klagoskrifter hemifrån om den kallaste sommaren i mannaminne. Med skräck läste jag att det uppmätta värmer rekordet i Peking var + 46 grader. Sommaren 1962 var det bara + 39 men redan det var ett lidande.

Slutligen – äntligen – semester. Vi åkte cykel till Beifang och drack en avskedsöl hos Jan och Pinnen. De hade kommit från New Delhi i april och Jan hade omedelbart börjat kriga mot byråkraterna via långa klagoskrifter i 23 punkter till vederbörande myndigheter. Han skickade

dessa dokument i rekommenderade brev. Striden i hotellfrågan slutade med svensk seger och Jan och Pinnen flyttade från Hsin Chiao till det billigare hotell Beifang.

Badorten Beitaiho låg bara 6-7 timmars tågresa från Peking. På dagarna kunde man komma dit med Manchurietexpressen men då måste man lösa sovvagnsbiljett vilket var dubbelt så dyrt. Sittvagnar till Beitaiho avgick från Peking vid midnatt.

– There is nothing in the world like socialism, ingenting i världen går upp mot socialismen, sade Bert.

Vi bodde i en bungalow av sten med jättestor groggveranda. Terrängen var full av sådana bungalows. Missionärerna vilade sig där i den gamla goda tiden. Efter revolutionen blev området sommarnöje för ambassadutlänningar, utlandsskrivare, kinesiska intellektuella och annat sysslolöst folk. Men där fanns också sanatorier och vilohem för gruvarbetare och stålarbetare m. fl. arbetande människor.

Tove hade åkt med ryska och några östeuropeiska ungar till ett barnläger sovjetambassaden ordnade varje sommar i Beitaiho. Hon hade lärt sig tyska under vintern och hennes kära föräldrar trodde hon skulle kunna lapa i sig lite ryska på lägret. Jag hade varit på resa i Vietnam och Laos så Esther hade kämpat ensam i den ryska papperskvärnen. Först sedvanliga ansökningshandlingar i sedvanligt antal exemplar. Sedan skulle barnet läkarundersökas och friskintyg lämnas. Därefter kom sovjetambassadens tandläkare in i bilden och fastslog att Tove hade hål i en mjölkttand. Lagning hos en kinesisk tandläkare. Till slut trodde Esther att allt var klart men det var ett misstag. En lista över vad varje barn på en månads ryskt sommarläger skall ha med sig distribuerades:

6 tvålar, nagelborste, tandborste, emaljugg, 3 tuber tandkräm, 4 handdukar, baddräkt, badkappa, 2 undertröjor, 4 par underbyxor, 4 par kortbyxor, 2 par långbyxor, 5 blusar, kjol, klänning, ylletröja, 2 par knästrumpor, 4 par sockor, 2 par gymnastiskor, sandaler, läderskor, stövlar och paraply. Dessutom ett antal frankerade kuvert med adressen till föräldrarna påskrivna. Ungarna fick inte ha några pengar med sig, det var ett absolut villkor.

Lägermånaden var inte slut när vi kom till Beitaiho. Tove bad bevakande att vi skulle ordna så hon fick flytta över till oss på groggverandan. Det var sträng disciplin i lägret. Tove och en östtysk flicka som inte heller kunde ryska klagade över att de blivit angivna av de andra inför lägerledningen. Det skulle vara tyst i sovsalen under middagsvilan och när ljuset släckts på. kvällen. Men det var det inte och de övriga flickorna utpekade den tyska flickan och Tove som fridstörare; fast alla andra

pratade också, påstod Tove. Hon var upprörd över deras brist på solidaritet.

Badstranden var milslång med fin sand. Vattnet var blått mestadels däruppe i norra bukten av Gula havet, utom vissa dagar med stark sydlig vind då Gula flodens vatten hälsade på uppåt kusten. Bungalowbyns utländska invånare hade en egen vik reserverad för badning. Bakom en udde hade gruvarbetarna sin. Hela stranden var indelad i sektioner. Jag kände inte till föreskrifterna utan gick och drällde lite hur som helst första dagarna. Allvarliga unga kineser kom för att köra iväg mig och jag blev arg och sade fula saker. Andra kineser i badbyxor skrattade och följde med intresse trätorna. Kinesiska vakter går inte handgripligt tillväga, de argumenterar. Jag förstod inte mycket av det de sade men meningen var tydlig. Jag skulle hålla till i hotellviken. Eftersom kineser har större tålamod än alla andra var jag på förhand dömd att förlora. Kineser kan nöta ut vem som helst. Jag retirerade. Försök att fatta att det är en kinesisk strand och att det är kineser som bestämmer i Kina, sade Esther när jag surmulet förbannade alla konstiga påhitt.

Ibland gick vi till utlandsspecialisternas hotell om kvällarna. Det hette Drusjba, precis som i Peking. Allting där var mycket billigare och vi träffade en massa bekanta, både prokineser och proryssar.

Proryssarna sade att prokineserna var mera kinesiska än kineser i politiskt hänseende. Eftersom proryssarna aldrig försummade tillfället att attackera Kina när prokineser var närvarande hade dessa alltid garden uppe till Kinas försvar. Vid sådana tillfällen vägrade prokineserna blankt att erkänna att misstag gjorts eller görs i Kina, allting var bra, amen.

Enligt proryssarna var de kinesiska partiledarna rädiskommunister, röda utanpå och vita inuti, bönder, ingenting att lita på. De hade försökt springa före utvecklingen, försökt hoppa över flera etapper! Hösten 1958 hade de introducerat kommunistiska principer (den fria maten) trots att landet befann sig i första stadiet av det socialistiska uppbygget. Sedan hade de kvickt retirerat visserligen, men de vägrade konsekvent att erkänna att några misstag gjorts!

Det uteblivna erkännandet retade uppenbart proryssarna mer än något annat. Ibland grubblade jag över det kristna inslaget i denna reaktion. Kristendomens moralkodex är ett fundament i den västerländska kulturen ur vilken den europeiska kommunismen vuxit fram. Erkänn och dina synder skall tillgivas, ångra dig så skall du få förlåtelse, slå fast att ditt uppsåt var gott så skall vi glömma dina gärningar.

Men Mao erkände ingenting, ångrade ingenting. Han hade retirerat men sade det inte utan talade om konsolidering istället. Inte ett ord ändrades i

parollerna, partiledningen gled bara metodiskt bort från ett innehåll och över i ett annat, de ursprungliga slagorden i "det stora språnget framåt" om tre års hårt arbete för att lägga en solid grund och 15 års utveckling för att nå ifatt Englands industriproduktion ersattes med vagare, mindre definitiva formuleringar, man talade allt mer om att det kommer att ta årtionden att förvandla ett fattigt och efterblivet land som Kina till en modern industrination. Alla rum i byggnaden möblerades om men fasaden ändrades inte.

Kinesiska aktivister och partifunktionärer ute på fältet kallas ganbus. Deras mening väger tungt i landets politik. Dekret och åtgärder uppifrån är dömda att misslyckas om de möter ogillande och passivt motstånd bland ganbus. En ganbu arbetar hårt, bär ett tungt ansvar och belönas med mycket få privilegier eller inga alls. Eftersom han, eller hon, lever som folk bland folk påverkas ganbus av opinionen och blir ofta, tror jag, språkrör för den hos de högre myndigheterna.

När man som utlänning försöker tala med lokala ganbus om problem och svårigheter möter man ingen beredvillighet. De talar mycket hellre om framstegen. Det är allmänmänskligt och begripligt men besökaren missar därmed, ofta, det väsentliga. Framsteg är alltid ett relativt begrepp, det är bara en jämförelse med den verklighet som existerade tidigare. Att ett problem lösts är en sak, hur det löstes är intressantare. Det är ju detta hur – hur man bar sig åt – som säger något om samhällets struktur, som säger något om tillgången eller bristen på demokrati. Om man lyckades ge lokala ganbus intryck av att man visste en hel del blev de strax villigare att tala ur skägget enligt den gamla regeln att den som vet också kan förstå.

Kina är fattigt. Ganbuns ovilja att tala om fattigdomen är möjligen fråga om prestige helt enkelt. Kineserna är stolta, mycket stoltare än jag anade i början av min vistelse i landet. Landet är ju mäktigt trots den relativa fattigdomen. Ingen nation kan besegra Kina militärt på landets eget territorium, ingen skulle klara av att hålla landet ockuperat. Varje ganbu förstår naturligtvis också att det bara är en fråga om tid innan Kina blir världens mäktigaste industrination.

Statsledarna verkar mera villiga att tala om fattigdomen. Soong Ching Ling, kinesisk vicepresident, änka efter Sun Yat-sen och syster till fru Chiang Kai-shek, skrev i en artikel inför revolutionens 10-årsjubileum 1959: "Vi har ännu en lång väg att gå och mycket hårt arbete att utföra för att fullgöra våra planer, ty vi började med produktion och kultur på en låg och underutvecklad nivå. Men vi har provat våra muskler och vi vet, att om berg behöver flyttas så skall vi flytta dem."

Mao Tse-tung sade något liknande för några år sedan i ett tal om pessimism och optimism: "Förutom andra kännetecken är Kinas 600

miljoner människor för det första fattiga och för det andra oskrivna ark. Fattiga människor vill en ändring, vill göra saker, vill revolution! Ett oskrivet ark har inga fläckar, de nyaste och vackraste orden kan skrivas på det, de nyaste och vackraste bilderna kan målas på det."

Chu Teh var fylld av samma medvetande när han i början av inbördeskriget valdes till befälhavare över de 800 man som 20 år senare vuxit till miljonarméer: "Folket har aldrig sagt nej till mer demokrati, den kinesiska landsbygdens fattiga är mer revolutionära än några andra människor i världen."

Jag hade vänner bland både proryssar och prokineser. När känslorna svallade och fanatikerna krävde rättning i leden var de meniga i bägge falangerna försiktiga i umgänget. Det fanns proryssar som fattade Kinas problem och var sympatiskt inställda. Fanatikerna var troende, för dem var inte marxismen en metod utan en religion och de som inte följde den ena respektive den andra rätta läran var avskum, förrädare. Troende proryssar såg alltid det senaste uttalandet från Moskva som ett axiom. De betraktade Kinas kommunister som hädare och otrogna. De var ovilliga och oförmögna att fatta något av vad som händer i Kina. Ibland gav de makalösa prov på självtillräcklighet. De vägrade se den kinesiska verkligheten, i varje fall att se något positivt i den. Fattigdomen mötte de med förakt, de var dumt brackiga, nyrika.

Undantag fanns, främst några ryssar som kunde språket och visste mycket om Kina. En av dem hade lärt sig kinesiska redan i barndomen, i Vladivostok. Det bor fortfarande kineser där. Östsibirien var länge en ödemark i utkanten av Kejsarkina och Tsarrysland, vidderna var fria för var och en som ville slå sig ner där. Invandrande kosacker grundlade Jakutsk 1632, Ohotsk 1648. Vladivostok fick sitt nuvarande namn 1860. Det betyder "Österns härskare". Tidigare hette platsen Hai Tsan Wei och det namnet står fortfarande kvar inom parentes på nya kinesiska kartor. Ryssland övertog hela Amurlandet från Kina efter fördraget i Aigun 1858. Ussurilandet, där Vladivostok ligger, övertogs två år senare.

Vladivostokryssen ruskade sitt betänksamma huvud många gånger våren 1962. Min Kinabok hör hemma i papperskorgen, sade han och åkte hem till Moskva. Jag kan möjligen utvidga kapitlet om porslin till att omfatta hela boken. En redogörelse om porslin borde vara tillräckligt neutral för att kunna tryckas. Han tog långa promenader om kvällarna, militärt rak i ryggen. Han hade varit överste i Röda armén och hatade allt militärt. Han berättade att officerskolleger under andra världskriget kallade honom pacifisten.

Det finns en liten grupp västerländska immigranter i Peking, några av judiskt ursprung, människor som flytt undan pogromer och död och strandat i Kina. De visste mycket om livets villkor i vår blodiga värld. I

Kina hade de upplevt hunger och sammanbrott och kaos. De hade på ett tidigt stadium anslutit sig till den revolutionära sidan, lärt sig marschera 45 km om dagen (den gängse gerillanormen) och lärt sig att om man har ris i magen är livet anständigt, har man te går det an, har man bara kokt vatten går det också an men utan vatten är det ett helvete. De hade bott i Yenans jordhål och personligen lärt känna flertalet kinesiska kommunistledare. De kunde berätta om Kina.

Antalet utläningar i Kina är försvinnande litet. Försöker man summera de anställda på ambassader och konsulat, experter på Drusjba, några studenter på Beida, de få immigranterna och några till blir slutresultatet mindre än 2 000. I ett land med 700 000 000 invånare! När skall världen erkänna att Kina finns?

Epi och Elsie var i Beitaiho, och Michael, Eva, Maria och många andra. Michael var walesare, uppfödd vid kusten. Han älskade hav och sill. Han var gift med en kinesiska och talade kinesiska utmärkt och sprutade av energi och livsglädje. Hade han inget annat att göra så tog han ungarna på pakethällaren och sprang med sin gamla cykel i den lösa sanden. "British quality, you know!" Han lyste som en skär lanterna bland alla brunbrända kroppar på stranden, han tålde inte solen. Han hade köpt en jättelik halmhatt för att skydda sig men det hjälpte inte.

En gång gjorde Esther och jag sillkalas för Michael och de andra. Sill kan man köpa i Peking. Vi åt ansenliga mängder inlagd sill och sköljde ner maten med 65-procentigt risbrännvin. Michael frågade ut Esther om receptet på svensk inlagd sill och några dagar senare ringde han till Epi och bjöd hem honom till privat sillafton.

Det måste vara något fel på din inläggning, sade Epi, har du köpt rutten sill? Nej för tusan, sade Michael, den var prima när jag gjorde i ordning den. Men bitarna är ju alldeles upplösta och degiga, protesterade Epi, är du säker på att receptet är riktigt? Never mind, svarade Michael, vi kan äta med sked eftersom dom jävla bitarna går sönder när man sticker gaffeln i dom. OK, sade Epi, hämta skedar. Men nog tycker jag att Esthers inläggning var godare. Det här är första gången jag lägger in sill, svarade Michael, du skall inte vara så kräsen. Jag kan äta sillen själv!

De åt sillsoppan och överlevde. När Epi berättade historien frågade Esther hur mycket vatten Michael hade använt att späda ättikan med? Epi rusade upp och grep telefonluren: Michael, hej, det är Epi, hur mycket vatten blandade du i ättikan? Jag blandade inget vatten i ättikan, sade Michael. Vad fan säger du, skulle den spädas?

Eva var gift med Emi, poeten som skrivit en biografi om Mao. Emi och Mao var barndomsvänner och hade gått i samma skola. Poeten var en tystlåten herre som inte sade mer än som passade honom. Han var inte

mycket för att sola sig i glansen av sin berömmelse, han tyckte det var roligare att dansa foxtrot. Han hade sett större delen av världen och kunde 5-6 av världens huvudspråk mer eller mindre bra. Eva, Emi och grabbarna talade ryska hemma. Eva var tyska från början och hade flytt till Sverige på 30-talet undan nazisterna. Hon undgick att gasas ihjäl och bli tvål åt det renliga herrefolket. Hon talade utmärkt svenska.

Innan kriget började reste hon till Moskva och blev rysk medborgare. I Moskva träffade hon Emi, gifte sig med honom och fick en son. I början av kriget reste Emi till Kina. Eva och grabben reste till Stockholm. Hon ansökte om visum till Kina på kinesiska ambassaden. Tjänstemännen undrade vad hon skulle göra i Yenan, denna gudsförgätna avkrok? Eva svarade att hennes man arbetade där. Hon fick visum. Kuomintang's slumrande stockholmsambassad visste inte om att de kinesiska kommunisterna hade sitt högkvarter i Yenan! Och Eva reste med sitt barn genom krigets Sovjet till Centralasien och därifrån med lastbil 4 000 km genom Sinkiang, Kansu och Shensi till Yenan.

Maria låg på stranden och läste. Hon var brunare än någon annan och kunde fler språk än någon jag känner. Det var en svensk bok hon läste. På svenska. Hon talade inte svenska men läste det mycket snabbt. Maria kunde läsa alla europeiska språk undantaget finska och ungerska. Hennes mor var polska och kallade fortfarande Leningrad för S:t Petersburg. Hennes far var kines, en gammal revolutionär som hade varit god vän med Lenin och kunde berätta om gångna tider när han var på det humöret. Han var född i Kaukasus, Marias farfar hade kommit dit från Kina i slutet av förra århundradet som teodlingsexpert.

Under kriget studerade Maria i London och tog ingenjörsexamen. Europa var spärrat och hon reste runt Afrika till England. Hon berättade om londoninvånarnas stoiska heroism under blitzen. En av pubarna hade en skylt utanför dörren under bombanfallen på vilken det stod: "Ännu öppet." En kväll blåstes ena väggen ut av en bomb och barägaren ändrade skylten till: "Ännu mera öppet."

Senare under kriget reste Maria till Sovjetunionen och blev sjuksköterska och reste efteråt till Sinkiang i Kina där inbördeskriget rasade. Européer fattar ingenting om Asien, sade Maria. Innan jag reste från Moskva till Sinkiang skrev mina vänner i England och bad att jag skulle upprätthålla brevkontakten. Jag svarade att jag skriver om jag får råd att köpa frimärken och om det finns några frimärken att köpa. Européer kan inte fatta att man ibland inte har pengar till ett frimärke och att det finns platser som inte har någon post.

Hennes kusin kom till Beitaiho över en lördag och söndag och vi åt krabba tillsammans med honom på en av krogarna. Han hade varit rysk språklärare i kinesiska radion men hade fått annat jobb när de stora

broderfolkens vänskap tog slut och det inte var populärt längre med ryska språkkurser i radion. Han berättade en skojig episod från sin tidigare radioverksamhet.

Med jämna mellanrum hade han möten med sina okända radioelever och det kom flera tusen varje gång och ställde frågor till honom om rysk grammatik och betydelsen av olika ord och begrepp. Kort före ett sådant möte hade han avslutat en radiolektion med en skiva ryska sånger, insjungen av Paul Robeson. Han hade inte tillräckligt tydligt förklarat att det var Robeson, eleverna trodde det var han själv. När han kom till mötet skrek tusentals elever att han skulle sjunga igen. Han försäkrade att det var en amerikansk negersångare som sjungit men alla trodde bara att han var blyg och skulle trugas, så de skrek ännu värre och blev alldeles vilda.

En morgon vaknade jag vid 3-tiden och gick ut till klipporna på stranden. Gryningen kom långsamt över havet, stranden var öde och jag kände mig ensam i världen. Långt i norr stack en udde ut och där låg en stad, kol lastades på båtar som stävade bort över vattnet mot Japan. Däruppe började kinesiska muren. österut över Stilla havet låg Förenta staterna, norr och västerut Sovjetunionen. Fiskarna kom gående från byn mot stranden, bemannade sin armada av båtar. Fattiga män i lappade kläder. Världen är rik och människorna fattiga. Beitaihos fiskare är inte längre arrendatorer utan kooperatörer, de äger gemensamt redskapen. Revolutionen tog båtarna och näten från fiskgrossisten. Jag gick bortåt stranden och såg en gestalt på huk i vattenlinjen. Det var Maria. Hon plockade snäckor till sin systerson.

Lördagskvällar var det dans i badhotell Drusjba. Det var inga galatillställningar, golvet var av betong och vi dansade i sandaler eller barfota, alla hade sand i håret och klädseln var hur som helst. Tre kineser filade fram nigande foxtrots ur sina instrument och öl konsumerades vid borden. Jag dansade med Li Li-sans döttrar, vackra eurasiska flickor.

Li Li-san var Mao Tse-tungs främsta motståndare inom partiet i slutet av 20-talet och början av 30-talet. Li hävdade att den kinesiska revolutionen måste baseras på storstädernas industriarbetare, han höll envist fast vid den ryska revolutionens mönster. Mao hävdade, ännu envisare, att revolutionen inte kunde segra i storstäderna där reaktionärerna var allierade med främlingarna som hade egen polismakt och egna truppförband och snabbt kunde tillkalla förstärkningar från Japan, Europa och Förenta staterna.

I Kina segrade revolutionen i byarna och mindre städer och nådde inte fram till storstäderna förrän i slutet. De revolter arbetarna i Shanghai, Kanton och andra industristäder gjorde slogs obönhörligt ner. Det betyder inte att den kinesiska revolutionen uteslutande var en

bonderevolution. Det är en missuppfattning baserad på bristande kunskap om den kinesiska landsbygdens sociala struktur. I svenskt språkbruk associerar ordet bönder närmast till de välbärgade bland jordbrukarna. I Kina var majoriteten av "bönderna" lantarbetare och egendomslösa arrendatorer som inte bara arrenderade jorden och bostaden av storbönder och godsägare utan även redskap och dragdjur.

När Li Li-san och hans linje definitivt lidit nederlag reste han till Moskva och bodde där många år i exil. Li Li-san fick öknamnet "Kinas Trotskij". Li kom inte tillbaka till Kina förrän i början av 1946. I ett tal 1956 på Kinas kommunistiska partis 8:e kongress gjorde han en summering av sitt liv. Det var inte en slagen mans krypande bekännelser kongressdelegaterna lyssnade till. Han erkände utan bortförklaringar att han haft fel och Mao rätt:

"Li Li-san-linjen hade ödesdigra följder ... jag ignorerade det mödosamma massarbete som småningom hade kunnat samla de revolutionära krafterna och drev istället oavbrutet fram nya strejker och demonstrationer och organiserade oavbrutet nya uppror ... Den unga revolutionsarmén byggde inte upp stödjepunkter steg för steg, jag gav otåligen order om angrepp mot storstäderna ... trots de många nederlagen förstod jag inte nödvändigheten av att retirera, vi kämpade trotsigt vidare och tillfogade revolutionen stora skador ..."

Jag ägde inte förmågan att lyssna på andra, förklarade Li, jag förmådde inte analysera mina erfarenheter, jag var otroligt enfaldig i min subjektivism. När jag läste om de nya principerna för stilen i arbetet, utformade i Yenan, och jämförde dem med mina egna erfarenheter kände jag på allvar hur betydelsefull ledarens, styrmannens roll är i den stora flotta som en revolutionär rörelse utgör.

Han redogjorde för hur han plötsligt, i slutet av 1945, fick ett meddelande om att han, efter cirka 15 år i Moskva, blivit vald till medlem i centralkommittén, högsta ledningen för Kinas kommunistiska parti. "Jag var naturligtvis fullkomligt överraskad och mycket begeistrad." Han fann ingen förklaring till varför han blivit vald, orsaken gick inte upp för honom förrän efter återkomsten till Kina, när han, i Harbin i början av 1946 läste Maos bok: "Beslut om några historiska problem". Li Li-san var ett sådant historiskt problem och han fick beskedet att "man rättar begångna fel för att inte upprepa dem, man botar sjukdomar för att rädda människor".

Inför kongressen redogjorde Li för hur han 1950 på nytt trampade i klaveret och begick fel "av subjektiv karaktär", precis som 20 år tidigare. Men han sparkades inte ut ur ledningen utan fick lov att fortsätta. Motiveringen var rationell, landet hade användning för honom, han var duglig. Nu är Li Li-san ordförande för den ekonomiska region som

omfattar Manchuriet, den industriellt betydelsefullaste delen i hela landet.

Böcker och kartor och nunnor

Rewi åkte inte till Beitaiho. Han bodde i en lägenhet i mitten av Peking och låste aldrig dörren. På bordet vid soffan stod kex och hett vatten i en stor termos. Var han inte hemma lagade man till en kopp te eller pulverkaffe under väntetiden. Hyllorna runt väggarna var fyllda med all världens böcker, mest kinesiska dock. Konstföremål stod på hyllor och bord och han hade många hyllmeter konstböcker.

Småningom kom Rewi bullrande och slängde av sig skor och ytterkläder i tamburen. Vintertid älskade han att ha det stekhet i sin lya, han föredrog att gå barfota och i shorts. Rewi var ordentligt tillyxad, grov och stark med armar och ben som ekgrenar. Han var född på Nya Zeeland och började sitt vuxna liv som soldat i första världskriget, dekorerades vederbörligen för tapperhet och hamnade ett 10-tal år senare i Shanghaj som fabriksinspektör.

En ovanlig fabriksinspektör, besvärlig, med säregna idéer i sin stora skalle. Han lärde sig kinesiska och skilde sig därmed från övriga utlänningar. Han adopterade två pojkar vars föräldrar dött av hunger och tog av sin lön för att betala deras utbildning. Var det någon mening i att rädda två när miljoner gick under? Rewi var inte av den sorten som såg allting så stort att detaljerna blev betydelselösa.

Det var visst meningen att Rewi bara skulle stanna ett halvår i Kina för att leda någon kooperativ kurs när han kom dit för 35 år sedan. Åren gick och han kom aldrig hem igen utan blev en slags vit kines med mer kunskaper om landet än de flesta kineser. I slutet av 30-talet, när japanerna ockuperat flertalet kinesiska industricentra, bildade han och Edgar Snow och Nym Wales "Indusco" (Kinesiska Industri-Kooperativ). Iden bakom industrikooperativen var att starta verkstäder och små fabriker inåt landet på basis av vad som fanns att tillgå av maskiner, verktyg och kunnigt folk. Varubristen i inlandet blev katastrofal när förbindelserna med kustlandets industri bröts genom ockupationen. De kinesiska arméerna led skriande brist på allt slags material.

Induscos initiativtagare lyckades skaffa de summor som var nödvändiga, dels från Kuomintangregeringen, dels från insamlingar i västliga länder. Rewi var bas för det hela och för en gångs skull hamnade rätt man på rätt plats. Äntligen fick han något stort att bita i och han kunde svälja ordentliga stycken.

1940 var 2 300 småfabriker igång, spridda över 16 provinser. En kvarts miljon människor fick sitt dagliga bröd genom Indusco. Dessutom spann och vävde 40 000 familjer hemma för att klara beställningar på filter

som Indusco fått från arméförvaltningen. Indusco hade många järn i elden: hantverkskooperativ, tryckerier, textilfabriker, transportkooperativ, små järngruvor och gjuterier, kolgruvor, pappersbruk, kvarnar, sockerfabriker, enklare maskintillverkning och tillverkning av medicin, handgranater, uniformer, vagnar och tält.

Allt detta leddes av knappt tusen ingenjörer, ekonomer och tekniker. Deras och arbetarnas lön var minimal men det var inte tid för personlig bekvämlighet när nationen höll på att gå under. Rewi var själen och pådrivaren, den obotlige entusiasten, organisatören som flackade runt landet på kamelrygg och cykel. Skaror av kunniga arbetare från de ockuperade industrierna i öster flydde inåt landet och fick jobb hos Indusco, snöbollen rullade. Kuomintang hade förbjudit alla fackföreningar för många år sedan. Indusco blev en ny form av arbetarorganisation. Kooperativen gick med vinst och ynglade av sig.

Kuomintangs korrumperade byråkrater började sätta käppar i Induscos hjul. Till slut kvävdes industrikooperativen definitivt. Induscoarbetarnas patriotiska offervilja betraktades med negativa ögon av reaktionärerna. Regimen dränkte allt som kunde ha hjälpt den att hålla sig flytande.

Numera sysslar Rewi i huvudsak med att översätta kinesisk poesi. En björn som funnit ro vid skrivbordet? Nej. Poesin är ett skarpt vapen, poeten kan vara effektivare än organisatören. Rewi gav mig en diktsamling, 140 poem av Tu Fu som det kostat honom mycket arbete att översätta från gammalkinesiska till nutidsengelska. Tu Fu var vän och samtida med Li Po, en annan av Tangdynastins stora skaldar. 1250-årsminnet av Tu Fus födelse firades 1962.

Tu Fu var inte till salu, han dog i fattigdom. Hans samtids stora försökte muta honom, få honom salongsfäbig. Tu Fu höll fast vid sin ledstjärna, han stod på de magras sida, de fortsatte att sjunga hans sånger genom krig och århundraden:

*Bakom dessa röda portar slängs kött och vin bland avfallet
på vägen utanför ligger ben av ihjäl frusna män . . .*

DEN NYGIFTA HUSTRUNS KLAGAN:

*Gifta sig med en soldat är värre
än att lämnas ensam vid vägen.
Min håruppsättning är en gift kvinnas
vi hade knappt varmt vår
säng tillsammans när han
morgonen efter bröllopet
red sin väg . . .*

SNÖ:
*Över slagfältet
 finns många nya spöken
 som gråter; jag, en gammal man,
 sitter ensam, ser bittert
 mot de vilda molnen
 som fördunklar himlen,
 snöflingor dansar
 i den virvlande vinden ...*

Pinnen skrev från Yenan att Jan och hon bodde i en by utanför stan i en stor fin överklassgrotta med kang för tio personer. Om gud vill, skrev Jan, får vi bostad när vi kommer tillbaka till Peking, gör vad du kan åt saken, vi har inte råd att bo på hotell.

Jag ringde upp Chang och förklarade ställningen för honom. Det fanns tomma lägenheter i kåken. Kunde inte Jan och Pinnen få hyra en ungefär fyra månader? Chang lovade undersöka möjligheterna. Han ringde två dagar senare, resultatet var negativt. Lägenheterna stod som reserv för olika organisationers räkning, inflyttare var i antågande och det var många ambassader om budet. I familjen resonerade vi om saken och beslutade att de kunde bo hos oss. Problemet var löst. Trodde vi. Jag skrev till Jan att du och Pinnen får bo i skrivrummet, jag kan sitta i sovrummet och jobba.

De hann lagom in genom dörren när telefonen ringde. Det var Chang. Han var ledsen men han måste meddela att vi inte kunde ha några hyresgäster boende i lägenheten. Jan och Pinnen är inte hyresgäster utan våra gäster, det vet du lika bra som jag, sade jag. Senare ringde Chang igen och kallade mig till ett möte på diplomatservicebyrån.

Det visade sig att pressens organisation och andra organisationer som förfogade över lägenheter åt utlänningar i Wai Djau Da lou sorterade under diplomatbyrån i hyresfrågor. Jag gick till mötet med diplomatbyrådirektören, mottogs vänligt, bjöds på te. Vi talade om vädret. Småningom kom han fram till saken. Ni kan inte ha andra boende i lägenheten, sade han. Varför inte, frågade jag. Det är emot våra bestämmelser, sade han. Vilka skäl har ni för dessa bestämmelser, frågade jag. Han konfererade en stund med tolken. Det är inga särskilda skäl men vi har våra bestämmelser, svarade han. Jag sade ingenting, tittade bara på honom. Det uppstod en lätt förvirring. Jag hoppas ni förstår att vi har våra bestämmelser, sade han. Nej, sade jag. Jag hoppas ni förstår våra svårigheter, sade han. Nej, sade jag. Jag hoppas ni förstår att det här är ett vänskapligt samtal, sade han. Jag uppfattar det inte som en vänlighet, sade jag. Jag hoppas ni förstår att vi ännu inte varit i stånd

att lösa landets bostadsfråga, sade han. Det har inget land gjort, mig veterligt, sade jag.

Sedan höll jag ett föredrag. Jag försöker lösa mina bostadslösa svenska vänners bostadsfråga, sade jag. För era svårigheter har jag ingen som helst förståelse. Det enda jag begriper är, att ni försöker åstadkomma svårigheter i ett fall där inga svårigheter existerade. Jag har mött många sorters byråkrati i olika länder. Bestämmelser som är befogade respekterar jag. Idiotiska bestämmelser däremot anser jag man har plikt att bekämpa. Jag anser era bestämmelser idiotiska och jag kommer att bekämpa dem. Det är enklare för er om ni lämnar oss ifred. Jag sade adjö och gick.

När jag hade varit hemma en kort stund kom Jan ångande in genom dörren. Han hade haft möte i bostadsfrågan med Organisationen för kulturella förbindelser med främmande länder (KNOX). Jag pratade ihjäl dom, skrek han utifrån tamburen, jag pratade oavbrutet i fyra timmar.

Vi lämnades i fred. Två grabbar från KNOX kom till och med känkande med bokhyllor och en gammal järnsäng som vi fyllde med Hsinhua-bulletiner tills det blev plant under madrassen. Jan sov på hundra kilo nyhetsbulletiner när han skrev sin bok om byn.

Esther hade börjat plugga kinesiska på institutet för främmande språk. Det låg på andra sidan stan och hon åkte hemifrån med bussen halvsju varje morgon för att hinna dit till åtta. Hon var borta på dagarna och läste läxor på kvällarna. Vi anställde en kinesisk hushjälp, tant Liu, att laga mat och städa och tvätta. Vi närmar oss socialgrupp ett, sade jag. Det varar nog inte så länge, sade Esther. Det varade några månader.

Jan och jag bjöds på middag av Chou Erh-fu, en av folkrepublikens mest hyllade författare och organisatorisk stöttepelare i olika föreningar och sällskap. Kamrat författaren hade varit på resa i Sydamerika, talade han om. Ingen av oss hade varit där, vi bad honom berätta om sina upplevelser. Omständligt och detaljerat redogjorde han för hur United Fruit Company's gossar organiserade statskuppen mot vänsterregeringen i Guatemala efter valet 1954 och drev Arbenz, valets segerherre, i landsflykt. Vi lyssnade artigt och trodde det var inledning till en sammanfattning av det politiska läget i Sydamerika. Men han fortsatte oförtrutet att redogöra för de händelser vi läst om i tidningarna för åtta år sedan. Han trodde uppenbart att vi aldrig hade hört talas om Guatemala-kuppen.

Vid bordet försökte Jan och jag tala med honom om litteratur. Vi ställde frågor, Chou Erh-fu nickade att han förstätt men svarade inte. Vi trodde han föredrog att besvara alla frågor på en gång senare och pratade på. Det blev lite ensidigt. De enda gånger han öppnade munnen var när han

utbringade skålar för vår vänskap – ingen av oss hade träffat honom förr – eller när han uppmanade oss att äta mer av olika rätter. Vi talade om skrivarens uppgift att väcka, kritisera, engagera, att slåss mot trögheten, slöheten, dumheten. Vi talade om generationsmotsättningar, om de ungas plikt att trampa ner de gamla koryféerna i skorna, att slå hål på deras stelnade värld och presentera verkligheten som den är, utan omsvep, naken; frisk luft genom öppna fönster.

Slutligen verkade det som om Chou Erh-fu ämnade säga något. Han hummade, reste sig sedan upp, tackade oss för våra intressanta synpunkter och för att vi hedrat honom med vår närvaro. Vi gapade av förvåning och gick snopna ner till busshållplatsen.

Kina lider brist på papper. Böcker som kunde säljas i miljoner exemplar kan bara tryckas i hundratusen. 1962 minskades sidantalet i Folkets Dagblad från 8 till 6 sidor. Försäljare från kanadensiska pappersfabriker döpte Kina till den papperslösa tigern.

Modern västerländsk litteratur ges inte ut på kinesiska. Av politiska skäl och på grund av pappersbristen. Ett annat skäl är att en stor del av denna litteratur inte säger kineserna något. Individens ensamhet och leda och liknande problem verkar så fjärran i Kina. De kinesiska läsarna är avsågade från den del av världen som i Västerlandet kallas VÄRLDEN. – Stora svenska tidningar med korrespondenter "över hela världen" har en korrespondent i London, en i New York, en i Washington, en i Paris, en i Bonn, en i Rom, på senare år en i Moskva till och med.

De böcker som översätts till kinesiska kommer från andra socialistiska länder och från Asien och Afrika, någon gång från Latinamerika. Moderna vänsterorienterade japanska författares böcker översätts i ganska stor utsträckning. Rabindranath Tagores valda verk i 10 band publicerades 1961 till 100-årsdagen av den indiske poeten-filosofens födelse. Moderna arabiska poeters diktsamlingar har publicerats men också 1200-talspoeten Sadi och andra klassiker. Indonesiska romaner, klassiska och nya och böcker av författare i Algeriet, Kamerun, Sydafrika, Ghana och Senegal har översatts.

Stor möda läggs ner på att samla och ge ut sagor och legender som berättats muntligt från generation till generation hos olika minoritetsfolk inom Kinas gränser. Flera folkspillror som levt isolerade i oländig terräng har fått egna skriftspråk efter revolutionen. Till dessa nya skriftspråk används latinska bokstäver. Man vet att den muntliga berättartraditionen går förlorad när folk lär sig läsa. Kinesiska vetenskapsakademins institut för språk och litteratur utrustar därför speciella litteraturexpeditioner vars medlemmar bor hos minoritetsfolken och lär sig deras språk. Man har hittat små stammar med bara några hundra invånare vars muntliga legender omfattat ända upp till 40 band i skrift. Det är viktigt för

historieforskningen att få tag i dessa berättelser eftersom sagor och epos aldrig uppstår ur tomma intet utan refererar till bestämda händelser i folkets historia.

Kina är ett bergland, mer än de flesta andra länder. Två tredjedelar av Kina ligger på över 1 000 meters höjd över havet. Det är förklaringen till att mindre stammar kunnat förbli oupptäckta ända fram till nutiden. I Yünnans otillgängliga berg har man hittat folk på ursamhällets nivå, samhällen som aldrig haft någon form av privat egendomsrätt. Jingpaws, ett sådant stenåldersfolk, åstadkom allvarlig huvudvärk hos kinesiska ganbus.

Den socialistiska principen om betalning i förhållande till vad man uträttat tyckte jingpaws var idiotisk. De hade alltid hjälpts åt med allting utan tanke på ersättning. De ansåg att skulle man införa sådana ny-modigheter som pengar då borde alla självfallet ha lika mycket betalt. För när man är ung arbetar man inte så mycket och när man blir gammal är det gränser för hur mycket man orkar. En del dagar har man ingen lust att arbeta men ser man det på lite längre sikt så arbetar varje människa ungefär lika mycket under sin livstid. Det jämnar ut sig.

Ganbus med sin stränga moral mötte andra härresande saker hos jingpaws. Pojkarna och flickorna hade glada nätter tillsammans i jingpaws kommunala sovhus. Och var motsvarande lata på dagarna. De arbetade ett par timmar, sedan lade de sig och sov. Flitiga ganbus kunde inte göra någonting åt saken, de hade inte en gång lov att kritisera. Det är lag på att minoritetsfolkens traditioner skall respekteras.

I andra berg hittade man slavsamhällen. Unga ganbus tyckte det var en skam att det fanns slavägare i folkrepubliken och ville att regeringen skulle stifta en lag som avskaffade slaveriet. Erfarna funktionärer hävdade att administrativa åtgärder på dåvarande stadium bara skulle åstadkomma kaos utan att lösa problemet. Slavägarnas auktoritet över befolkningen var odiskutabel. Det enklaste sättet att bryta deras auktoritet var att muta dem. Ganbus samlade de rikaste slavägarna och skickade dem på en rundresa i Kina. En av dem ville stanna och jobba i en fabrik när han fick reda på att han kunde tjäna 50 yuan i månaden som fabriksarbetare. Så mycket pengar hade han aldrig ägt!

Slavsamhället i Kalla Bergen upplöstes steg för steg. Förändringen var en komplicerad affär. Slavarna ville inte bli fria och stå på egna ben, de ville fortsätta att vara slavar. Småningom skolades ledare fram ur befolkningen och de f.d. slavarna förvandlades till kollektivlantbrukare. Slavägarna köptes helt enkelt. De gavs olika administrativa poster, åtminstone formellt, och garanterades en förhållandevis riklig lön från staten under resten av sin levnad.

Den första bok som tryckts i Sverige är från slutet av 1400-talet. Ett enda exemplar finns kvar, det står i Kungliga bibliotekets källare i Stockholm. I Kina var böcker vardagsvaror på 400-talet. Under tiden jag bodde i Peking publicerades många gamla böcker på nytt. Inte bara poesi och berättelser utan böcker om jordbruk och bevattning, blomsterodling, militär strategi, kirurgi och medicin. En av de gamla medicinböcker som nytrycktes var en avhandling om febersjukdomar, skriven före vår tidsräknings början.

4 maj 1963 hade kinesiska nyhetsbyrån Hsinhua ett telegram från provinshuvudstaden Kunming i Yünnan:

Nahsminoritetens litterära arbeten omfattande 500 volymer översätts nu till det kinesiska huvudspråket. Översättningen av "Uppkomst", en av de bästa verskrönikorna omfattande sju miljoner ord, har redan publicerats. Detta litterära arbete kallas också "Tungpabibeln" och är en sammanfattning av myter, legender, sagor, poem och fabler som nahsifolket berättade vidare från generation till generation. Tungpabibeln användes för predikningar och sägs vara skriven av tusen präster under sex eller sju århundraden.

Nahsifolket bosatte sig utmed Kinshafloden i nordvästra Yünnan i början av 700-talet och bedrev lantbruk och boskapsskötsel. Deras hantverk stod på en hög nivå. Deras religion var polyteistisk (tro på flera gudar). En av deras långa diktsviter beskriver två unga älskandes tragiska kärlekssaga och påminner om Shakespeare's Romeo och Julia. Nahsminoriteten omfattar 160 000 människor (ungefär lika många som islänningarna), knappt 1000 av dem kunde läsa sitt eget språk vid tiden för befrielsen.

Kinesiska ungar läser serier. Under det senaste årtiondet har seriehäften publicerats i 600 miljoner exemplar. Kinesiska serier har ganska mycket text och illustrationerna är i allmänhet av god konstnärlig standard. Titlarna är oräkneliga. "Solens små gäster" handlar om barn i olika länder; "Tredje syster Liu" är en av Chuangminoritetens legender, tecknad av en konstnär från denna minoritet; "Yueh Fei" är en berättelse om en kinesisk nationalhjärte på 1100-talet; "över Gula floden" skildrar kampen mot naturkrafterna; andra häften eller serier av häften beskriver kommunistiska hjältar i det moderna Kina, andra återigen är illustrerade kinesiska klassiker. Shakespeare's komedier och tragedier finns i serieform, H. C. Andersens sagor, Gorkijs självbiografiska triologi, Fadejevs: "Det unga gardet" och andra serier: "Kompositören Glinka", "Madame Curie".

Kina är ett bokland. Det finns fler antikvariat än i något annat land. I miljonstäderna finns antikvariat med böcker på främmande språk. Det är inte några små samlingar utan stora lokaler proppade från golv till tak

med böcker på engelska, tyska, franska, spanska, ryska, vietnamesiska, arabiska, grekiska och många andra språk. I Dong An-basaren i Peking hittade jag H. C. Andersen på danska och Selma Lagerlöf på svenska. Där fanns en hel del Kuomintanglitteratur på engelska, bl.a. den tjocka rapporten till Nationernas Förbund 1934. Ett kapitel redogör för de kinesiska kommunisternas illgärningar och Kuomintangs åtgärder för att rädda landet från dessa banditer.

I ett antikvariat i Shanghaj köpte jag grekiska klassiker för 1,50 yuan och ett 30-tal andra volymer för omkring 1 yuan per styck. I Kanton hittade jag "Gustavus Adolphus" i en engelsk 1800-tals-serie om "Nationernas Hjältar". Om Gustavus Adolphus och svenskarnas insatser i Tyskland under 30-åriga kriget heter det inledningsvis: "Reformationsperioden åstadkom två stora förändringar i Europas historia. Den revolutionerade religionen och affärerna ..."

Stig och Simone fick en lägenhet i Chi Chia Yuan fyra trappor under oss. Uppgång C började bli helsvensk, sammanlagt sju svenska medborgare bodde där. De nya hyresgästerna kom upp och hälsade på. Svenska ambassadens sekreterare med fru har kommit på besök, annonserade jag. Du är obildad, sade Stig: Andre sekreteraren vid Kungliga Svenska Ambassaden i Peking med fru avlägger hövlighetsvisit hos busarna i sjunde våningen, rättade han. Överklassen kommer fyra trappor nerifrån och hälsar på proletariatet häruppe nära solen, sade jag, hur går det med er ideologiska fostran förresten? Jo tack, sade Simone, Stig har grävt ner sig fullkomligt i marxismen-leninismen. Han är helt förvandlad, det går inte att tala med honom längre. När jag påpekar att vi måste köpa en del nya saker viftar han bara med handen och ser inte ens upp från pappershögarna. Jag existerar inte längre. Man får inte störa honom, förstår du. Ibland vaknar jag mitt i nätterna av att det är råttor i sängen men det är bara Stig som läser bulletiner.

Det var under den indisk-kinesiska gränskonflikten. Ingen ny ambassadör hade kommit efter Kjell. Stig var ensam med rapporterna och mängder av nytt material publicerades varje dag i Peking.

Skärmytslingarna vid gränsen i Himalaja hade pågått hela hösten men det var ingen krigisk stämning i Kina. Nationaldagen hade inte ett enda militärt inslag. Paraden präglades av rullande grönsaksberg. De tre magra åren var förbi. Peking var översvämmat av frukt hösten 1962, fruktförsäljarna skrek i gathörnen, på varannan gata öppnades en ny restaurang, det fanns tjugo sorters färska grönsaker att välja på hela vintern i grönsakshallarna.

Relationerna mellan Peking och Moskva var kyliga. På nationaldagen frågade jag en Tasskorrespondent om namnet på ledaren för den ryska gästdelegationen. Han svarade, lite generat, att det visste han inte.

Sanningen var att det inte hade kommit någon rysk delegation. Från Ungern kom två delegater från De Blindas Förening.

De indisk-kinesiska gränsstriderna hade haft många kuriösa förelöpare. 22 maj 1962 diskuterades Hotell Peking i indiska parlamentet. Madame Lakshmi Menon sade att indiska ambassaden i Peking brukade fira indiska nationaldagen med en mottagning på Hotell Peking. Men 1962 hade hotelldirektionen visat uppenbar ovilja att samarbeta. Indiska ambassaden hade anhållit om ett sammanträffande med hotelldirektionen 6 januari för att i vanlig ordning diskutera mottagningen den 26:e. Mötet ägde inte rum förrän den 9:e. Madame Menon sade vidare att hotellet informerat indiska ambassaden om att priset för sandwich skulle gå på 2,50 yuan per person istället för 1,25 tidigare.

27 maj svarade direktören för Hotell Peking i en intervju i Ta Kung Pao. Han hävdade att indiska ambassaden aldrig begärt något sammanträffande 6 januari, han hade bara fått ett brev 4 januari i vilket ett sammanträffande föreslogs "vid för oss båda lämplig tidpunkt". Madame Menons påstående att indiska ambassaden i Peking "tidigast den 20 januari" skulle få besked om hotellets banketthall kunde användas för mottagningen den 26:e är falskt, sade han. Vi meddelade ambassaden att vi skulle ge besked "senast den 20 januari". Redan den 17:e meddelade vi att banketthallen kunde ställas till ambassadens förfogande, sedan vi "diskuterat saken med andra kunder som i förväg bokat plats".

Men då fick vi besked om att indiska ambassaden tänkte hålla sin mottagning någon annanstans.

Vad priset på sandwich angår, fortsatte direktör Chi, så höjde vi det redan i april 1961 sedan flera av våra kunder begärt bättre kvalitet. Både utländska och kinesiska kunder har uttryckt sin tillfredsställelse över förbättringen. I år har flera utländska ambassader haft sina mottagningar i vårt hotell och allihop har beställt sandwich av den bättre kvalitén. Om indiska ambassaden önskar sandwich av lägre standard på sin nationaldag så är vi villiga att diskutera saken. Det existerar ingen diskriminering från vår sida. Jag förstår bara inte hur hotellets sandwichpriser kan bli föremål för diskussion i indiska parlamentet!

1963 hölls mottagningen på nationaldagen i indiska ambassaden. Inget vapenstillstånd hade inträtt i det indisk-kinesiska hotellkriget.

Stig bjöd på skjuts en söndag ut till Västra bergen. Hela svenskkolonin i C-uppgången drog iväg. Vi hade knytkalas i ett litet kafé vid Sovande Buddans Tempel. Västra bergen ligger bortom Sommarpalatset, 30-35 km från Pekings centrum och är ett kärt utflyktsmål för många

storstadsbor. Bergen reser sig rätt upp flera hundra meter mot himlen där slätten tar slut.

Tempel och pagoder ligger inbäddade bland stora träd. Västra bergen är en grön oas. Det växer skog där, vilt växande träd, snårskog till och med. Tunna bäckar slingrar sig fram under tjocka stenbroar. På toppen av bergskammen går en stig. Det tar en timme att klättra dit upp. Det är värt besväret. Österut syns hela Peking, en väldig organism på det platta landet. Västerut rullar landskapet bort i ständigt nya berg och dalar, ett ökenhav utan grönska. Österut skulle det också vara öken om inte nätverket av bevattningskanaler och diken grävts. Vilket slit.

Vi åkte förbi en massa höga stänger, nerstuckna i jorden. Järntrådar var dragna kors och tvärs mellan masterna. Välinformerade utlänningar sade att det var störningssändare. Det är möjligt, jag vet inte hur störningssändare ser ut. Det enda jag vet är att man kunde lyssna på den amerikanska militärsändaren i Japan, BBC och australiska radions kortvägsprogram i Peking utan nämnvärda störningar.

När vi gick över en bro stannade Stig plötsligt. Här går gränsen, sade han. Det här är Chip Chap-floden! Är det Chip Chap? Han lutade sig över räcket. Nej, det är nog Galwanfloden. Han tog om hakan med handen som en fältherre: Nej! Ha, ha, det är Kechilangfloden naturligtvis. Halt! Ni står på Che-jao-bron, där ligger Chekuopu och därborta Che Dong! Därborta går den illegala McMahanlinjen!

Tyst! Givakt! Skärpt vaksamhet! Därborta kommer fem stycken. De går ända fram till brofästet! Men vi behärskar oss. Nu lossar en av dem en handgranat ur bältet! Men vi behärskar oss. Han kastar handgranaten under bron! Men vi behärskar oss. Vattnet skvätter över oss! Men vi behärskar oss. Nu går de åt sidan lite och konfererar om vad de skall göra mer för att provocera oss. En av dem går fram till mitten av bron! Men vi behärskar oss. Han kittlar oss under hakan med pekfingret! Men vi behärskar oss. Nu sätter han på bajonetten! Men vi behärskar oss. Nu killar han oss i magen med bajonetten! Men vi behärskar oss.

Stigs enmansteater avbröts bara då och då av hans ha, ha, ha. Han skrattade med hemsk stämma. – Ibland vaknar han mitt i natten och säger: "Longju", "Kongka pass", "Pulan Dzong", "Tawang" och andra obegripliga ord, sade Simone. Ha, ha, sade Stig.

Du kommer att göra lysande karriär, sade jag. Du kommer att få förflyttning till varje ny gränskonflikt. Din framtid är säkrad. Ha, ha, svarade Stig.

Jag hade ett samtal med utrikesredaktören på Folkets Dagblad, Chen Chun, och påpekade att enligt de kinesiska kartor som säljs i Pekings basarer hör hela Sydkinesiska sjön till Kina. Gränsen går öster om

Taiwan och söderut utanför Filippinernas och Borneos västkust och sedan norrut utefter Vietnams östkust. Jag frågade Chen om det bodde folk på de ögrupper som enligt denna gränsdragning tillhörde Kina. En del av öarna är befolkade, svarade han. Av kineser? Delvis av kineser. Jag frågade om Kina de facto kontrollerade ögrupperna. Nej, svarade han och log, vi har ju ingen flotta. Ännu!

Oklara gränser är ett arv folkrepubliken fått från tidigare regimer. Kinas gräns mot Indien i Himalaja har alltid varit suddig. Indien tillhörde Brittiska Imperiet fram till 1947. I London var man aldrig intresserad av någon definitiv gränsdragning. Det var lättare att hugga för sig en bit bortom gränsen om den var flytande.

En annan orsak till den suddiga gränsdragningen är att varken Indien eller Kina under tidigare epoker var hånade att ta fullt ansvar för de stridande stammarna ibland världens högsta berg, Himalaja. Om gränsen var definitiv måste staten försvara utkanternas befolkning mot främlingar, om gränsen var flytande kunde staten överlåta gränsförsvaret åt utkantbefolkningen.

Den omstridda McMahanlinjen, som enligt indierna utgör statsgräns mot Kina i området mellan Bhutan och Burma, har accepterats de facto som gräns av kineserna. Men inte de jure, på kinesiska kartor går gränsen mycket längre söderut. En indisk karta där gränsen genom detta område är identisk med gränsdragningen på kinesiska kartor publicerades i Nehrus bok: "Discovery of India" så sent som i bokens tredje upplaga 1951.

Kinesisk årsbok 1962-1963, publicerad av Kuomintang på Taiwan, har en karta över Kina som följer den sydligare gränsen i detta område. Kuomintang accepterade aldrig McMahanlinjen. Enligt Kuomintang-kartan 1962-1963 hör norra Burma också till Kina! Chiang Kai-shek är inte alls överens om de nya gränser Kinesiska folkrepubliken och Burma fastställt. I Syd kinesiska sjön är gränsdragningen på Kuomintangkartan identisk med gränserna på folkrepublikens kartor.

I slutet av 1962 reglerades den kinesisk-mongoliska gränsen. Det omtvistade området var cirka 40 000 kvadratkilometer, sades det. Kineserna var uppenbart ganska generösa vid förhandlingarna. Mongoliska folkrepublikens representanter uttryckte stor tillfredsställelse när gränsfrågan lösts. Sedan dess har Kina förhandlat och gjort upp om gränsen med Pakistan och Afghanistan.

Indierna är rasande över den kinesisk-pakistanska gränsregleringen därför att det berörda territoriet ligger i Kashmir. I New Delhi hävdar man att hela Kashmir tillhör Indien, men i verkligheten är det Pakistan som kontrollerar övre delen av Kashmir. Kineserna har varit försiktiga i

denna fråga. I det kinesisk-pakistanska gränsfördraget finns en klausul som säger att gränsdragningen inom området kan bli föremål för nya förhandlingar längre fram.

I Ladakh – gränsområdet mellan Kina och den del av Kashmir som Indien kontrollerar – går Pekings och Delhis krav starkt isär. Indierna hävdar att den väg som kineserna byggde mellan Sinkiang och Tibet 1954-56 går över indisk mark. Det anmärkningsvärda är bara att kineserna kunde bygga vägen utan att indierna upptäckte det.

Indiens och Pakistans mångåriga träta om Kashmir är fylld av demagogi. Kashmir är en naturlig del av Indien, säger ledande indiska politiker. Kashmirerna skulle rösta för att tillhöra Pakistan om de fick bestämma själva, säger ledande pakistanska politiker. I verkligheten vill befolkningen i Kashmir varken höra till Indien eller Pakistan, de skulle proklamera Kashmir som självständig stat om de inte var ockuperade.

Ingen anti-indisk reaktion märktes i Peking när gränskriget bröt ut på allvar. Indier som bodde i Wai Djau Da lou åkte till och från ambassaden med bussen morgon och kväll och behandlades precis som vanligt. De var utlänningar och konduktörerna uppmanade sittande kinesiska passagerare att resa sig och lämna plats.

Tove gick i engelska skolan. Den östtyska hade reducerats till fyra klasser. Ambassadens personal hade skurits ned som följd av den tilltagande kylan i relationerna med kineserna. Östtyska radions korrespondent hade hemkallats, ingen ny kom. De få barn över 10 år som var kvar gick i ryska skolan.

Alla indiska barn skall snart åka hem, berättade Tove flera dagar innan den officiella nyheten kom om att de indiska ambassadtjänstemännens fruar och barn skulle resa hem.

Engelska skolan var en katolsk institution med gamla anor. Lärarinnorna var franska nunnor. De kunde inte undervisa på sitt modersmål eftersom ingen av eleverna kunde franska. Sin kristna tro behöll nunnorna för sig själva. Allt om gud och Jesus var överstruket i läroböckerna, inte därför att kineserna förbjudit det, de lade sig inte i nunnornas förehavanden, utan därför att eleverna var muslimer eller buddister eller hinduer eller något annat eller ingenting alls i religiöst hänseende. Nunnorna upplevde verkligen varje dag att den gamla tiden var förbi. Tove fick asiatiska lekkamrater, ungar från Ceylon, Indonesien, Pakistan, Afghanistan.

Kom hit ditt svin, befallde Pinnen, du skall bada! Jag har inte tid, protesterade Jan, ser du inte att jag skriver. Begriper du inte att den här boken blir ett av mina huvudverk. Har du hört, ropade Pinnen till mig, Jan har huvudvärk! Bad är inte annat än en gammal borgerlig fördom, muttrade Jan och knattrade vidare på sin gamla skrivmaskin. Pinnen

blev arg och skällde ut honom. Men snälla Pinnen, vädjade han, jag förstår inte ... Det behövs inte heller, klippte hon av, håll käften och gör som jag säger! Jan kapitulerade och försvann in i badrummet.

När det gällde mat och dryck levde vi kollektivt. Ingen stal ur den gemensamma hushållskassan, den som lånade pengar ur den kollektiva plånboken skrev kvitto på beloppet. På söndagarna tog vi med oss hushållskassan och gick till Hotell Peking eller Hsin Chiao och åt. Hotell Peking hade ett litet krypin där utlänningar kunde äta. När alla platser var upptagna fick vi snällt vänta tills något av de fyra borden blev ledigt. I stora matsalen bredvid kunde 50 bord stå tomma men där fick inte utlänningar äta.

Egentligen hade bara Jan och Pinnen lov att äta på Hsin Chiao. De sorterade under KNOX och för de utlänningar KNOX hade hand om gällde andra bestämmelser än för oss andra. Men kineserna respekterar traditioner på tvären av alla byråkratiska bestämmelser. Esther och Tove och jag hade bott på Hsin Chiao, personalen tyckte vi hörde till där. Det var regelvidrigt men vi hade aldrig något bråk med att komma in där. Hsin Chiaos bottenvåning är för övrigt en av världens bästa restauranger med ett fantastiskt kök. Och billigt. En söndagsmiddag med mat och dryck för fem personer gick sällan på mer än 10 yuan, 21 kr.

Kubakrisen. Radion smattrade fram nyheter. Den amerikanska militärsändarens speaker hade knallhård stämma. Han talade lika fort som referenten på en fotbollsmatch. Amerikanska flottenheter ligger nu i ring runt Kuba. Det första ryska fartyget är nu åtta timmar från Kuba. Sju timmar. Sex. Vad kommer att hända, frågade Jan. Vad tror du? Vet inte, svarade jag. Det enda jag vet är att vi befinner oss öster om Peking, i industrikvarteren. Smäller det därborta så smäller det här. Hur många sekunder tar det för kärnvapenrobotarna från Sydkorea och hit? Det kanske dröjer flera minuter innan vi blir pulver, sade Jan. Vi drack öl och rökte. Fem timmar. Speakerns röst lät upphetsad.

Utanför fönstret var allt normalt. Kineserna tog det lugnt. Det är uppenbart att den kinesiska ledningen inte ett ögonblick trodde att Kubakrisen var annat än poker. Kärnvapenpsykosen är ingenting annat än utpressning för att förlama folkens revolutionära vilja och handlingskraft, deklarerade Peking.

Jani kom upp. Han bodde i femte våningen. Ryssarna kommer att ge vika, sade han. Jani var österrikare, f.d. soldat och auktoritet ifråga om krig. Han hade kommit till Peking på eftersommaren sedan Harry åkt hem.

När krisen var över diskuterade vi vad som hänt. Ryssarna hade låst sig i en omöjlig position. De hade ingen flotta i Karibiska havet. Om de haft

fler krigsfartyg där än USA hade antagligen amerikanerna gett vika eller också hade ryssarna skjutit sig igenom och hänvisat till principen om havens frihet. Ingen sjöfarande nation hade kunnat förhålla sig likgiltig, resultatet skulle ha blivit påtryckningar och medling. Men ryssarna hade ingen flotta.

Från köksfönstret hade vi utsikt över ambassadområdet. Lördagen den 2 november på kvällen sedan vi ätit hörde vi ovanliga ljud utifrån, tramp av tusentals fötter. Plötsligt började talkörer skalla från gatan: "Cuba si – Yanqui no! Cuba si – Yanqui no! Cuba si – Yanqui no!" Vi öppnade fönstret. Trampet och de skallande ropen ekade mellan husväggarna. Demonstrationen fortsatte till midnatt.

Tidigt på söndagsmorgonen kom en lastbil med materiel och folk som monterade upp högtalare och en TV-plattform utanför kubanska ambassaden. Sedan började den väldigaste demonstration jag sett. I tre dagar marscherade ständigt nya kolonner förbi, kolonner av människor i vardagskläder, kolonner utan början och slut, ett hav av människor till fots, den största manifestationen i Peking sedan mordet på Lumumba, då 3 miljoner människor kom till massmötet på Tien An Men.

Högtalarna spelade Internationalen och kubanska revolutionssånger utan avbrott söndag, måndag och tisdag. Ljudstyrkan var så kraftig att den trängde igenom alla väggar, musiken ekade inne i rummen som om vi hade haft fem radioapparater ställda på högsta volym. Talkörerna skallade mot rymden och överröstade högtalarna, men de ljud som i längden trängde igenom alla andra ljud var trampet av miljoner fötter. Hela Peking var på benen i en enda, välorganiserad massa: skolbarn och fabriksarbetare, husmödrar och kontorister.

Oräkneliga röda fanor fladdrade i den starka blåsten. Demonstranterna bar målade jätteplakat med väldiga, skäggiga, beväpnade kubaner som sparkade amerikanska dvärgar långt ut i Karibiska havet. Den amerikanska blockaden blev en rutten båt med ett ensamt segel som kapsejsade på de stormiga vågorna, ett hav av miljoner knutna nävar. Alla fabriker och skolor och övriga institutioner skrev upprop och resolutioner som överlämnades till den kubanska ambassadpersonalen. Resolutionerna växte till berg av papper bakom järngrindarna vid ambassadingången. Kubanerna blev så hessa av att delta i talkörerna att de till slut inte kunde tala. Jag kände några av dem och de viskade med förstörda stämband: "Det är fantastiskt, det är fantastiskt".

Utlänningskvarteret där vi bodde låg mitt inne i den hästsko-formade marschroute demonstranterna använde. At vilket håll man än såg från Chi Chia Yuan räknat var gatorna fyllda med tågande människomassor och knutna nävar. När stormar dom huset, frågade Pinnen.

Vi talade om klassindelningen i världen, om överklassnationer och underklassnationer, rika och fattiga, få och många. Världens gamla härskarländer har fått blåttiror i ansiktet och framtänderna utslagna och blomkålsöron och knäckta näsben de senaste 20 åren. Kolonialfolken, som ännu i går var juniorer, börjar få punch i slagen.

Det var inte bara i Peking kineserna demonstrerade sin solidaritet med kubanerna. Liknande demonstrationer ägde rum i alla storstäder över hela landet. De var lika mycket riktade mot Sovjet som mot USA, även om det inte sades rent ut annat än av östeuropéerna i Peking. Ingen av de östeuropeiska korrespondenterna skickade en enda rad till sina respektive nyhetsbyråer om jättedemonstrationerna!

Under Kubakrisen var det lugnt i Peking, solidaritetsmanifestationerna började först när Moskva gjort upp med Washington bakom ryggen på Havanna om att nedmonteringen av raketbaserna skulle kontrolleras av FN-observatörer. Castro blev rasande över denna stormaktskohandel som åsidosatte Kubas suveränitet. Han deklarerade omedelbart att det var kubanska regeringen som bestämde över kubanskt territorium och vägrade ge observatörerna inresetillstånd.

Kinas folk kommer aldrig att godkänna att Kubas suveränitet blir en förhandlingsfråga, deklarerade den kinesiska partiledningen via en lång ledare i Folkets Dagblad den 3 i oktober.

Kineserna manifesterade sin uppfattning i fullt dagsljus sex veckor senare när Folkets Dagblad publicerade den första av en lång rad artiklar, indirekt riktade mot SUKP:s ledning och främst mot Chrusjtjov. Man behövde inte vara särskilt styv i att läsa mellan raderna för att förstå den kinesiska partiledningens syn på Sovjets linje och det nya partiprogram som antogs av SUKP-kongressen hösten 1961 .

Chrusjtjov och Moskvatrogna partiledare upphöjde det nya programmet till det 20:e århundradets kommunistiska manifest, men den kinesiska partiledningen och flertalet kommunistledare i Asien blandade sig inte i hyllningskören. De betraktade det nya manifestet som ett principiöst socialdemokratiskt välfärdsprogram, som ett trångsynt nationellt mjölk och fläskprogram, som ett svek mot den proletära revolutionen; de ansåg att sovjetledningen svor sig fri från alla revolutionära förpliktelser för att bli medlem i överklassnationernas klubb.

Kolonier

Hon har kommit tillbaka från Hongkong. Han skall åka till Hongkong. Den engelska kolonin på Kinas sydkust intog en central plats i samtalen mellan utlänningarna i Peking, inte minst bland östeuropéerna. En av mina polska vänner kom tillbaka från Hongkong, lycklig, begeistrad och nertyngd av varor. En annan av mina polska vänner berättade att

Hongkong var eländets och fattigdomens sump; man måste åka till Hongkong om man vill förstå varför det blev revolution i Kina, sade han.

Många rekvirerade varor från Hongkong som kunde fås i Peking. Svenskar utomlands brukar skicka efter hårt bröd hemifrån. Östtyskar i Peking rekvirerade smör och korv per flyg från Berlin trots att de kunde köpa smör och korv av god kvalité i butiken i Wai Djau Da lou hundra meter från bostaden.

Jani glömde att ta med sig skrivmaskinspapper när han åkte till Kina och rekvirerade papper hemifrån. Med flygpost. Du är inte klok, sade jag, varför köper du inte papper i en kinesisk pappershandel? Han hade frågat några av de andra européerna, förklarade han, och hade fått reda på att det inte fanns papper att köpa i Peking. Vad tror du kineserna skriver på, frågade jag.

Allting kan inte fås i Peking, naturligtvis. Ovanliga varor kan man leta efter länge. I allmänhet hittar man det man vill ha till slut i någon affär. I länder där folk uteslutande dricker vin eller öl till maten får man inte mjölk på restaurangerna.

Ann-Mari på svenska ambassaden berättade en sannsaga om den svenske gentlemannen. En svensk direktör på affärsresa tyckte Peking var dödande tråkigt om kvällarna. Han hälsade på hos Ann-Mari och satt och pratade för att fördriva tiden, och för att fördriva den ordentligt drack han upp hennes whisky. Kommer du ner till Hongkong någon gång, frågade han. Ibland, svarade Ann Mari. Då skall vi gå ut och ha roligt, sade direktören. Jag bjuder! Några veckor senare träffade hon honom på svenska konsulatet i Hongkong. Nej men hej, så roligt, sade hon. Han hälsade, han hade tyvärr så förfärligt bråttom. Och försvann ut genom dörren.

Efter 18 månader i Kina kom jag med tåget till Hongkong. Där är alla cigaretter gjorda av världens finaste tobak och alla kulpennor är bättre än alla andra kulpennor. Det finns reklam i Kina också, men det är en oskyldig företeelse i jämförelse med utsvävningarna i Hongkong.

Hur kan den revolutionära kommunistledningen i Peking tolerera att över tre miljoner kineser fortfarande lever under brittiskt kolonialstyre? Fenomenet förklaras av det ekonomiska intresset, staden är kommersiellt betydelsefull för Kina. Så betydelsefull att de revolutionära principerna upphör att gälla. Hongkong är en frihamn, en kontaktpunkt, en kapitalistisk glugg in till den röda kontinenten.

Utanför järnvägsstationen i Kowloon har polisen en anslagstavla. Två anslag var tryckta i feta bokstäver:

10 000 HONGKONGDOLLAR I BELÖNING åt den som kan lämna sådana upplysningar att mrs Benjamins stulna juveler skaffas tillrätta!

10 000 HONGKONGDOLLAR I BELÖNING åt den som kan lämna sådana upplysningar att mordet på Chen Ho-dai klaras upp!

Jag undrar vad Chen, en hamnarbetare, var värd jämfört med mrs Benjamins juveler när han levde. Bredvid anslagstavlan stod en liten flicka och sålde av en packe tidningar. Jag började läsa annonser och blev fascinerad:

Hotell Miramar bjuder i kväll på den kinesiska operan: "Cowboyen och landsortsflickan". (!)

De som älskar henne måste dö ... ändå, hon är provokativ, förförisk, attraktiv... YOSHA en tysk SUPERFILM!

Sluta upp att ängslas för Edra rynkor! Låt oss göra Eder tio år yngre med Phebels Homeopathic Cosmetics, specialtillverkad för känslig och ömtålig hy! Dessutom: Vår specialavdelning förfogar över äkta fransk kosmetik för utveckling av EDER FIGUR! (!)

SPECIALERBJUDANDE till alla djonkägare! Vår 14 hkr Scott Ox motor gör samma arbete som t v å 18 hkr standardmotorer – och till halva bränslekostnaden! (?)

Hongkong är en marknad.

En naturskön plats. Klippsidorna är branta, havsvattnet kristallklart grönt. Himlavalvet intensivt blått. Subtropisk grönska ramar in bebyggelsen. Hongkong är en av de vackraste städer jag sett. När man ser den på avstånd.

Över 99 % av befolkningen talar kantonesiska och det officiella språket är engelska. Denna ordning kan förefalla orationell, men man kan ju inte begära att engelsmän skall lära sig främmande språk. Hongkongs lagar är på engelska, de stiftas av guvernören. Domstolarna använder tolkar.

Hongkong har sina historiska gestalter. På torget utanför justitiedepartementet står Sir Thomas Jackson Bart i plåt på en röd granitsockel. I tacksam erinran om hans framstående livsgärning inom Hongkong & Shanghajs Bank, vars öden han ledde från 1876 till 1902. Tacksamma aktieägare reste statyn som avtäcktes av kolonins guvernör. Nuvarande aktieägarna är också tacksamma, utdelningen 1962 var 45 789 941 dollar och 67 cent.

Ingen storhet varar evigt. Bredvid Hongkong & Shanghajs Bank har det vuxit upp en ännu högre skyskrapa, Kinas Bank. Det är till på köpet en kommunistisk bank. Kinesiska kapitalister i Hongkong, och i hela Sydostasien för den delen, har förbluffande intima ekonomiska relationer med det socialistiska Kina. Kinesiska statsbanken sänder samvetsgrant ränta till kinesiska miljonärer utomlands som avskyr och bekämpar

regimen i Peking men som inte desto mindre förvarar sina tillgångar i den socialistiska statens kassavalv!

De har helt enkelt större förtroende för Kinas Bank än för motsvarande institutioner i de länder där de bor och gör sina transaktioner, länder vilkas regimer ofta är vacklande. För dessa förmögna kineser i förskingringen är Kina trots allt moderlandet och kommer alltid att förbli det, även om de själva råkar vara födda utomlands. De har inget krångel med att få inresevisum till Kina, många av dem åker hem en gång om året och hälsar på släkten och ser till förfädernas gravar. – Jag träffade en av de förmögna besökarna i Peking, författarinnan Han Suyin, ett charmerande fruntimmer. Hon bor i Singapore. Jag sålde en cykel till henne. Betydande mängder kinesiska varor går ut på världsmarknaden via Hongkong och betydande mängder andra varor går motsatt väg. De senaste åren har Kina haft ett exportöverskott i handeln med Hongkong på i genomsnitt 925 milj. kr. per år.

Markeringen av Hongkong och Macao är inte iögonfallande på folkrepublikens kartor. Man måste nästan använda förstoringsglas för att upptäcka de båda kolonierna. Gränserna är markerade med samma streckade linjer som använts för att markera bätlinjer. Kanton är markerad med en stor röd ring men Hongkong, som har fler invånare, har bara fått en liten otydlig vit ring, ungefär som Trosa i jämförelse med Stockholm på svenska kartor.

Många amerikanska turister besöker Hongkong. Eftersom det är förbud på att införa varor från Kina i USA gör Hongkongs affärsmän goda extraförtjänster, inte minst på intygen. De skriver intyg på att kinesiska varor inte tillverkats i Kina utan är made in Hongkong. Har turisten ett sådant papper att visa upp för amerikanska tullen så går det bra att ta hem prylarna till Napoleon eller Chattanooga. Tryckkostnaderna för intygen kan väl knappast vara mer än 1 cent styck, affärsmännen tar 5 dollar styck och välsignar Washingtons korkade byråkrater.

På trottoaren utanför mitt hotell på en bakgata i Kowloon bodde en lumpsamlare och hans kvinna. De bodde framför garagedörren. Det gjorde inget eftersom ingen av hotellets gäster hade nått den ekonomiska standard som krävs för att hålla sig med bil. När det regnade sov lumphandlarparet under en gammal presenning. Hela lumphandeln gjordes om till madrass om kvällarna. Det är säkrast att sova på ägodelarna, annars kommer andra fria företagare och stjäla i hushållets utkanter.

Om hörnet låg Tinas bar. Neonskylten visar en ung, nordisk Tina med långt gult hår och nakna röda bröst. Men verkligheten motsvarar sällan dikten. Tinorna i dörrarna till Kowloons barer är medelålders och väl begagnade.

En full dansk matros låg på knä i rännstenen och försökte plocka upp några blommor han tappat. Hjälp mig, man, stå inte där och glo, snörvlade han. Blommorna är till Else, sade han förklarande. Var bor hon, frågade jag. I Ålborg, man, svarade han.

Sir! Ni behöver en ny kostym, Sir! Vi levererar den skraddarsydd på 24 timmar, Sir! Ni behöver en ny skjorta, Sir! Vi skraddarsyr skjortor på 6 timmar, Sir! Men jag misstänker att de skraddarsydda skjortorna var samma konfektionsskjortor som affären bredvid skyltade med.

Sir! Köp en bandspelare, Sir! En transistor, Sir, en kamera, två kameror, hundra kameror, billigare hos oss än hos någon annan! Jag frågade vad tio rullar färgfilm kostade? 160 dollar. Två dagar senare lyckades jag pressa ner priset till 117 dollar. Det går att pruta på allting, även på de fastställda hotellrumspriserna. Det tryckta anslaget på väggen om vad rummet kostar är bara till för dumma utlänningar.

Det handlas med allt, valuta inte minst. Ceylonesiska rupier och jugoslaviska dinarer kan man köpa till halva kursen hos auktoriserade valutahandlare. Rubler säljs trots förbudet att utföra sedlar från Sovjet. Det skulle vara intressant att veta hur den valutasmugglingen sker? Rublerna kostade mindre än en tredjedel av den officiella kursen, östtyska mark mindre än en fjärdedel. Indonesiska rupier som officiellt noteras i 12,60 hkdollar för 100 säljs för 60 cent. Fast det är inte alltid indonesiska statsbanken som tryckt sedlarna.

Kineserna i Hongkong är bättre klädda än landsmännen i Peking. Om de äter bättre låter jag vara osagt, jag fick i varje fall inte det intrycket. De bor avgjort sämre än folk gör i Peking. Hongkong har expanderat kraftigt under senare år. 1949 var inbygggarantalet 1,85 miljoner, i början av 1963 hade siffran stigit till 3,4 miljoner.

De miserabla slumkvarteren i stadens utkanter är ingen uppbygglig syn men det är en vanlig syn på många ställen i världen. Hongkongs engelska styresmän hävdar att flyktingströmmen från Kina är orsak till slummen och till att 20 000 hemlösa bor på trottoarerna. De enda exakta siffror om befolkningsökningen jag lyckades få tag i gällde 1960. Det året ökade stadens befolkning med 98 200 inv. varav det normala födelseöverskottet svarade för 89 988. Resten, 8 212 personer, var "immigranter av vilka majoriteten var kineser".

Kolonierna av brädskjul runt Hongkong rymmer bara en minoritet av befolkningen. Varje familj betalar 10 hkdollar per månad i kommunal avgift för att bo där. En annan analfabetisk och underbetald minoritet bor i husbåtar.

En hongkongarbetare med fast anställning tjänar i genomsnitt 200 hkdollar i månaden. Nominellt är det 50 % mer än vad

genomsnittsarbetaren i Peking och Shanghai tjänar. Reellt är det inte mer, priserna på nödvändighetsvaror är högre i Hongkong. Därtill kommer hyran.

Majoriteten av befolkningen bor i hyreshus. En halv miljon har de senaste åren flyttat in i kommunala nybyggen. De nya kommunala husen är de brittiska kolonialmyndigheternas stora propagandanummer. Det är flotta skyskrapor, sedda från gatan. Inuti är de mänskliga myrstackar. Bostadsytan är beräknad efter 2,2 kvadratmeter per invånare. Många förfogar inte ens över detta minimum golvyta, ofta har en familj ytterligare en familj inneboende i sin enrummare utan kök. För att klara trängseln spikar man upp en plattform en meter under taket där den inneboende familjen får hålla till.

Alla kategorier i Hongkong – det rikaste fåtalet undantaget – bor ohyggligt trångt. Hyrorna i de kommunala myrstackarna är relativt billiga, åtminstone vid en jämförelse med de privata spekulationsobjekten. En kommunal enrummare med del i kollektivt kök kostar 25 hkdollar i månaden. Ofta samsas många familjer, ända upp till 20 stycken, om samma kök; kollektiviseringen har gått mycket längre i Hongkongs kök än i Pekings. I de privatägda hyreskasernerna kostar hyran det dubbla eller tredubbla, jämfört med kommunalhyran. En lägenhet på 40 kvm kostar 120 hkdollar i månaden. Massor av familjer där både man och hustru har förvärvsarbete betalar över hälften av den sammanlagda inkomsten i hyra.

Kommunala hus är följaktligen attraktiva. Familjer som kommit över ett kommunalt rum är lyckligt lottade. Rummen fördelas inte efter behov. Det finns ingen bostadskö. När ett nytt kommunalt projekt närmar sig sin fullbordan anordnar myndigheterna lotteri med lägenheterna, dvs hyreskontrakt, som vinster. Lotterna kostar en dollar. När jag var i Hongkong, i februari 1963, utlottades 20 000 nybyggda kommunala rum bland 100 000 lottköpande familjer. De som har otur kan delta i hur många lotterier som helst utan att någonsin få kommunalt tak över huvudet.

Englands demokratiska regering anser inte att Hongkongs befolkning är mogen för några demokratiska experiment. Inga politiska partier är tillåtna i kolonin, endast några garanterat pålitliga föreningar för det högre borgerskapet är tillåtna. Föreningarna har några representanter i förvaltningen som har en del att säga till om när det gäller stadens renhållning och liknande. De har inget inflytande i avgörande frågor.

Fackföreningar är tillåtna under förutsättning att de går och registrerar sig hos kolonialförvaltningen – som har rätt att upplösa dem om de stör den allmänna ordningen, dvs om de försöker organisera strejker eller annat gruff.

Från Hongkong är det bara fyra timmars båtresa till Macao. Jag gick in på macaoresebyrån och frågade vad det kostade. 150 hk-dollar för 36 timmar i Macao inklusive resa, hotell och mat, svarade damen. Det var rena bondfängeriet. Det måste finnas möjligheter att resa på egen hand, sade jag. 150 hkdollar är det billigaste, svarade hon frankt. Jag frågade folk var macaobåtarna lade till och letade mig ner till kajen. Tur och retur tredje klass kostade 5 hkdollar. Jag kände mig med ens förmögen och köpte en andraklassbiljett för 8 hkdollar, och gick upp på portugisiska konsulatet för att få visum. Hämta passet om fyra timmar, sade tjänstemannen.

Vågbrytarna sträcker sina fångstarmar långt till havs utanför inloppet till Macao. Djonker med ribbade segel rör sig långsamt framåt i soldiset och stiltjen. Macao lever i ett annat århundrade. Inga dunkande motorer. Bråttom är ett okänt ord.

Macao liknar en sydeuropeisk medeltidsstad. Arkader, blommande trädgårdar, fiskeskutor. Ruinerna av en katedral. Många kyrkor. Alléer av knotiga kamferträd ger skugga. Gamla, väldiga träd. Jag är konservativ, jag tycker om träd, jag tycker stora träd är trevligare än osande bilar. Hundra träd i en gammal alle är ett kulturarv, hundra bilar är bara hundra ton plåt. Träd är billigare.

Man går i skjortärmarna i februari. I juli gömmer man sig inomhus mitt på dagen. En busslinje kryssar genom Macao och det kostar 10 öre att åka med den från halvöns sydspets upp till kinesiska gränsen. De lokala inbyggarna på andra sidan gränsen går dagligen ner till torget i Macao med sina ägg och grönsaker. Gränskontrollen verkar mer formell än reell. Vakterna kastar ett öga på identitetskorten och petar ointresserat i buntar och knyten. Lastbilar saktar in och får klarsignal utan undersökning.

Jag kom aldrig underfund med vad Macaos 250 000 invånare egentligen sysslar med. Fisket är inte omfattande. På kartan finns ett varvsområde markerat men där arbetade bara några gubbar med att byta ut murken bordläggning på gamla djonker. Det finns några mindre tändsticksfabriker. En del folk sysslar med att framställa fyrverkeripjäser. Textilfabrikationen är mer hantverk än industri.

Macao är mer helkinesiskt än Hongkong. Den största tidningen i stan är kommunistisk. Jag tror Peking har mer att säga till om i Macao än Lissabon. I september 1963 meddelade de portugisiska myndigheterna att var och en som gjorde sig skyldig till "antikinesisk aktivitet" omedelbart skulle överlämnas till de kinesiska myndigheterna. I praktiken betyder det att Kuomintang tvingas upphöra med sin verksamhet där. Portugiser ser man sällan i Macao. Det finns inte många heller, bara 300 i allt, garnisonen inräknad.

Den portugisiska kolonialförvaltningen i Macao har beprövade regler att hålla sig till, den har fungerat över 400 år utan större förändringar. I Macao är folk mycket hederligare än i Hongkong. Priserna är fastställda av myndigheterna, man slipper pruta och man blir inte svindlad, inte ens på småpengar. Om man är nykter. Det fastställda priset för kortare transport med rickshaw är 20 öre, pedicab (trehjulig cykeltaxi) kostar 50 öre oavsett resans längd. Särskilt långt kan det aldrig bli eftersom hela Macao bara omfattar 13 kvadratkilometer. Man kan t. o. m. hyra bärstol, pris 40 öre halvtimmen för varje bärare. Kungörelsen som meddelade detta var underskriven av Henrique Manuel Lages Ribeiro, kapten, chef för kommunikationsdepartementet.

Mycket av det gamla Kina lever kvar i Macao. En stor del av befolkningen är analfabeter. Den som skall ha ett brev skrivet går till kvarterets brevskrivare. Jag såg en begravningsprocession i gammal stil en dag med trummor i täten och rader av professionella grätare. Snoret hängde halvmeterlångt ur de hyrda gråtarnas näsor, det var en betydande person som dött. Likbärarna däremot skämtade och såg ut att ha det trevligt. Det kanske var arvingarna.

Ryktet om Macao som ett syndens och lastens näste är betydligt överdrivet. Det finns ett kasino med kulörta lyktor på en båt i hamnen och många besökare blir säkert av med en hel del pengar där. Kineserna älskar spel men inte så mycket i kasinot som hemma. Överallt i de smala gränderna hörs rasslet av spelbrickor om kvällarna. Familjen, släktingar och vänner träffas en stund runt bordet under oljelampan innan det är dags att sova.

Hongkong blev engelsk koloni 1842 efter britternas seger opiumkriget. Engelska köpmän hade då i över hundra år försökt få in sina varor på den kinesiska marknaden men kejsaren i Peking hade envist vägrat att acceptera några nya påfund.

East India Company fick 1715 nådigt tillstånd att varje år under viss tid sända teuppköpare till Kanton. De bevakades rigoröst och tilläts inte sälja några egna varor för att finansiera teuppköpen utan måste betala i silver. Undersåtarna i Mittens rike har ingen användning för barbarernas varor, förklarade hans höghet på draktronen. Silvret däremot kunde han använda för egen räkning.

Engelsmännen ville behålla både silvret och den lukrativa tehandeln. East India Company hade monopol på opiumhandeln i Bengalen. Kinesiska provinsguvernörer och befälhavarna för kustbevakningen hade ingenting emot extrainkomster i form av mutor. Opiumsmugglingen tog fart. Parlamentet i London nickade bifall. Opiumsmuggling var ingen vacker företeelse visserligen, men det kunde ju inte förnekas att den var mycket lönande.

Smugglarna fick betalning i silver. Silverströmmen vände. Opiumsmugglarna kunde inte kinesiska och behövde en tolk. Dr Gutzlaff var mannen. Dessvärre hade han betänkligheter. Han var missionär. Helt avvisande var han inte, han behövde pengar för att kunna fortsätta utgivningen av sin religiösa tidskrift på kinesiska. William Jardine, mannen som tjänade en stor förmögenhet på att organisera opiumsmugglingen och sedan blev parlamentsledamot, skrev 1832 i ett brev till dr Gutzlaff bl.a.: "Ju lönsammare expeditionerna blir desto större summor kommer vi att kunna ställa till Edert förfogande för Eder framgång i Edert missionsarbete i vilket vi är djupt intresserade." Gutzlaff fick en summa i förskott till sin tidskrift och dödade sina betänkligheter genom att ta med sig ett lager biblar ombord att dela ut på de platser där smugglarskutan gjorde strandhugg.

Flera snabbseglare sattes in efter den första lyckosamma och lönande resan. Kejsaren i Peking blev småningom alarmerad av trafikens omfattning. Han var orolig för undersåtarnas hälsa och moral men främst för konsekvenserna av silverutflödet. Värdet på silver rakade i höjden. Spannmålspriserna sjönk som en följd därav. Skatterna blev svårare att betala. De i förväg hårt pressade bönderna visade upproriska tendenser.

En kejsarlig funktionär, Lin Tse-hsu, skickades till Kanton med utomordentliga fullmakter. Lin var ingen mutkolv. Barbarernas faktorier i Kanton omringades och långnäsorna tvingades utlämna cirka 1 400 ton opium som omedelbart förstördes.

Detta var oerhört! Asiater beslagtogs brittisk egendom! Parlamentet i London röstade för krig, opiumkriget. Kinesernas uråldriga krigsdjonker sköts i sank på några timmar av fregatterna från Trafalgar. Hongkong överlämnades till brittiska kronan genom fördraget i Nanking 1842 – Gutzlaff var med som tolk vid förhandlingarna och tjänade mer pengar till sin missionsverksamhet. Den stängda dörren till den kinesiska marknaden bröts upp. Brittiska köpmän fick handelsrättigheter i Kanton, Amoy, Foochow, Ningpo och Shanghaj.

Kina upplevde ett århundrade att djupaste förnedring. En stormakt gick under. En kines blev mindre värd än ett dragdjur. Fram till opiumkriget 1839 hade alla sett på Kina med beundran och respekt. Varje kines är medveten om att revolutionen 1949 åter gjorde Kina till en stormakt.

Det kostade stora offer att bli av med främlingsväldet och Kuomintang. Taipingupproret 1850 var ett bondekrig. Kejsarmakten var i förfall, folket saknade mat och kläder, kejsaren gav vika för utlänningarna istället för att driva ut dem ur landet. Till slut allierade kejsaren sig med främlingarna mot Taiping och kvävde upproret i blod och hunger 1865. Farsoterna och 15 års strider kostade 40 miljoner människoliv. 22 års

uppror mot Kuomintang 1927-1949 och 14 års krig mot japanska ockupationsarméer 1931-1945 och den svält och de farsoter som orsakades av kaotiska förhållanden skördade 50 miljoner.

*När den femte timmen kommer
hänger månen i väster på himlen
finns det någon på hela jorden
som känner soldatens lidanden
vinner han skall han bara längre bort
förlorar han ruttnar hans ben på marken
hans ben ruttnar på marken ..*

Taiping är ett av de stora frihetskrigen i historien. Yihotuan eller Boxarupproret, som det kallades av utlänningarna, är mycket mera känt i Europa trots att detta uppror 1899-1901 var en folkresning i liten skala jämfört med Taiping. Förklaringen är väl att en del fint folk bland utlänningarna blev ihjälslagna i Peking under Yihotuan, däribland Kejsarriket Tysklands dumhuvud till ambassadör.

Efteråt krävde tyska regeringen att ett monument skulle resas i Peking till minne av ambassadören. När västerländska turister frågade språkkunniga rickshakulier vad det var för monument svarade kulierna att det var till minnet av en kines som slog ihjäl tyske ambassadören.

Bondeland

Frapå kvällen kom vinden med fränare doft. Blommornas kunde inte konkurrera med den. Hotellet låg i utkanten av Kanton. Karavaner av kärror, dragna av män och kvinnor, passerade på gatan utanför. De kom från jordbruksdistrikten och hade innehållit i miljonstadens latriner i kärrorna. Därav doften.

Jag hade vant mig vid Asiens verklighet. Det mest slående var att kärrorna gick tyst och lätt. De rullade på gummihjul. Viktigare ändå – i en hungrande värld – är det faktum att all denna gödsel transporterades tillbaka till jorden för att göra nytta istället för att spolats ut och förorena Pärlflodens vatten.

Nästa dag startade vi söderut. Ingenjör Pan från Kwangtungs vattenregleringsbyrå hade utrustningen för resan i en minimal väska. Kamrat Li från kinesiska utrikesdepartementets lokalkontor i Kanton mötte upp med en portfölj av minsta sorten. Kamrat Ma, tolken, förvarade medhavda ägodelar i en plastpåse, chauffören hade sina i ett brunt kuvert. Min egen väska var bara av normal storlek men det syntes tydligt ändå att den kom från en av världens överklassnationer.

Pärlflodens delta är Kwangtungprovinsens hjärta, ett av Kinas och världens fruktbaraste områden. Kwangtung är hälften så stort som

Sverige men omfattar bara drygt 2 % av Kinas areal. Provinsens befolkning, 40 miljoner, utgör knappt 6 % av landets 700 miljoner invånare. Klimatet är subtropiskt med våldsamma regn sommartid. Rekordet under senare år uppmättes i juli 1955 i Taishan: 941,5 mm på 36 timmar!

Men även torrår inträffar. 1943 låg denna rika jordbruksbygd förtvinad av vattenbrist, 140 000 människor svält ihjäl i regnrekordets Taishan, hungern skördade över 3 miljoner liv i Kwangtung det året.

Ingenjör Pan var en man i 50-årsåldern, kraftig, anspråkslöst klädd i blå kostym och keps, rösten var lågmäld och saklig. En kunnig tekniker med mängder av fakta ur nötta anteckningsböcker eller direkt ur det gråsprängda huvudet. Han hade bott hela sitt liv i Kwangtung och upplevt naturkatastrofer och krig, ockupation och förfall. Efter revolutionen har han spelat en betydelsefull roll i uppbyggnadsarbetet; jag lärde mycket av honom om det moderna Kina.

Vi passerade den nya bron över Pärlfloden. Ett par hundra meter därifrån stod en rad medfarna bropelare. I årtionden hade Kuomintang lovat att bygga en bro över floden men det blev aldrig mer än dessa pelare. De kunde inte användas till den nya bron. Grundarbetet var för dåligt gjort. Nu står de där som en rad trasiga tänder, ett minnesmärke över Kuomintang's oduglighet.

Vägen gick på en jordvall mellan två bevattningskanaler. Det var i början av februari men redan vår. Risfälten stod under vatten. Folk arbetade barfota med byxorna uppkavlade över knäna. Både män och kvinnor var brunbrända och muskulösa, vana vid tungt kroppsarbete.

Kina är bondelandet. Jordbruksbefolkningen är väldig, ofantlig, 560 miljoner. Arbetarklassen, industriarbetarna, är bara en späd planta i skuggan av Kinas urgamla bondeträd.

Bönderna är världens stora majoritet. Endast en minoritet av denna majoritet har del i nutidens tekniska framryckning. Det finns bara 11 miljoner traktorer i hela världen, koncentrerade i några få, rika länder.

Kinas floddalar liknar trädgårdar. Fruktheten är inte naturens verk, den har skapats av böndernas tusenåriga slit. Vattenregleringen är viktigare än allt annat, utan den skulle floddalarna förvandlas till ödemark. Ingen kan överleva ensam i ett sådant landskap, ingen där skulle kunna få en så vansinnig ide. Endast samverkan, allas samverkan, kan tvinga in flodvattnet i tusen kanaler, i miljoner diken och miljarder rännor att finfördelas över väldiga områden.

Riset är aristokraten bland sädesslagen som kräver ständig uppsättning. Det sås inte direkt på åkern utan får först växa i särskilda bäddar. Jorden måste vara fullkomligt slät i grobädden, vispad med vatten till en

slammig massa. Organisk gödsel, urinblandad till en närande soppa, tillförs i strängt inrutade tidsintervaller.

I Kinas bondekollektiv – folkkommuner – har ofta unga män hand om ledningen. De är de unga experterna med examen och facktidsskrifter. Risbäddarnas experter är sällan unga. Gamla bönder med kloka läderansikten anar vädrets växlingar och vidtar sina motåtgärder för att skydda de ömtåliga risplantorna innan meteorologerna hunnit framföra sina radiovarningar. Inte förrän riset nått 25 centimeters höjd planteras det ut på fälten, ett styvt arbete, att gå framåtböjd dagarna i ända i vatten till knäna.

Pärflodens delta är sönderskuret av otaliga vattenleder. Floden har många armar, de flesta av dem är breda och mäktiga. De styckar sönder slätten till en mosaik av stora och små öar. Kanaler har grävts på längden och på tvären mellan flodarmarna, stora kanaler och små, för båttransporter och för att skaffa vatten till åkrarna. Varje hektar jord i risdistrikten tillförs i genomsnitt 9 675 kubikmeter vatten årligen på konstgjord väg!

Bilen brummade fram genom det flata landskapet. På många ställen odlades tobak. Rynkiga gummor sålde hemrullade cigaretter vid färjelägena, där var det ingen tobaksransonering. En ung och glad färjkarl lade armarna om en kvinna med ett barn på armen när hon skulle gå över landgången. Hon slog förargat efter honom men blicken var varm. Alla skrattade. Ingenjör Pan log och fortsatte att berätta.

Kontroll över vattnet har alltid varit den avgörande frågan i Kwangtung. Man försöker avvärja översvämningarna sommartid och lagra överskottsvatten att användas under torra månader och regnfattiga år. Invallningar och slussportar hindrar Sydkinesiska sjöns saltvatten att tränga in i deltat med tidvatten och tyfoner.

Kineserna är förankrade i sin historia. Ingenjör Pan talade om svåra katastrofer på 400-talet. I detalj. Avståndet i tid upphörde. 1500 år är inte lika lång tid i Kina som i Sverige. Mätningar av vattennivån i Pärfloden finns antecknade och bevarade sedan Sungdynastin på 900-talet. Men det som upptog ingenjör Pan mest var händelserna efter revolutionen. Hans eget livsverk var en del av det stora uppbyggnadsarbetet.

Den enda vattenreservoar som fanns bevarad i Kwangtung 1949 låg i Tongtan och rymde 0,4 miljoner kubikmeter. Nu finns det 195 stora och medelstora reservoarer med en sammanlagd lagringskapacitet av 12 500 miljoner kubikmeter vatten. 191 av dem har byggts under "det stora språnget" och sedan folkkommunerna bildades 1958. Därtill kommer

pumpstationer och mindre reservoarer som förser Kwangtungs risfält med ytterligare 9 600 miljoner kubikmeter vatten årligen.

I Peking förlöjligade proryssarna det stora språnget 1957-58 genom att enbart tala om dess negativa konsekvenser. Översättarna t.ex. deltog också i språnget och översatte fem gånger så mycket per dag som tidigare. Resultatet var inte så lyckat. Poeterna sprang också. Oerhörda mängder hyllningsdikt skrevs under språnget. En hel del industriarbetare sprängde sina maskiner. Men vattenreservoarerna, kanalerna och flodvallarna finns kvar. Proryssarna talade aldrig om att 150 000 km vägar byggdes i Kina 1958.

Lagringen av vatten är bara den ena sidan av de stora regleringsarbeten som genomförts i provinsen Kwangtung under dessa få år sedan 1949. Skydd mot översvämningar är den andra sidan. Sommarmånadernas våldsamma regn kan innebära att Pärlfloden stiger flera meter på en enda dag. Dämningar av jord och sten har byggts utmed flodsidorna för att hindra att åkrar och människor dränks av vattenmassorna.

Det är inte ett jobb som räknats i arbetstimmar. Det är inte ett arbete som någonsin blir helt färdigt. Herraväldet över naturen är aldrig definitivt, segern är inte vunnen en gång för alla. Floden kan uppträda städat i årtionden men alla vet att den plötsligt en dag går till rytande attack mot invallningarna.

7 600 km vallar utmed flodstränderna och mot havet har byggts i Kwangtung sedan 1949. Ingenjör Pan beräknade att 1 500 miljoner kubikmeter jord, 34,7 miljoner kubikmeter sten och 2,6 miljoner kubikmeter betong gått åt till dessa fördämningar. Jag räknade ut att materialmängden skulle räcka till en 4 meter tjock och 9,5 meter hög kinesisk mur runt jorden.

När man går på en sådan dämning, bara går där, kilometer efter kilometer och ser den tämjda floden på ena sidan och bördiga fält på den andra, då fylls man av respekt för dessa människor, en respekt som ingen fientlig propaganda kan rubba.

– Revolutionen möjliggjorde mobiliseringen av folket för detta arbete. Vi är ju fattiga på maskiner, nästan allting har gjorts för hand, anmärkte Pan stillsamt. När vi började tvivlade många på att det var möjligt. De lärde sig efterhand att förstå bättre.

Mot kvällen åkte vi genom en krukmakarstad. Ingen visste egentligen hur gammal den var, det verkade som om man alltid gjort krukor där. Överallt fanns stora och vackra krukor uppstaplade utanför husen. Trädgårdarna var inhägnade med krukor ställda i rad efter varandra. I stans utkanter fanns höga kullar av trasiga gamla krukor som höll på att vittra sönder och förvandlas till jord igen.

Tuyuans folkkommun arbetade med en reservoar som skulle rymma 13 miljoner kubikmeter vatten när den blev färdig. En 20 meter hög jordvall byggdes mellan två bergknallar. Bakom samlades vattnet, reserven att ta till när himlen inte gav något regn. Där var ett myller av folk, kvinnor och män. Alla bar jord i flätade, flata korgar, en korg i varje ända av bärstängen. Jag frågade hur många det var som deltog i arbetet?

Idag är det bara 800, svarade kommunordföranden. Han var inte imponerad. På de stora dammbyggena och vid invallningarna av floderna arbetar ibland hundratusentals människor samtidigt, på de allra största t.o.m. miljoner.

En bärare bär omkring 40 kg jord i sina korgar per gång och hinner i genomsnitt bära 100 jordbördor om dagen, dvs 4 ton jord, ett lastbilslass.

Utanför Hsinhui låg en internatskola för kommunistiska partikadrer. Skolan hade byggts gemensamt av elever och lärare. Det är en arbetsskola, sade kamrat Lin som var rektor. Skolan hade 312 elever i åldern 17 till 40 år. En femtedel av dem var flickor. Skolformen påminde ganska mycket om en svensk lantmannaskola, eller folkhögskola, eller båda delarna. Kursen varade tre år. På förmiddagarna hade man fyra lektioner. Jordbrukslära, fysik, kemi, botanik, zoologi, matematik, bokföreläsning, ekonomi och politik dominerade schemat. Sång och gymnastik och kulturell verksamhet av olika slag fanns också med. Första lektionstimmen började klockan sju på morgonen.

Efter middagen var det fyra timmars jordbruksarbete. Allting var nyodling. Trakten hade legat öde innan skolan byggdes på våren 1957. Sedan dess hade 330 hektar mark brutits. En tredjedel var fruktplantager. Grönsaker odlades på 44 hektar. Resten upptogs i huvudsak av raps och andra industriväxter.

Skolan är helt självförsörjande, berättade Lin. Vi har snart betalt tillbaks alla lån dessutom. Vi föder upp tusen svin om året och säljer. Våra bikupor gav 24 ton honung i fjol. Vi har mjölkkor och fiskodlingar. Ananasplanteringen börjar ge avkastning. Vi har planer på att bygga en konservfabrik. De hade köpt en buss också, en stor röd ny fin buss för utflykter. Den stod i ett nybyggt garage och glänste.

Uppe i bergen hade de byggt en vattenreservoar och i dalen ett mindre kraftverk som höll på att utvidgas. De tunga järnrören som ledde vattnet till turbinerna hade burits upp för de branta sluttningarna med rep och bärstänger av skolans elever.

Lin och alla de andra var stolta över sin skola. Alltihop var deras verk. På de nakna kullarna runt om hade detta flitiga skolkollektiv börjat plantera skog, drygt två miljoner plantor hittills.

Det är så torrt på kullarna, många plantor dör för oss och så måste vi plantera nya, sade Lin.

Det finns en traktorfabrik i Hsinhui, sade tolken, jag föreslog att vi skulle gå och se den. Det visade sig att "traktorerna" var tvåhjuliga jordfräsar med 7 hkr dieselmotorer. De gjordes för hand och såg slitstarka ut. Fabriken hade tillverkat 310 stycken. Pumpar och andra redskap fabricerades också. Folkkommunerna fick betala 3 900 yuan för en jordfräs.

Nio är ett gammalt heligt tal i Kina. Under dagarna i Hsinhui undrade jag ibland om traditionen gjorde sig gällande. Jag hade ofta en uppvaktning som kunde anstå en betydande dignitär, nio personer. Först Pan och Li och Ma från Kanton. Därtill tre man från distriktsmyndigheterna. Vid besök på folkkommuner slöt sig ytterligare tre man, kommunfunktionärer, till eskorten.

En dag lämnade vi bilen och åkte båt på kanalerna som fortfarande är de viktigaste transportvägarna. Det låg en rad varv på en slänt. Nya sampaner låg färdiga i väntan på leverans. Trafiken var välordnad. Man fick åka runt trafikrefuger av pålar, stanna och se efter att kusten var klar innan båten tog av in på en sidokanal.

Tungt lastade fraktbåtar paddlades till kaj av seniga män. Båtarna såg ut som flytande hölass och lassen bestod av sockerrör. Sockerbruket var primitivt, som i en skildring av Nexö från industrialiseringens barndom. Det vilade något av försvunnen svensk bruksatmosfär över platsen. Att resa i Kina är att resa genom flera tidsåldrar samtidigt. – Sockerrören matades ner genom två kuggvalsar som klämde ur saften. Sockerrörsveden används till bränsle. Sockersaften kokades i stora järngrytor. 100 kg sockerrör gav 10 kg brunt socker. En del av sockermassan jästes till "sockervin", dvs sockerbrännvin, dvs rom. En bit längre bort låg en risbrännvinsfabrik.

Vakterna vid en sluss sysslade med gässuppfödning i stor skala vid sidan av det ordinarie jobbet med slussen. Portarna var nya, av betong. Men det finns fortfarande 46 000 slussportar av trä som skall ersättas med betongportar, upplyste ingenjör Pan.

På jordvallarna mot floden hade palmer och bananer och vattenpinjer planterats. Palmbladen används till bärkassar, regnhattar och sovmattor. Pinjen ger bra timmer och av rötterna gör man termoskorkar.

Kanalernas folk arbetar hårt som alla andra. Deras tunga prämar drivs inte av motorer. De stakas fram. Mannen eller kvinnan eller båda går fram i fören, kör ner bambustaken i kanalens botten och går sedan på däcksplankorna utefter långsidan, lutade över staken, och skjuter undan prämen med fötterna. Andra prämar dras. Prämdragarna segar sig fram

tungt och långsamt, sjunger ibland. De har 50 ton eller mer efter sig i repet. På floden seglar fartyg som säkert sett likadana ut två tusen år.

Mekaniseringen är på väg. Den stora pumpstationen i Chaobei hade 32 elektriska pumpar som vid högsäsong skovlar undan 230 000 kubikmeter vatten i timmen. Omkring en miljon jordbrukarhem i delat har fått elektriskt ljus. För några år sedan var elljus en okänd företeelse. Jag såg enstaka traktorer och ganska många lastbilar. Bussarna på landsbygden har karosser av trä istället för plåt men det går bra det med.

Guangzhou stod det på stationsskylten. Det var någon förfader under Europas storhetstid som fick det till Kanton. Tåget rullade norrut ett helt dygn genom Kwangtung, Hunan och Kiangsi. Vem kom på idén att världen blivit liten?

Tågresor intar en framträdande plats i många Kinaböcker, både i dem som skrivits före revolutionen och efter. I skildringar från det moderna Kina träffar man alltid en gammal bekant – tågradion. Högtalarna i kupéerna irriterar skribenternas känsliga öron, i minst lika hög grad som transistorerna på badstränderna i hemlandet skulle jag förmoda. Fast transistorerna är lyckligtvis inte raffinerade terrorinstrument för proletariats diktatur.

Högtalarna på kinesiska tåg har aldrig åsamkat mig mentala skador. Jag led aldrig med det kinesiska folket på grund av dem utan vred istället på knappen till höger under fönsterbordet. Kiangsis landskap var bördigt med välskötta, bevattnade åkrar, här och var avbrutna av åsar och berg med nyplanterad skog, små tallpinnar i en ödslig och sandig terräng. Vi hade startat med bil mot sydöst från Nanchang tidigt på morgonen. Vägen var täckt av röd granitsand och dammade. Den var i gott skick och på ett par ställen höll stora arbetslag på att ersätta gamla broar av trä med nya av betong. Radarskärmar roterade. Amerikanskt militärflyg kränker ofta kinesiskt luftrum.

Shiaochao folkkommun låg på slätten vid floden Lingchuan. En ordinär kommun, sade ordföranden, inte bättre och inte sämre än genomsnittet. Jag fick ett rum att sova i, väggar och tak var vitkalkade, golvet var av stampad jord. Någon eldstad fanns inte, det var kyligt om nätterna. Inget elektriskt ljus. En oljelampa sörjde för belysningen. Vatten fanns att hämta i huset bredvid i en stor kruka av bränd lera. Jag bodde där en vecka.

I norra Kina har man murar runt husen och byarna som skydd mot vintrarnas bitande vindar. I Kiangsi blir det aldrig frost men det kan vara svinkallt ändå vintertid när termometern visar bara några grader över noll och regnet vräker ner.

Folk lever med vädret i Kiangsi. När familjen vaknat på morgonen öppnas ytterdörren på vid gavel oavsett årstiden. Är det kallt klär man på sig mera. Uppvärmning är det inte tal om i detta trädlösa land. Det bränsle som finns går åt till matlagning.

Folkkommunen Shiaochoao består av 101 byar. De ser likadana ut allihop med husen sammanbyggda i längor och bygata emellan. Alla hus har jordgolv. Väggarna är av lera med ris och halm som bindemedel. Hönsen går ut och in genom dörrarna, grisarna också ibland men för det mesta har man stior åt svinen bakom husen där familjernas grönsaksland ligger.

7 527 människor bodde i Shiaochoao, fördelade på 1 931 hushåll. I fem av brigaderna, omfattande 1 406 hushåll, hade en sammanräkning gjorts av de nya ägodelar medlemmarna skaffat sig på senare år. Alla familjer ägde vaddtäckan numera, de flesta hade två stycken, några familjer till och med tre eller fyra. Varje invånare ägde filtskor eller gummiskor, 204 stycken ägde läderskor. 447 hushåll hade väckarklockor. Ingen hade någon för tio år sedan. Vart tredje hushåll hade skaffat sig emaljerat handfat. 25 medlemmar hade köpt cyklar.

Läderskor används inte mycket i Kina. Man har inte tillräckligt många husdjur att göra läder av. Kineserna lever nästan uteslutande av vegetabilisk föda. De sitter sällan runt bordet och äter, som vi gör, de står upp med risskålen i handen. På landet står man i dörröppningen eller utanför huset och pratar med grannen under måltiden.

Cykeln är tecknet på höjd levnadsstandard. I städerna är det procentuellt fler som äger cyklar än ute på landet. I Peking finns det 850 000 cykelägare nu mot 140 000 för 13 år sedan, enligt nyhetsbyrån Hsinhua. I Shiaochoao fanns det inte en enda cykelägare 1949.

Kläderna man går i till vardags är slitna och lappade. Folk i Shiaochoao åt rissoppa och grönsaker till frukost, kokt ris och grönsaker till middag – fisk ibland – kokt ris och grönsaker och ett ägg någon gång till kvällsmat. Kött äter man enstaka söndagar och vid årets högtider, vid bröllop, begravning och när ett barn fötts.

Människorna i Shiaochoao talade om framstegen, om hur mycket bättre man lever nu mot förr. Familjer kan inte längre bli ruinerade och drivas ut på vägarna som tiggare. Förr fick den fattige sälja ett barn som husslav åt godsägaren under nödåren om inte hela familjen skulle svälta ihjäl. De unga vet inte vad det vill säga att äta agnar och avfall. De vet inte hur bittert det var att låna 100 jin ris av godsägaren för att överleva och betala tillbaks det med 200 jin en månad senare när skörden var mogen.

Den största händelsen sedan kommunen bildades 1958 var bygget av bevattningskanalen. Tio folkkommuner hjälptes åt med arbetet och den

blev färdig på våren 1959. Kanalen är byggd som en akvedukt, den ligger högre än slätten, vattnet rinner ut av sig självt till åkrarna, man slipper pumpa upp det.

Over 12 000 hektar risfält i Hulingchuandistriktet får sitt vatten från kanalen. Shiaochoao är en jämförelsevis liten kommun med 626 hektar jord, därav 580 hektar risfält, men kanalen innebär ändå en besparing av många tusen arbetsdagar varje år.

Innan kanalen byggdes togs allt vatten till risfälten från dammar, stora och djupa hål i jorden. Under torra månader sjönk vattnet i dammarna till 6-8 meter under jordytan och bönderna måste trampa eller veva sina uppfordringsverk dag och natt för att hålla risfälten under vatten.

Nuförtiden arbetar ingen om nätterna, sade kommunordföranden. Vi gick över leriga fält i regnet och Li Chan-lung, ordföranden, berättade om goda år och dåliga år. Han var en trygg människa som hade lätt för att skratta och han var utan tvekan omtyckt och erkänd av alla.

Flera arbetslag höll på att förstärka och höja den i förväg höga jordåsen mot floden. Vattenytan låg 10 meter lägre än toppen av jordvallen men under sommarregnen 1962 steg floden över vallarna och dränkte hela Shiaochoao kommun. Man lyckades leda undan vattenmassorna efter några dagar men då låg riset som vältat på alla åkrar och var övertäckt av slam. Alla arbetsföra, barn och gamla inräknade, alla som överhuvud taget kunde gå arbetade som galna i tre dygn för att rädda riset, tvätta plantorna rena och resa dem upp igen. Riset klarades och alla sov ett helt dygn bakefter.

Till kvällsmaten hade ordföranden skaffat tre sorters brännvin. I vardagslag dricker vi nästan aldrig, sade han. Vad dricker ni för brännvin hos er? Jag talade om att det var förbjudet att bränna brännvin i Sverige och att man bara kan köpa sprit i särskilda affärer. Han tyckte det var ett underligt land jag kom från.

Vi åt och drack. Först smakade vi på bambubrännvinet, sedan på risbrännvinet, sist på flaskan med hembränt. Han reste sig upp och höll ett tal:

– Vi är stolta ... alla har arbetat mycket ...

När vi ätit gick vi ut. Är du född här, frågade jag. Nej, svarade han, jag är född därborta. Han pekade mot nästa by en halv kilometer närmare floden.

"Mat gratis tre gånger om dagen, fri utbildning för alla fram till studentexamen, kläder gratis, skraddarsydda efter vars och ens smak, fri sjukvård, bio- och teaterbiljetter gratis, tvål, tandborstar och tandkräm gratis samt puder och smink för alla kvinnor mellan 16 och 45 år, gratis

hos frisören, gratis tvätt och lagning, bröllop med 20 gäster plus fotograf utan betalning, begravning utan kostnad. Allt var beslutat på ett stort medlemsmöte som varat flera dagar." Så skildrade en grupp utlänningar ett besök på en nybildad folkkommun i oktober 1958.

På Kinas landsbygd finns ungefär lika många människor som i hela Europa, från Atlanten till Ural. Denna väldiga människomassa – över en halv miljard – blev kommunmedlemmar på ett par månader. Bönderna trodde på folkkommunerna, någon annan förklaring finns inte till reformens rasande tempo.

Var det en dröm de trodde på, såg de i en hägring vägen ut ur fattigdomen? Jag vet inte. Alla var inte lika naiva. Raden av gratis förmåner jag citerat representerar ett undantagsfall. Många kommuner försökte aldrig experimentet med gratis mat eller andra gratis förmåner. De insåg att maten skulle ta slut om alla fick äta hur mycket som helst utan att betala för det.

Bönder begriper ekonomi ganska bra. Befolkningen på Kinas landsbygd har många generationers erfarenhet av samarbete i stor skala. Bönderna kände den enkla sanningen att skördarna skulle bli större om anläggningarna för konstgjord bevattning byggdes ut. De insåg att kooperativen var för små och måste slås samman om stora vattenreservoarer skulle kunna byggas, om stora kanalsystem skulle kunna grävas.

De var villiga att göra arbetet utan betalning eftersom de fick omedelbar nytta av det själva i form av ökade skördar. De förstod att det skulle ta årtionden att få bevattningsanläggningarna byggda om de skulle finansieras av en otillräcklig statskassa. Behovet av förbättrad bevattning var så stort att de under Kuomintangtiden, trots att de i förväg var tyngda av hårda skatter, betalade extra skatt frivilligt på många ställen för att få vattenreservoarer byggda. En annan sak är att Kuomintangs korrumperade tjänstemän stoppade pengarna i sin egen ficka och att folk, som betalt extra skatt frivilligt, blev lurade.

Kooperativen med sina begränsade arealer trätte sinsemellan om vattnet. Kooperativ med riklig tillgång på vatten delade inte med sig tillräckligt åt grannarna. Det var bättre än under Kuomintang, då privata jordägare processade om vattnet, men rivaliteten var inte avskaffad. Förr hände det att advokaterna tog hand om jorden när vattenprocesserna blev så utdragna att jordägarna inte kunde betala advokaternas arvode. Under kooperativens tid bestod problemet ofta i att ingen ville släppa till den areal som skulle förvandlas till sjöbotten när reservoaren byggts. Angränsande kooperativ ville ha vatten men de ville inte dela med sig av sin jord som kompensation åt dem som bodde där reservoaren skulle ligga. Sammanslagningen till folkkommuner löste problemet.

Sedan kommunerna bildades har den bevattnade arealen i Kina ökat med 20 miljoner hektar, drygt fem gånger Sveriges odlade areal. En negativ följd av de omfattande anläggningsarbetena var att jordbruksproduktionen sjönk under en övergångsperiod på grund av brist på arbetskraft. En kommunsekreterare jag pratat med utanför Peking medgav att kommunen där hade satsat för våldsamt i iveren att snabbt lösa bevattningsproblemen. Men, sade han, nu är den stora reservoaren färdig, den som bönderna här i trakten diskuterat i 40 år. Vi byggde den på två år och sedan dess har vi inte haft någon vattenbrist.

Lösningen av bevattningsfrågan och andra lokala problem var inte den viktigaste orsaken till kollektiviseringen av Kinas lantbruk. Mer avgörande var behovet av kapital för landets industrialisering. Pengarna måste tas från bönderna, majoriteten – 80 % – av landets befolkning. Om de fått fortsätta på de småbruk jordreformen gav dem hade utsikterna att ta pengarna från dem varit minimala. Staten kunde visserligen ha sänkt priserna vid uppköpen av jordbruksprodukterna och höjt skatterna, men bara till en viss gräns. Ett överskridande av den gränsen skulle bara inneburi att småbrukarna slutade producera, annat än till sitt eget behov.

Bönderna i Kina är inte annorlunda än andra människor. De vill äta mer och köpa mer, få det bättre. De ville gärna köpa industrivaror och de ville ha sjukhus och skolor men de var knappast hågade att frivilligt dra åt svängremmen och betala de enorma summor den primära kapitalbildningen krävde. De måste tvingas till det. Indirekt.

Det är naivt att tro att det går att tvinga in en halv miljard människor i en levnadsform de inte vill ha. Kollektiviseringen innebar först och främst direkta fördelar för jordbruksbefolkningen. Åtgärder kunde vidtas som avsevärt förbättrade deras levnadsvillkor, jämfört med tidigare. Bevattningsanläggningarna och andra arbeten utfördes i huvudsak vintertid under jordbrukets dödsäsong. Förr låg bönderna på kangen under vintermånaderna. Kollektiviseringen, proletariseringen, innebar att bönderna arbetade mer än tidigare, inte bara vintertid utan också sommartid. Gemensamma arbetstider infördes och det var ett mycket stort steg mot ökad effektivitet. Förnuftig planering av arbetskraftens användning var ett annat steg.

Större delen av merarbetets och den ökade effektivitetens frukter absorberades av staten och användes till industriinvesteringar och till byggandet av skolor, sjukhus och andra sociala inrättningar.

Den mindre delen fick bönderna behålla. De fick det lite bättre varje år och var följaktligen överens om att samhällsformen var bra. De accepterade att denna lilla förbättring fick betalas med en stor arbetsökning. – I alla länder är folk nöjda bara de får behålla lite grand själva, då går det

framåt. Vill man vara drastisk kan man säga att folk är lika fantasilösa överallt.

Felet med "det stora språnget" i Kina 1957-58-59 var att det gick framåt för fort. Mängder av kapital investerades i industrin. Kalkylerna var inte alltid tillräckligt noggranna, en del felinvesterades. Bönderna klämdes åt för hårt och blev besvikna, de fick för liten andel själva av sitt merarbete. Torkan 1959-60-61 var huvudorsaken till den ekonomiska krisen men böndernas besvikelse var en kraftigt bidragande orsak. Kommunistiska partiet retirerade ganska snabbt och ganska smidigt, kommunerna räddades visserligen någorlunda helskinnade igenom men den våldsamma entusiasmens epok var förbi. På längre sikt är det antagligen en fördel att man inte försöker lyfta sig själv i håret hela tiden. En nyktrare inställning befordrar sakligheten.

En tredje orsak till de ekonomiska bakslagen, fast mindre betydande, var ryssarnas brutna leveranskontrakt och hemkallandet av experterna 1960, åtgärder som tog död på många illusioner om socialistisk gemenskap. Jules berättade att stora ryska tekniker grät av harm på Pekings järnvägsperronger i väntan på tåg hem. En del nyckelindustrier drabbades hårt av de avbrutna leveranserna men för den kinesiska ekonomin som helhet betydde det mindre eftersom inget land i världen – USA möjligen undantaget – är i stånd att låna Kina mer än en bråkdel av det kapital som krävs för att industrialisera landet. Enda utvägen är att dra åt svängremmen, att hålla konsumtionen nere.

Shiaochao folkkommun bildades genom sammanslagning av 8 jordbrukskooperativ. Det fanns 101 byar i Shiaochao och 55 produktionslag, flertalet produktionslag utgjordes av två näraliggande byar. Varje produktionslag hade medlemsmöte en gång i månaden och beslutade då om vad som skulle odlas, vilka arbeten som skulle utföras, när de skulle göras, hur mycket som skulle investeras och hur mycket spannmål och kontanter som skulle fördelas bland medlemmarna.

Skelett av kooperativen finns kvar i form av brigader. Brigaderna är samordnande organ för 6-8-10 produktionslag, beroende på hur byarna ligger samlade. Varje brigad i Shiaochao hade tre funktionärer: ordföranden, sekreteraren och räkenskapsföraren. Alla tre kroppsarbetade 70 % av arbetstiden i produktionslagen och har då ackordsbetalning som alla andra. Resten av deras tid går åt till funktionärsarbete, i huvudsak planering och kalkyler för produktionslagens räkning och uträkning av samordningsplaner för större, gemensamma arbeten. Produktionslagen betalar brigadfunktionärerna för detta arbete med en genomsnittstimlön.

Ackorden räknas ut enligt ett punktsystem. En flitig arbetsmyra kan få tio punkter i protokollet för en dags arbete. En mindre flitig eller mindre stark person kommer kanske upp i sex eller sju punkter. De flesta

arbeten är ackord, så och så många punkter för det och det arbetet. Jobb som inte går att ackordsätta utförs av medlemmarna mot betalning efter vars och ens allmänna kapacitet och flit. A. har åtta punkter för en dags icke ackordsatt diversearbete, B. har sju därför att han är långsammare. Var tredje månad röstar man om hur många punkter han eller hon skall ha per dag för diversearbeten, man blir inte klassad en gång för alla. Skördens storlek avgör sedan hur mycket betalt man får per arbetspunkt.

Brigadstyrelsen — de tre funktionärerna inräknade — väljs av grupperna. Brigaden har egen budget. Inkomsterna kommer från olika verksamheter i brigadens regi; malning och kalkbränning, uppfödning av ankor och gäss och av smågrisar som säljs som hushållsgrisar till medlemmarna etc. En del brigader har dessutom hand om småskolorna men på de flesta platser sköter staten hela skolväsendet.

I folkkommunernas början var brigaden den minsta ekonomiska enheten. Produktionslagen hade ingen direkt beslutanderätt över vad som skulle odlas och hur mycket som skulle investeras respektive fördelas. Det gick inget vidare. Bönderna gillade inte demokrati genom ombud, de ville ha direkt bestämmanderätt själva. De misstänkte att de blev snuvade av brigadstyrelsen. Partiledningen i Peking retirerade, nationella folkkongressen fastslog att produktionslagen, byalagen, skulle ha det avgörande ordet i ekonomiska angelägenheter.

Funktionärerna på kommunplanet är avlönade av staten. Shiaochoao hade sju heltidsanställda funktionärer, en per tusen invånare ungefär. De väljs på ett år i taget av folkkommunens årskongress, men kan avsättas omedelbart om de inte klarar sina uppgifter. Deras avlöning var 40 yuan i månaden, vilket var något lägre än medlemmarnas genomsnittsinkomst. Förklaringen är, dels att medlemmarnas inkomster ökat medan funktionärlönerna varit konstanta sedan 1958, dels att funktionärernas familjemedlemmar arbetar i jordbruket och bidrar till uppehållet. Principen, sade kommunordföranden, är att funktionärernas familjeinkomst inte skall vara högre än de övrigas.

Kommunens budget finansierades också genom egen verksamhet, produktionslagen betalar inte längre någon avgift till kommunkassan. Två traktorer ägdes av kommunen och hyrdes ut till produktionslagen, en mindre sojafabrik drevs av kommunen och en stor svinfarm. Kommunen hade hand om sjukstugan.

Traktorerna var ett ekonomiskt problem i Shiaochoao. En 25 hkr traktor kostar 20 835 yuan, en väldig summa i Kina. Traktorerna är så dyra därför att traktorindustrierna är nya, pengar måste tas från jordbruket för fortsatta industriinvesteringar. Dilemmat med traktorerna i Shiaochoao – och många andra kommuner – var att produktionslagen inte

var hågade att hyra en traktor därför att det blev så dyrt. Gör vi arbetet för hand, resonerade bönderna, så spar vi traktorhyran.

Varje enskild jordbrukare i Shiaochoa folkkommun hade en privat jordbit. Enligt lag får högst 5-7 % av den odlade jorden vara privatägd. Eftersom arealerna per capita är små i Kina äger varje jordbrukare bara några trädgårdsland, i allmänhet runt huset. I Shiaochoa var den kollektiva jorden lika välskött som privattäpporna. Landets jordbruk är över huvud taget mycket välskött.

Den enskilda gödseln var ett stort diskussionsämne på medlemsmötena i produktionslagen. En eller flera offentliga toaletter fanns i varje by och den offentliga moralen vakade över att var och en utträttade sina behov där. Den som utträttade sina behov i sitt eget trädgårdsland blev hårt kritiserad, privatjorden skulle inte ha mer gödsel än den kollektiva jorden.

Chu Mu-hua var 26 år och ordförande i en av Shiaochoas byar. Hon hade svart hår och vackra vita tänder. När jag frågade henne om bondgubbarna tyckte om att ha en ung kvinna som bas skrattade hon och svarade att de fick skylla sig själva eftersom de valt henne till ordförande på årsmötet.

I början var jag osäker, medgav hon.

Hon var gift och hade två barn. När jag bad henne berätta om sitt liv sade hon att det egentligen inte var mycket att tala om, hennes historia var precis likadan som många andras.

Hon gavs bort som blivande brud till en familj med fyra söner när hon var två år, ett vanligt arrangemang mellan fattiga i det feodala Kina. I hennes eget hem blev det en hungrig mindre på det sättet och familjen som övertog Mu-hua slapp betala för henne när hon var giftasvuxen och fullgod arbetskraft. Det var dyrt att skaffa en brud åt en vuxen son eftersom en fullvuxen flicka hade saluvärde precis som en ox eller något annat arbetsdjur. Svärföräldrarna betalade för den blivande sonhustrun genom att föda upp henne, hon var en brud såld på avbetalning.

Man behöver inte vara fullvuxen för att kunna arbeta. Mu-hua kunde inte minnas att hon någonsin saknat sysselsättning. Hon hade samlat bränsle och gödsel och eldat och tvättat och sopat och diskat och sytt och hade alltid fått stryk och aldrig tillräckligt med sömn. Till slut blev hon så stor att hon kunde arbeta på åkrarna. Då var hon tio år.

Det var krig och soldater kom och tog allt som fanns i byarna och folket led nöd. Sedan kom revolutionen. Alla talade om en ny tid och många var rädda. Mu-huas svärföräldrar slutade slå henne. 1954 publicerades de nya äktenskapslagarna och många tvångsäktenskap upplöstes och flickorna i byn höll många möten.

– Då hade jag börjat förstå att mina svärföräldrar egentligen var bra människor. Det var avtalat att bröllopet skulle äga rum när jag fyllt 18 år och då gifte vi oss också, men jag gjorde det av fri vilja, jag tycker om min man, förklarade Chu Mu-hua.

Byn bestod av 33 hushåll sammanslutna till ett produktionslag. Mu-hua var ordförande i styrelsen, hon var byns arbetsledare. Det satt erfarna jordbrukare i styrelsen så ansvaret för byns ekonomi vilade inte bara på henne. Styrelsen i sin tur fick hjälp av brigadens och kommunens funktionärer.

Jag frågade Mu-hua om hon kunde läsa och hon svarade, lite generat, att hon kunde ganska bra, men att hon inte läste mycket. Hon gick upp vid femtiden och arbetade hela dagarna.

Ingen i byn prenumererade på någon tidning, ingen hade radio.

Nästan alla med ledande funktioner i kommunen var kommunistiska partimedlemmar. De läste Kiangsi Dagblad och rapporterade nationella och internationella händelser på mötena.

Mu-hua valdes till ordförande 1961. Vad tyckte hennes man om det? Det glimmade till i hennes svarta ögon. Hon skrattade igen och talade om att han var rädd, orolig för att hon skulle komma för långt ifrån honom borta på möten och konferenser, rädd för att hon skulle minnas alla oförrätter hon lidit i hans föräldrahem och vilja skilja sig från honom. Men nu är han lugn igen, försäkrade Mu-hua. – Jag gissar han är stolt också, att vara gift med en sådan kvinna.

Hon kunde inte räkna något vidare på papper men kunde till gengäld räkna mycket snabbt i huvudet och hon kom ihåg alla siffror utan stöd av anteckningar.

Produktionslaget hade inga valda revisorer, alla var revisorer. Byns räkenskaper publicerades i affischform på en anslagstavla före varje månadsmöte. Utgifter under 5 yuan kunde Mu-hua besluta om själv, utgifter mellan 5 och 10 yuan kunde styrelsen fatta beslut om, utgifter över 10 yuan måste först godkännas av medlemsmötet. Inköp av en tröplog med järnskar t. ex., pris 10,90 i konsumaffären, måste beslutas av medlemsmötet.

En särskilt vald kassaförvaltare hade hand om produktionslagets kontanter. Räkenskapsförarens uppgift var att sköta bokföringen och räkna ut ackorden. När sommarskörden bärgats fick var och en sin andel uträknad i proportion till utfört arbete och samma procedur upprepades efter höstskörden. Den som blev sjuk fick bidrag ur byns välfärdsfond.

Mannen äger inte rätt att kvittera ut hustruns lön, det är lag på att varje medlem skall hämta sina pengar själv. Den lagen har haft stor betydelse för kvinnornas strävan att hävda sin jämlikhet med männen.

Inkomstskatt finns inte i Kina. Produktionslaget betalade jordskatt till staten, samma summa varje år, ett slags arrende. Slår skörden fel kan byn befrias från jordskatten. Den fastställdes 1958 till 5 % av genomsnittsinkomsten under åren 1954-57. Det innebär att den är lägre än 5 % nu eftersom inkomsterna ökat sedan dess.

På väggen hade Mu-hua en bild av Mao Tse-tung, fastsatt med häftstift. Hon hade djup respekt för kommunistiska partiet och ordföranden Mao.

Du måste förstå hur annorlunda allting är nu mot förr, sade hon. Hennes stämma vibrerade. När någon blir sjuk kommer det en doktor. Mina barn skall gå i skola. Jag, en kvinna, är ordförande!

Svärmodern tassade förbi oss som en skugga från en förgången tid och såg förskrämt på svärdottern som var ordförande och som satt där och pratade med en utlänning.

I byn bredvid bodde Chou Peng-sheng, Chou Mu-sheng och Chou Chuan-sheng, de var flitiga och sparsamma och hade byggt ett nytt hus åt sig. Folk sade att bröderna Chou har nog flera tusen på banken, men Chuan-sheng sade att det inte var mycket mer än femtonhundra.

Huset hade ett stort rum i mitten och två sovrum till vardera sidan. Bröderna och deras familjer hade ett sovrum var, det fjärde begagnades som kök och där bodde gamlamor. Familjerna hade tre barn vardera. I varje rum fanns en rymlig säng med brädbotten och stativ för moskitnät sommartid. Föräldrar och barn sov i samma säng. Varje familj hade konstfärdigt målade och beslagna skåp till kläder och andra ägodelar.

I mittrummet stod ett bord och träbänkar. På väggen mitt emot ytterdörren fanns hyllan och boken med förfädernas namn och data. Två rökelsepinnar brann, nerstuckna i en urgammal porslinskruka med sand. Ovanför satt en bild av ordföranden Mao. Det var kväll och en oljelampa hängde över bordet. En av kvinnorna hällde upp hett vatten i glas åt oss. Barnen stod i en dödyst cirkel, de mindre gömda bakom de större.

- Själva växte vi upp i ett ruckel.
- Vi äger sju vaddtäcken nu och tre stora termosflaskor.
- Vi har ett bordsur och en väckarklocka och varsitt par läderskor.
- Alla?
- Nej, bara vi bröder har läderskor.
- Vi har köpt oss varsin ylletröja.

- Är er far död?
- Vi vet inte. Kuomintang tog honom till bärare i armén. De tog vår bror också.
- Var är han nu?
- Han är nog död. Vi vet inte.
- Fyra av våra barn går i skolan.

Peng-shengs äldsta dotter hade guldringar i öronen. Hon var 14 år och gick fjärde året i skolan. Han går i sjätte klassen, sade Musheng och pekade på en av grabbarna som var 12 år.

Fruarna arbetade i jordbruket. Gamlamor skötte småbarnen. Männen började arbetet på åkrarna halv sju och gick hem och åt frukost halv nio. På morgonen innan arbetet drack de bara en mugg varmt vatten. Kvinnorna skötte hushållsarbetet de två timmarna före frukost och arbetade sedan ute tillsammans med männen resten av dagen. Under de tider på året då det är mest bröttom går kvinnorna upp och börjar arbeta tidigare än männen.

- Vad gör ni om söndagarna?
- Vi arbetar nog som vanligt för det mesta. På söndagarna är alla lediga men de flesta brukar gå ut och arbeta i alla fall. Det blir större inkomster på det viset.
- En av oss brukar stanna hemma ibland om söndagarna och arbeta i trädgården.
- På nyåret och första oktober på nationaldagen och första maj är det ingen som arbetar!
- Vad gör ni då?
- Då är det fest. Då äter vi.
- Går ni ofta på bio eller opera?
- Jag går aldrig på bio, svarade Peng-sheng. Jag går till stan på opera ibland. Men Chuan-sheng, han ränner på opera och bio för jämnan.

Sista kvällen i Shiaochoao satt kommunordföranden och jag och tolken och pratade i folkkommunens sammanträdesrum. Oljelampan flammade till ibland och lyste upp kritväggen med affischerna och färgbilden av Mao. Det var kallt i rummet, vi satt alla tre i stora överrockar. Li, ordföranden, fyllde hett vatten i våra muggar med jämna mellanrum från den stora termosens. Han gäspade ogenerat, samtalet drog ut på tiden, han var van att lägga sig tidigt, det gjorde alla där i bygden.

Vinden ven utanför och regnet silade ner. Jag rannsakade mig själv, skulle jag stå ut med att leva i Shiaochoa? Arbeta och sova, arbeta och sova, äta ris och grönsaker varje dag, arbeta söndag och vardag? Tjäna så mycket att jag efter några års sparande kunde köpa en cykel? Jag vet inte om jag hade fått lov att stanna i Shiaochoa. Jag frågade inte.

Världen är full av överraskningar. En kväll när jag skulle gå och lägga mig hörde jag någon spela på orgel. En orgel i Shiaochoa? Jag trevade mig fram genom den kolsvarta korridoren till kommunens sparsamt upplysta kontor i andra ändan av byggnaden. När jag öppnade dörren reste sig en 15-årig grabb generat. Jag satte mig på en stol men han vägrade fortsätta. När jag lämnat kontoret började han spela igen. Var det psalmer han spelade? Det lät som urgamla koraller, fyllda av längtan, strävan, ungefär som gotiska katedraler, dessa byggnader av svävande sten. Vad längtade han efter? Var han en ovanlig musikalisk begåvning, en frände till den kinesiske revolutionär i slutet av 20-talet som hörde talas om Marseljäsen och gjorde sitt namn odödligt genom att skapa en kinesisk marseljäs, en av de mest kända revolutionsmelodierna i Kina. Han avrättades av Kuomintang, 23 år gammal. Kommunistisk bandit, som termen lydde.

Ingen kunde ge något klart besked om hur orgeln hamnat där, den bara fanns där. Den härstammade antagligen från någon tidigare mission i den närbelägna staden. En okänd stad – Chang, tolken, som studerat vid universitet, visste inte namnet på den, en mätare på hur väldigt Kina är. Staden hade över 70 000 invånare. I staden fanns en stor och ful f. d. kyrka som var spannmålsmagasin numera.

Jag frågade ordförande Li om det fanns några kriminella i kommunen? Jo, en hade suttit tre år i fängelse. Han hade stulit varor i en butik 1951. När han kom hem igen 1954 efter avtjänat straff började han jobba som vanligt och det var inget märkvärdigt med honom. Han hade varit Kuomintangsoldat och blivit van vid att stjäla. Han arbetade inget vidare energiskt men var heller inte påfallande lat.

Slagsmål inträffade någon gång men det klarades upp genom grannarnas förmedling utan inblandning av några myndigheter. Det fanns några i kommunen som ville dricka litet för mycket. Deras familjer och grannar fick se till att det inte gick till överdrift med brännvinskonsumtionen.

1954, sade Li, när de nya äktenskapslagarna blev kända, då var det många som greps av skilsmässofeber. Men det är ju inte bara att skilja sig, man måste ju ha någonstans att ta vägen också. En del unga flickor blev lätta på foten och hade ihop det med den ena karlen efter den andra. Men nu är det inget problem längre, flickorna gifte sig sedan.

Kontrarevolutionärer? 41 personer hade klassats som godsägare eller rika bönder i samband med jordreformen. 37 av dem hade man inte haft något besvär med, de var tvärtom mycket energiska, de arbetade bra och hade glömt sitt gamla utsugarliv. Fyra av kontrarevolutionärerna saknade fortfarande befolkningens förtroende och hade inte fått några medborgerliga rättigheter ännu. Jag frågade vad det innebar, att vara utan medborgarrättigheter? De har ingen rösträtt, svarade Li. De får inte rösta i allmänna val och de får inte vara med och besluta om olika förslag i de produktionslag de tillhör. I övrigt levde de och arbetade som alla andra.

Kuomintang's f. d. distriktschef hade man haft mest besvär med. Han ville inte ändra sig och hans barn var påverkade av honom och betraktades inte som helt pålitliga. Hans barnbarn däremot var kommunister och tog avstånd från honom. Han hette Wang och hade suttit sju år i fängelse för sabotage. Nu var han över 60 år. Han stod under övervakning av grannarna. Hans uppträdande var bättre efter fängelsetiden, han försökte inte provocera folk längre. Men han var lat. Arbete hade han aldrig gillat.

Ekonomiskt och ideologiskt

På konsumtdisken i arbetarkvarteret mitt emot Chi Chia Yuan stod bland övriga varor en pappkartong med preventivmedel. Det var inget lock på kartongen. Flickan bakom disken, ung och oskyldig med långa flätor, räknade upp önskat antal kondomer åt kunderna och slog in dem i en strut. Priset var 3 fen styck. Det låg inget sensationellt i att folk köpte kondomer, det var inte märkvärdigare än att de köpte tvål eller en tandborste.

I bokhandeln fanns böcker och broschyrer med upplysningar om hur man använder preventivmedel. Ibland var det föredrag i radion om preventivmedlens fördelar. Från september 1957 till maj 1958 genomfördes en landsomfattande kampanj för barnbegränsning. Utställningarna som ingick i kampanjen var rakt på sak. Utlänningar som såg dem tvivlar på att så realistiska planscher skulle kunna visas offentligt i något annat land.

Trots detta ger tillgängliga siffror intryck av att preventivmedel bara används i liten omfattning. Sedan kampanjen 1958 har ingen energisk preventivmedelspropaganda bedrivits. Det är troligt att bristen på råvaror är en bidragande orsak. Den propaganda myndigheterna bedriver går i huvudsak ut på att visa föräldrarna nackdelarna av för många barn. Moderns hälsa bryts ned av för täta barnsborder, många barn innebär att hon inte kan arbeta utanför hemmet, fadern likaväl som

modern berövas både vila och fritid etc. Ungdomen påverkas att inte gifta sig för tidigt.

Flera samverkande orsaker anges som förklaring till den snabba folkökningen efter revolutionen. Giftermålsfrekvensen steg kraftigt när det blev fred. De kaotiska förhållanden som rådde innan hämmade familjebildningen. Kampanjer för bättre hygien och modern undervisning i spädbarnsvård åstadkom snabbt sjunkande spädbarnsdödlighet. Epidemierna bekämpades effektivt sedan den nya regimen skapat ordning i landet. Ransoneringssystemet och kontroll över livsmedelsdistributionen avskaffade hungersnöden, folk svalt inte längre ihjäl.

I slutet av 1962 eller början av 1963 blev ett nytt preventivmedel tillgängligt för kinesiska kvinnor – plastspiralen. Spiralen dras in i ett smalt plaströr och återfår sin naturliga form när den skjutits upp i livmodern. Risken för infektioner eller andra obehag är minimal.

Spiralen fungerar som en slags ventil. Den hindrar inte menstruation men den är ett effektivt medel mot befruktning. Ingen har tillfredsställande förklarat varför sädescellerna inte förmår ta sig igenom spiralen och in i livmodern men faktum är att de inte gör det. Spiralen kostar bara några öre i tillverkning, den kräver ingen skötsel och den är outslitlig. Vill kvinnan ha barn är det bara att ta ur spiralen, en enkel procedur som det inte krävs någon högre grad av sjukvårdsutbildning för att klara av.

Hösten 1963 började de kinesiska hälsovårdsmyndigheterna propagera för att männen skulle låta sterilisera sig. Ryska kommunistpartiet stämplade metoden som "omarxistisk" och begagnade steriliseringen som ett tillhygge i den ideologiska bataljen.

Sterilisering är enligt uppgift inte alls så ruskig som det låter. Den upphäver bara fortplantningsförmågan så länge vederbörande önskar det. Operationen är enkel, man skär av sädessträngarna.

Fortplantningsförmågan återställs genom att klippa av de ärriga ändarna och sy ihop dem igen. Strängarna är tånjbara och blir inte för korta av att någon centimeter kapats av. En bit nylontråd träs in från sidan och dras genom strängen på det hopsyddas stället så att ändarna hålls på plats mitt emot varandra. Tråden hindrar den hopsyddas kanalen att växa igen. När såret läkts efter några dagar dras nylontråden ut och sädessträngen är återställd i samma skick som före steriliseringen. Metoden är enkel och billig och hundraprocentigt säker. Mannens erotiska kapacitet påverkas varken under steriliseringen eller efteråt.

När jag var i Kanton bad jag att få se på tillverkningen av preventivmedel. Tolken hajade till – tokig utlänning ungefär. Kamrat Li på kinesiska utrikesdepartementets lokalkontor gjorde undanflykter. Han var inte säker på att ett sådant besök skulle gå att ordna. Varför inte, frågade jag,

har gummifabriken strategisk betydelse, finns det militära hemligheter där som jag inte får se? Nej, nej, men ... han var lite villrådig. Men min begäran beviljades. Efteråt tänkte jag att en sådan begäran från en kines på besök i Sverige kanske också skulle åstadkomma lätt förvirring hos värdarna.

Direktören för fabriken demonstrerade olika produkter. Han tog en kondom och drog ut den tills den blev en meter lång för att demonstrera gummits kvalitet. Gummifabriken producerade stövlar, handskar, slangar, leksaker, ballonger och 3,2 miljoner kondomer i månaden. Tidigare tillverkades pessarer också men den produktionen hade flyttats till Shanghaj. Han ville ge mig tre pessarer i olika storlekar, jag tackade hövligt och sade att det räcker med en.

Fabriken började byggas 1934 och produktionen kom igång 1956. Man arbetade i tre skift. Genomsnittslönen var 63 yuan i månaden.

Tillverkningen av kondomer var enkel. Glasstavar fastsatta i stora ramar doppades i vit gummimjölk. En hinna bildades runt glasstavarna och ramen rullades in i torkrum. Proceduren upprepades några gånger tills kondomerna var av önskad kvalitet. Alla kondomer kontrollerades med tryckluft och rullades sedan ihop. Det var nästan bara kvinnor i fabriken. De var fenomenalt snabba och precisa. De såg på mig med stora allvarliga ögon och lämnade sakliga svar på alla frågor.

Tillverkningskostnaden för kondomer är 3,6 fen styck, sade direktör Ma, men de säljs i affärerna för 3 fen. Mellanskillnaden subventioneras av staten. 1964 skall vi öka produktionen av preventivmedel med 50 % här vid fabriken.

När jag skulle gå fick jag en kartong med 250 kondomer som avskeds-gåva. Jag protesterade hövligt på kinesiskt vis och sade att det var alldeles för mycket. Jag försökte lämna tillbaks kartongen. Då stoppade direktör Ma en näve kondomer i en plastpåse istället och gav mig den. Jag tackade och alla omkringstående applåderade.

Folkräkningen 30 juni 1953 visade att det fanns 602 miljoner kineser, därav 583 miljoner på fastlandet, 7,6 miljoner på Taiwan och 11,7 miljoner utomlands. 36 miljoner på fastlandet tillhörde minoritetsfolk: chuanger, uigurer, yi, tibetaner, miaos, manchurer, mongoler, huis, puyis och andra. 1953 bodde 13,26 % av Kinas befolkning i städer.

Befolkningstillväxten sedan dess uppges ha varit "omkring 2 procent om året". På Ceylon och i Sydamerika är den 3 procent, i Nordvietnam 3,5 procent. Utgår man från att befolkningsökningen i Kina varit 2 procent om året sedan 1953 så uppgick befolkningen på det kinesiska fastlandet till 710 miljoner 30 juni 1963. Fortsätter befolkningen på fastlandet att öka med 2 procent om året så kommer den att uppgå till 800 miljoner i

mitten av 1969. Några exakta siffror har inte offentliggjorts sedan folkräkningen 1953. I kinesiska tal och artiklar används standardsiffran 650 miljoner sedan flera år.

Jag hade ett samtal med professorn i nationalekonomi Yung Lung-kwei på våren 1963. Han arbetade tidigare i statliga planeringskommissionen. Numera är han ställföreträdande generalsekreterare i kinesiska rådet för främjande av utrikeshandeln. Han lämnade några intressanta synpunkter och upplysningar.

Det är inte befolkningstillväxten som orsakat Kinas efterblivenhet, sade Yung. Det är en kapitalistisk teori. Vi betraktar inte i första hand en ny människa enbart som konsument, senare i livet blir hon framförallt producent, i varje fall i ett socialistiskt samhälle med expanderande ekonomi. Om hennes produktionsförmåga utnyttjas eller ej är en organisationsfråga. Vi gör stora investeringar, omkring 25 % av nationalprodukten investeras, fortsatte han, vi har goda utsikter att uppnå en relativt snabbt stigande levnadsstandard.

– Försörjningsproblemet är givetvis en allvarlig fråga med den stora befolkning vi har, men fakta om våra utvecklingsmöjligheter ger positivt svar på försörjningsfrågan. Knappt 12 % av Kinas areal är odlad. Japan är självförsörjande trots att deras odlade areal per capita bara är en tredjedel av den odlade arealen per capita i Kina. Men avkastningen per hektar är tre gånger större i Japan än hos oss. Det beror inte på klimatet för det är nägorlunda likartat. Förklaringen är att de japanska jordbrukarna använder 20-30 gånger mer konstgödsel per hektar än vi gör. Vi har just byggt våra första konstgödsel fabriker.

Jag frågade honom om han trodde att ökad mekanisering av Kinas jordbruk skulle spela någon avgörande roll för att åstadkomma högre produktion? Det trodde han inte. Det tror inte jag heller. Kinas åkrar odlas mycket intensivt redan nu trots att arbetet sker för hand. Mekaniseringens betydelse ligger främst i att den kan frigöra folk från jordbruksarbetet och möjliggöra överflyttning av arbetskraft till industrin.

– Kina har enorma gräsmarker, 330 miljoner hektar som bara utnyttjas till ringa del för närvarande. Där behöver vi folkökning! Vi behöver tiotals miljoner nybyggare och kreatursuppfödare i inlandet. Men innan dess måste vi bygga fler järnvägar och landsvägar, vi måste bygga konservfabriker och fryshus och vi måste bygga fler kraftverk för att få ström till fryshusen. Alla dessa investeringar kan inte göras på en gång, vi får ta ett steg i taget.

Kina är ett rikt land. Världen betraktade Kina som en av de rika nationerna ända fram till opiumkriget. Investeringar gjordes under de

hundra år främlingsväldet varade, men ur nationell synvinkel var det oftast planlösa investeringar, sade Yung. Imperialisterna investerade bara inom områden som snabbt gav hög profit.

Kan Kinas ekonomi expandera lika snabbt som Förenta staternas och Sovjets gjort, frågade jag. Han ansåg att Kina hade lika stora förutsättningar. Men både USA och Sovjet hade väldiga outnyttjade landområden att exploatera för sin industrialisering, invände jag. Vi har också väldiga outnyttjade landområden, svarade han. Kina har flera berg att leta mineraler i än USA och Sovjet tillsammans och det finns mer kinesisk ungdom än rysk och amerikansk.

Jag vill fråga om en intressant detalj, sade jag. I alla industriländer använder man en massa material och arbetskraft till att fabricera tvättmaskiner. Åt varje familj en egen tvättmaskin, så ungefär lyder parollen. Skall varje kinesisk husmor också välsignas med en tvättmaskin i framtiden? Tvättmaskiner är inte något aktuellt problem för oss ännu, svarade han, men jag tror inte vi kommer att gå den individuella vägen. Vi har redan kvarterstvättinrättningar i viss utsträckning i städerna. Jag tror kinesiska husmödrar föredrar att få sin tvätt hämtad och lämnad vid dörren. Det blir mycket billigare ur alla synpunkter.

Yung Lung-kwei var en sympatisk människa. Jag tyckte om honom. Han var en stor karl, minst 1,85 i strumplästen. Jag träffade honom igen några veckor senare och hade ett långt samtal med honom om kontroverserna mellan Kina och Sovjet. Han talade om att förhandlingarna 1962 om handelsutbytet 1963 mellan de båda länderna tog mer än fem månader.

Vi har snart betalat alla våra skulder till Sovjetunionen, sade Yung. Vi betalar i förskott. Vid utgången av 1962 hade vi betalt den summa som vi enligt överenskommelserna skulle ha erlagt före utgången av 1965. Nu återstår bara omkring 10 % av totalsumman. De lån och krediter vi inte betalat tillbaka ännu motsvarar 1,4 miljarder (nya) rubler. Jag skulle tro att vi blir istånd att betala den summan under 1964 och 1965.

– Hur stor del har lån och krediter från Sovjet utgjort av det kapital som investerats för Kinas industrialisering sedan 1949?

– Mindre än fem procent.

– Är det sant att stora delar av krediterna från Sovjet slukades av vapenleveranserna till Kina under Koreakriget?

– Koreakriget krävde stora offer från vår sida. Folkrepubliken var ännu inte ett år gammal när det bröt ut. Vi bar dessa offer och kämpade tillsammans med det koreanska folket. Det var vår internationella plikt. Koreanerna led mer än vi. Vi vill inte skryta med våra insatser. Vi gjorde vad vi borde göra. Sovjetunionen gav oss stor hjälp. Stalin var fortfarande

i livet. Vapnen lämnades i form av lån. Det var vår uppgift att också bära de ekonomiska bördorna. Vi har inte beklagat oss. Vi var naturligtvis skyldiga att betala. Vi är tacksamma för de vapen vi fick.

– Av det som tidigare sagts framgår att Sovjets lån och krediter till Kina sedan 1949 uppgått till cirka 14 miljarder rubler. Hur stor del av denna summa slukade vapenleveranserna under Koreakriget?

– Mer än hälften.

Min nästa fråga gällde Sovjets oljeleveranser till Kina. Under gränskriget i Himalaja gick det rykten i Peking att Sovjet strypt oljeleveranserna. Yung ville inte nämna några siffror men han påpekade att Sovjet levererar mer än dubbelt så mycket olja till Indien som till Kina. De vägrar sälja högkvalificerade oljeprodukter till oss, fortsatte han, vi får bara köpa råolja. Jag frågade om det stämde att Kina köper mycket av sin olja i Irak och andra arabländer? Vi får inte mycket olja därifrån, sade han, vi är i stort sett självförsörjande ifråga om olja och vi har byggt ut våra raffinaderier vid Lanchow mycket kraftigt sedan 1960.

– Ryssarna vill köpa fläsk av oss och vi är istånd att exportera, men det är självklart att vår handel måste baseras på ömsesidiga fördelar!

– I Paoting har en filmfabrik byggts som skulle producera 350 miljoner meter film årligen. Men nyckelutrustningen levererades aldrig, den uteblev när Sovjetunionen bröt leveranskontrakten 1960. Vi har väntat tre år på denna utrustning. Jag nämner detta bara som ett exempel.

– Vi brottas fortfarande med allvarliga svårigheter. Tredje femårsplanen (1963-67) har omarbetats på basis av de nya betingelserna (uteblivna sovjetleveranser). De kommande 10-20 åren får vi koncentrera oss på utvecklingen av jordbruket och parallellt därmed bygga upp industrin. Vi måste leverera pumpar för konstgjord bevattning, konstgödsel och traktorer till jordbruket. Det finns bara 110 000 traktorer i landet, räknat i 15 hkr-enheter. Pumparnas sammanlagda kapacitet uppgår till ungefär 6 miljoner hkr. Det är inte mycket. Huvudparten är dieselpumpar, elektriska pumpar finns mest i grönsakskommunerna runt städerna. Vi bygger 7 nya konstgödsel fabriker nu. Vi har byggt en fabrik i Shanghaj som producerar 25 000 ton ammoniumgödsel årligen. Om 3-5 år är vi istånd att bygga gödsel fabriker med större kapacitet. För närvarande importerar vi över en miljon ton konstgödsel per år från Japan och Västeuropa.

Professor Yung kom in på de ekonomiska sammanhangens ideologiska aspekter och hade en del beska kommentarer om Chrusjtjov och Sovjetunionen:

– SUKP:s ledning har ofta och skarpt kritiserat det socialistiska uppbygget i Kina. De har sagt att om vi fortsätter vår egen väg så kommer det

att sluta illa. De blev mycket upprörda över att mat delades ut gratis i våra folkkommuner hösten 1958. Vi sade att gratisutdelningen av mat innehöll embryot till den kommunistiska principen om "ät var och en efter hans behov". Våra bönder dog ofta av svält före revolutionen. De betraktade den fria maten som en sorts socialförsäkring och röstade för den. De åt för mycket och det uppstod brist på mat. Då begrep alla att den vägen inte var farbar ännu. Det kommer antagligen att dröja länge innan mat delas ut gratis igen. Nu använder vi välfärdsfonder för att garantera tillräckligt med mat åt dem vars inkomster av olika anledningar inte täcker nödvändiga behov.

– Våra kritiker anklagar oss för att ha för bråttom. Från rysk sida säger man att kollektivjordbruk existerat 30 år i Sovjetunionen och att de fortfarande har stora möjligheter att utvecklas. I Kina bildades folkkommunerna av jordbrukskooperativ som bara existerat 2 år. Det finns ingen objektiv lag som säger att utvecklingens etapper måste ta 30 år. Våra kooperativ var små, de bestod av 150 hektar odlad jord i genomsnitt och sysselsatte bara 200-300 människor. Det gick inte att ackumulera kapital i någon nämnvärd omfattning inom så små enheter.

– Hur många folkkommuner finns det nu?

– Omkring 40 000.

(Anna Louise Strong uppgav i "Letter from China", 3 juli 1963, att antalet folkkommuner vid utgången av 1962 var 74 700 med i genomsnitt 1 800 hushåll i varje. Kinas jordbruksminister Liao Luyen lämnade samma siffra – "över 74 000" – i en artikel i oktobernumret 1963 av den kubanska tidningen "Cuba Socialista". Artikelns återgavs på engelska i Peking Review 1 november. Hösten 1958, när folkkommunerna bildades, var antalet 26 000 med i genomsnitt 5 000 hushåll i varje. Man har alltså retirerat ganska kraftigt mot mindre enheter. Siffran 40 000, som Yung uppgav, var uttryck för hans och andra kinesiska kommunisters ovilja att erkänna hur pass stor reträtten varit.)

– Vi anser inte att andra socialistiska länder måste ha folkkommuner, sade Yung. Varje land försöker lösa sina problem utifrån givna förhållanden.

– I folkkommunerna finns det äganderätt på tre nivåer. I flertalet kommuner ägs dragdjur, redskap och andra produktionsmedel av produktionslagen. Inkomsterna fördelas i produktionslaget som är den minsta ekonomiska enheten. Men på några ställen, speciellt i grönsakskommunerna utanför storstäderna, sköts jordbruket av produktionslag som slagits samman i brigader, där ligger äganderätten hos den större enheten, brigaden. I de flesta fall är dock brigaderna ännu så länge bara samorganisationer för vissa gemensamma arbeten.

– Dyrare maskiner som traktorer och större redskap inköps av kommunerna och ägs alltså gemensamt av alla i kommunen. Detta kollektiva ägande på tre nivåer anser vi vara en utmärkt form för det kinesiska jordbruket. Utvecklingen mot mekanisering kommer att innebära att äganderätten gradvis flyttas från de mindre enheterna mot de större. Folkkommunerna är ett smidigt instrument för denna process, vi kommer inte att behöva vidta några drastiska förändringar av organisationsformerna. I framtiden kan vi avskaffa kommunernas kollektiva äganderätt och införa hela folkets äganderätt till samtliga produktionsmedel i landet. Ännu är det bara industrin och olika transportmedel m. m. som ägs av hela folket. (Hela folkets äganderätt är den kinesiska termen för statlig äganderätt.)

– Chrusjtjov har frågat oss hur det är möjligt att fullborda socialismen i ett land där "tio personer delar på ett par byxor"? Men vi har aldrig påstått att den socialistiska omvandlingen är fullbordad i Kina, det enda vi sagt är att vi har etablerat ett samhälle, vars struktur är socialistisk. Omvandlingsprocessen tar lång tid och kan inte fullbordas förrän de ekonomiska förutsättningarna finns.

– Vi anser det absolut nödvändigt att bibehålla proletarietets diktatur under hela omvandlingsperioden fram till det kommunistiska samhället. Det är nödvändigt att stärka arbetarklassens ledande roll och befästa kommunistiska partiets position som landets ledande kraft. SUKP degraderades vid 22:a kongressen till ett parti för hela folket, vilket i sak innebär att arbetarklassens politiska parti i Sovjetunionen degraderats till att så gott som uteslutande syssla med förvaltningen av ekonomin.

– Vi är inte överens om en sådan linje. I det kapitalistiska Västerlandet, där en liten minoritet av befolkningen äger nästan allting, har den så kallade liberaliseringen i Sovjetunionen fått varma hyllningar. Vi är övertygade om att undervisningen, konsten, kulturen är viktiga komponenter i förvandlingen av ett gammalt samhälle till ett nytt. Det är inte bara fråga om en ny ekonomisk struktur, det är lika mycket fråga om att skapa en ny anda hos alla i samhället. Det borgerliga inflytandet lever kvar och det måste bekämpas systematiskt. Viljan att parasitera, att leva av andras arbete, försvinner inte automatiskt i och med att äganderätten får nya former. Individens egoistiska böjelser kan visserligen hållas någorlunda i schack med hårda straff men det är bara fostran i en nya anda som kan lösa problemet.

– På Kinas landsbygd ser vi hela tiden tendenser till parasitism, hur en del människor försöker tjäna pengar på andras arbete genom att köpa och sälja produkter privat och stoppa förtjänsten i sin egen ficka. Vi kunde naturligtvis stifta en lag som förbjöd privat handel men vi tror inte problemet kan lösas så enkelt. Därför har vi ingen sådan lag. Vi är

övertygade om att enda vägen till parasitismens avskaffande ligger i tålmodigt upplysningsarbete, i ideologisk fostran, vi måste få dessa människor att förstå att de gör fel, annars kommer de aldrig att ändra sig.

– Klasskampen är ingalunda avslutad i och med att samhället fått en socialistisk struktur. Klasskampen fortsätter under hela övergångsperioden från kapitalism till kommunism, en period på kanske 100 år. Stalin hade fel i sin teori om att klasskampen skärps, men den existerar. Den finns kvar också under övergången från socialismens högre stadium till kommunismen.

– Vad är det som kännetecknar skillnaden mellan ett socialistiskt samhälle på det högre stadiet och ett kommunistiskt samhälle?

– Båda samhällstyperna har äganderätten till alla produktionsmedel baserad på hela folket. Skillnaden ligger i distributionen. I ett socialistiskt samhälle, både i det lägre och i det högre stadiet, får varje människa betalt i proportion till det arbete hon utför. I ett kommunistiskt samhälle bestäms inte inkomstfördelningen av arbetsinsatsen utan av behovet.

I en del socialistiska länder florerar parasitismen öppet, sade Yung. Våra polska kamrater tror de kan lösa jordbruksproblemet genom att tillåta ett skikt av rika jordbrukare att bli rikare. Det är fullt möjligt att en ny klass av parasiter uppstår i ett socialistiskt samhälle om ingenting görs för att stävja deras uppkomst.

– Jugoslavien är ett exempel för alla kommunister att ta lärdom av. De jugoslaviska fabrikena är kollektivägda, de ägs inte av hela folket. Priserna på fabrikenas produkter är inte fixerade av statliga organ, fabrikena sköter själva om sin prissättning, situationen på marknaden avgör vad som blir producerat. Det är kapitalistisk marknadsekonomi. I Jugoslavien härskar helt enkelt kapitalistiska lagar för produktionen, resultatet är att spekulatörerna i alla former florerar.

– Ledningen för fabrikena skaffar sig ständigt högre inkomster och fler privilegier på arbetarnas bekostnad, de har för länge sedan slutat att leva som folket gör, de är i verkligheten ett borgerligt skikt och de har det avgörande inflytandet i Jugoslavien. För dem existerar ingen annan värdeemätare än pengar, de är inte alls intresserade av att utrota rovlystnaden och fostra människorna i en anda av socialt ansvarsmedvetande, tvärtom.

– Men Chrusjtjov prisar Tito lika ofta som han citerar bibeln. Vi tycker han istället borde citera marxismens klassiker lite oftare. Varenda månad döms någon till döden i Sovjetunionen för svindel och spekulatörerna. SUKP undervärderar klasskampens betydelse och tror att den är avskaffad.

Kampen mot de borgerliga element Sovjetunionen fick i arv från Tsarryssland är givetvis avslutad. Men den spontana utvecklingen mot parasitism, mot kapitalism, finns kvar.

– I den kinesiska industrin kämpar partiet en hård kamp mot tendenserna till stöld och mutor, spekulaton och slöseri, mot tendenser att bara intressera sig för den egna avdelningen istället för hela företaget. Allt detta är klasskamp, det är kamp mellan den socialistiska vägen och den kapitalistiska.

– Chrusjtjov säger att den fredliga samexistensen inte innebär ideologisk samexistens. Han har anklagat författarna för att sakna kommunistisk partianda men han har inte förklarat varför så många böcker utan partianda publicerats i Sovjetunionen de senaste åren.

Kineserna har publicerat många fräna angrepp mot Chrusjtjov sedan dess, men på våren 1963 var det något av en sensation att höra en ansvarig kinesisk kommunist yttra sig som han gjorde om kamrat Chrusjtjov.

När Chrusjtjov hade besökt de abstrakta målarnas utställning i Moskva och sagt att åsnor målat tavlorna med svansen cirkulerade en vits på Drusjba i Peking som påstods vara kinesisk: År 2063 tittade någon efter i en uppslagsbok vem Chrusjtjov var. Där stod att han var en liten konstkritiker på Mao Tse-tungs tid.

En söndag strax innan jag skulle åka hem föreslog Chen Chun, Folkets Dagblads utrikesredaktör och vice chefredaktör, att vi skulle göra en utflykt i Västra bergen. Han hade vid ett tidigare tillfälle lovat att mer detaljerat redogöra för utvecklingen av de dåliga relationerna mellan Peking och Moskva.

Vi har alltid förespråkade interna partiöverläggningar istället för offentlig polemik, började Chen. Men när vi angrips offentligt försvarar vi oss offentligt.

– Vårt parti har alltid respekterat Sovjetunionen och Oktoberrevolutionen. När vi började bygga upp Kina till en modern stat hade vi mycket stora förhoppningar om stöd från Sovjetunionen. Dessa förhoppningar infriades, vi fick lån och krediter. Mao Tse-tung upprepade ofta att vi måste lära av Sovjetunionen. Våra uttalanden om obrytbar vänskap med Sovjetunionen var inte tomma fraser utan uttryck för vad vi menade och kände.

– Meningsskiljaktigheterna mellan Kinas och Sovjetunionens kommunistiska partier uppstod efter SUKP:s 20:e kongress. För att vara mera exakt: meningsskiljaktigheter uppstod mellan oss och Chrusjtjov ifråga om Stalins roll, fredlig övergång till socialism, fredlig samexistens

mellan stater med skilda samhällsskick samt ifråga om hur krig skall kunna undvikas.

– Vi är inte överens med Chrusjtjov om ett totalt förnekande av Stalins roll därför att det, i viss grad, innebar förtal mot socialismen och mot proletariats diktatur. Stalin var en stor gestalt för alla kommunistiska partier. Vi var inte heller överens om sättet Chrusjtjov använde, metoden med den "hemliga" rapporteringen. Imperialisterna var naturligtvis överlyckliga. Förenta staternas propagandamaskineri offentliggjorde hela texten till Chrusjtjovs "hemliga" rapport på 43 olika språk via sitt nät av radiosändare i hela världen. Dulles sade att Chrusjtjov "har försett oss med ett vapen som kan förstöra kommunisternas anseende i världen. Han bevisar att vi hade rätt när vi sade att socialism är detsamma som intriger och mord".

– Många broderpartier var oförmögna att förklara rapporten. Många kommunistiska partimedlemmar förlorade sin orientering och förtroendet för sitt parti.

– I två artiklar, våren och hösten 1956, om erfarenheterna av proletariats diktatur analyserade vi Stalins förtjänster och fel. Vi vände oss inte mot Chrusjtjov. Artiklarna försvarade Sovjetunionen och de publicerades i sovjetpressen.

– Våra ansvariga kamrater, inklusive Mao Tse-tung, hade överläggningar fyra gånger på Sovjetunionens ambassad i Peking med ansvariga sovjetiska kamrater. Vi sade att man måste betrakta Stalin som kamrat, inte som en fiende. Vi sade att självkritik också var nödvändig. Vi diskuterade hur man skulle undvika att våra fiender utnyttjade situationen.

– Vi betraktade alltid Stalin som, i huvudsak, en stor marxist-leninist, det är orsaken till att vi fortfarande sätter upp hans porträtt första maj och första oktober. Vi såg samtidigt att Stalin gjorde sig skyldig till en del egendomliga fel, både teoretiskt och praktiskt. Vi anser emellertid att Stalin måste bedömas i relation till den epok han levde i, han kan inte klart bedömas om man är starkt påverkad av personliga antipatier.

– Vi vet att många anti-leninistiska åtgärder vidtagits i skydd av Stalins fördömande, i skydd av uppgörelsen med personkulten. Vi har alltid haft en leninistisk syn på partiledare och insett att de har stor prestige och stort inflytande. När Chrusjtjov kämpar mot Stalins skugga innebär det ett förnekande av ledarnas roll samtidigt som han bygger upp en ny kult runt sig själv. Vida allvarligare är det faktum att Chrusjtjov ingrep i broderpartiernas inre angelägenheter och dikterade ändringar i folkdemokratiernas partiledningar. I Kina och Kuba hade han emellertid

ingen framgång i försöken att i skydd av uppgörelsen med personkulten insätta ledare som åtlydde honom.

– Vi är inte överens med de moderna revisionisterna och deras glidande formuleringar om att Oktoberrevolutionen var riktig på sin tid, men att vi nu lever i en period av fredlig övergång till socialism via majoritet i parlamenten. Vi offentliggjorde ingenting om vår avvikande mening förrän första artikeln mot Togliatti publicerades (dec. 1962). Vid den internationella partikonferensen i Moskva 1957 överlämnade vi ett memorandum med vår uppfattning ifråga om fredlig övergång. Vi avstod från att göra något uttalande på konferensen. Vi gjorde en kompromiss för att bevara SUKP:s lednings prestige. Vi avstod från offentlig debatt för att inte skada enheten mot våra gemensamma fiender.

– Chrusjtjovs grundläggande synpunkter om fredlig samexistens mellan stater med olika samhällssystem och hans synpunkter ifråga om krig och fred framfördes på SUKP:s 20:e kongress. Vi avstod från att kritisera Chrusjtjov då. Han hade en besvärlig tid och vi gav honom stöd. Under händelserna i Polen hösten 1956 gjorde vi allt för att övertyga Chrusjtjov om att de var en intern polsk angelägenhet. Vi försvarade Gomulka. Lyckligtvis gav Chrusjtjov efter för vår uppfattning den gången.

– I Ungern var situationen annorlunda. Där gällde det inte i första hand interna motsättningar utan externa, motsättningar mellan oss kommunister och imperialisterna. När Nagy kom till makten och kontra-revolutionärerna var nära att segra var Chrusjtjov beredd att hemkalla Röda armén från Ungern. Vi övertygade honom om att inte göra det. Vi finner det anmärkningsvärt att han var redo att använda våld mot Polens kommunister men inte mot våra fiender. Han var redo att göra eftergifter åt USA.

– Vi försvarade enheten genom att försvara Chrusjtjov men själv valde han en annan linje. Moskvadeklarationen 1957 innebar att felaktiga synpunkter, som framfördes på SUKP:s 20:e kongress, korrigerades.

(Delvis korrigerades är nog ett korrektare uttryck ur kinesisk synvinkel. Moskvadeklarationen präglades inte enbart av kinesiska synpunkter utan av en blandning av sovjetiska och kinesiska synpunkter. Under förhandlingarna mellan ryska och kinesiska kommunister före den internationella konferensen enades man om en rad kompromisser så att Moskvadeklarationens teser inte skulle skära sig alltför skarpt mot teserna från SUKP:s 20:e kongress halvtannat år tidigare. Nu efteråt förklarar kineserna dessa kompromisser med att de ansåg det nödvändigt att bevara SUKP-ledningens, dvs. Chrusjtjovs, prestige. I verkligheten var kompromisserna naturligtvis en spegel av styrkeförhållandena.)

– Under första delen av 1958 var våra relationer normala men mot slutet av året började Chrusjtjov åter att förverkliga 20:e kongressens felaktiga linje. Kinas kommunistiska parti utgjorde hans allvarligaste hinder och hans första idé för att bryta vårt motstånd gällde den militära sektorn. Han föreslog att vi skulle skapa en gemensam stillahavsflotta. Han föreslog också att vi skulle upprätta en gemensam militär radio-kommandocentral. Kommandot skulle i huvudsak ligga i ryska händer. Vi gick inte i denna fälla. Vi hade tidigare erfarenheter av Sovjetunionen i minnet. Kuomintang och general Marshall hade försökt locka oss i en liknande fälla. Vi föreslog att administrationen i huvudsak skulle ligga i våra händer. Då uppgav Chrusjtjov dessa idéer. Kuba kan vara värt att nämna i sammanhanget. Det är vår uppfattning att Castro var mindre erfaren än vi.

– Sedan började Chrusjtjov attackerna mot oss. Han flög direkt från Camp David (efter överläggningarna med president Eisenhower i september 1959) till vår revolutions 10-årsjubileum för att övertala oss till kompromisser med den amerikanska imperialismen. Han talade på vår statsbankett och sade att "vi skall inte mäta Förenta staternas styrka med makt"; han försökte med andra ord pådyvla oss att vi önskade en militär uppgörelse mellan det socialistiska lägret och USA och dess allierade. Vi har aldrig hyst någon sådan önskan men de moderna revisionisterna har varit mycket energiska i att förtala oss i denna fråga.

– Chrusjtjov flög från Peking till Vladivostok och där förklarade han att Kina var en stridslysten tupp. Senare beskrev han oss som krigsgalna, som trotskister och småborgare. Han fördömde våra folkkommuner som reaktionära. Han nämnde inga namn men det är tydligt att han åsyftade kamrat Mao Tse-tung när han, på tal om våra kommuner, sade att en del kamrater går i utslitna stövlar. Dessa attacker mot oss gjordes inte i officiella tal utan i mera gemytlig form på cocktailparties och liknande, ofta var antikommunister närvarande.

– Eisenhower däremot prisades av Chrusjtjov som en klok statsman och en helhjärtad anhängare av fred, trots att Förenta staterna förde krig på många håll i världen, då som nu.

– Innan Chrusjtjov åkte till Camp David gjorde han sitt antikinesiska uttalande om den indisk-kinesiska gränskonflikten, inledningen till propagandakampanjen om att vi är krigsgalna.

– Två veckor innan Camp David bröt sovjetregeringen det kinesisk-sovjetiska atomavtalet. Vi skulle inte ha några atombomber, det var Chrusjtjovs present till den amerikanska imperialismen. Detta och andra eftergifter utgjorde Chrusjtjovs förhandlingsunderlag vid överläggningarna med Eisenhower. Då var dock atomreaktorn redan byggd.

– Vi angrep inte Chrusjtjov, vi avslöjade bara Eisenhower. Allt vi sade fördömdes av Moskva som krigiskt och felaktigt, ända fram till nedskjutningen av U2-planet över sovjetiskt territorium. Det var vid denna tidpunkt vi publicerade "Leve Leninismen" (april 1960). Efter dessa tre artiklar blev skillnaden i synpunkterna klarare. Artiklarna publicerades aldrig i Sovjetunionen.

– Senare började SUKP:s ledning använda en ny taktik. På Bukarest-kongressen (juni 1960) delade SUKP:s representanter ut ett skrivet uttalande till deltagarna och till västliga journalister om att de synpunkter vi gett uttryck åt i Leve Leninismen var felaktiga. Alla (folkdemokratiska) mötesdeltagare attackerade oss på mötet, utom koreaner, vietnameser och albaner.

- Albanerna anklagade oss inte, de gav oss inte heller något stöd utan sade bara att de inte kände till fakta i denna konflikt. Efteråt försämrades relationerna mellan Sovjetunionen och Albanien.

- Vår delegation förklarade att den var ditskickad för att delta i det rumänska broderpartiets kongress och inte för att fatta beslut på en internationell konferens. SUKP:s representanter försökte pressa våra kamrater att godkänna en resolution utan att de getts tillfälle att komma i kontakt med Peking. Resolutionen försvarade naturligtvis helt SUKP:s linje.

– Chrusjtjov ställde ett ultimatum till vår delegation att ta ställning för resolutionsförslaget inom 24 timmar, annars skulle vi anklagas som splittrare inför de övriga mötesdeltagarna. Våra kamrater protesterade med motiveringen att Peking låg långt borta och fick beskedet att de kunde ringa till Peking. Men redan dagen innan hade kommunikationerna brutits. Chrusjtjov försökte ställa oss inför fullbordat faktum.

– Våra kamrater redogjorde för hela situationen från talarstolen, inklusive de brutna telekommunikationerna. Hur kan det komma sig, ropade Chrusjtjov, och strax efteråt fick våra kamrater besked om att de kunde tala med Peking, kommunikationerna var inte brutna längre.

– Då klargjorde vi för första gången vår uppfattning om Chrusjtjov och angrep öppet hans paternalistiska inställning och redogjorde för våra politiska meningsskiljaktigheter. Även om de övriga inte var överens med vår uppfattning i övrigt så gjorde i alla fall vår öppet uttalade mening om Chrusjtjovs uppträdande ett djupt intryck på samtliga och det är möjligt att de var överens med oss på den punkten. Vi visade att vi inte böjde oss för SUKP. Vår vägran att böja oss för diktat gjorde det möjligt för andra att senare göra likadant.

- Efter Bukarestmötet bröt Sovjetunionen alla leveranskontrakt och ingångna ekonomiska avtal. Sovjetregeringen meddelade oss att alla ryska tekniker som arbetade i Kina skulle hemkallas med en månads varsel. De experter som ledde konstruktionsarbeten beordrades att ta med samtliga ritningar hem till Sovjetunionen.
- Den nyhetsbulletin vi utgav i Sovjetunionen förbjöds och en av våra kamrater vid ambassaden i Moskva utvisades för att han hade delat ut några exemplar av Leve Leninismen. Relationerna mellan oss försämrades snabbt.
- Då föreslog vi internationella förhandlingar och i november hölls konferensen med deltagare från 81 broderpartier. Diskussionerna på konferensen var mycket skarpa och på många punkter gick det inte att uppnå någon överenskommelse. Bland de olösta frågorna var Thorez förslag att vi skulle anklagas för nationalkommunism, för bristande samarbetsvilja etc. Vi för vår del avvisade alla försök att skriva in godkännande av 20:e kongressens teser i deklARATIONEN.
- De frågor där uppfattningarna gick isär var fortfarande olösta två dagar innan konferensen skulle avslutas. Vi frågade kamraterna i SUKP om de ville ha en enhällig deklARATION eller ej? Vi sade att båda parter måste göra eftergifter om någon enighet skulle kunna uppnås. Resultatet blev en kompromiss om att kopiera uttalandena från 1957 års deklARATION.
- Vi har inte diskuterat 20:e kongressen offentligt. Vi tror Chrusjtjov är mycket rädd för att vi skall göra det.
- På mottagningen, omedelbart efter att de 81 partiernas representanter skrivit under deklARATIONEN, sade Chrusjtjov att Jugoslavien är ett socialistiskt land. Så liten betydelse hade de 81 broderpartiernas gemensamma deklARATION för honom. (DeklARATIONEN säger att de jugoslaviska kommunistledarna förrätt marxismen-leninismen och enhälligt fördömts av de kommunistiska partierna.)
- Relationerna mellan oss och SUKP förbättrades följaktligen inte sedan deklARATIONEN underskrivits. Relationerna mellan Sovjetunionen och Albanien förvärrades. Chrusjtjovs attack mot den albanska partiledningen på den 22:a kongressen var i verkligheten riktad mot oss. Senare, under Kubakrisen, blev det allt klarare att Chrusjtjov inte riktade sina spjutspetsar mot Förenta staterna utan mot Kina.
- I de artiklar vi publicerat har vi inte sagt allt som kunde sägas, många fakta har vi avhållit oss från att lägga fram offentligt. Därför existerar fortfarande möjligheter till förhandlingar. Om vi hade gjort lika skarpa motattacker som de albanska kamraterna gjort skulle inte några förhandlingsmöjligheter existerat. Vi är beredda att uppta förhandlingar. Genom förhandlingar blir vi istånd till att klarare se vad Chrusjtjov har

för avsikter. Vi kommer att göra vårt bästa för att nå goda resultat och undgå splittring. Det är vår uppfattning att förhandlingarna kommer att ta lång tid. Vi önskar att samtalen skall bli uppriktiga.

– De två huvudfrågorna gäller den kommunistiska rörelsens strategi och taktik och relationerna mellan broderpartier. Strategin och taktiken är den ideologiska basen för sammanhållning och partiernas inbördes relationer är den organisatoriska basen. Om enheten och sammanhållningen skall kunna återupprättas måste den baseras på marxismen-leninismen. Paternalism kan inte accepteras av oss i någon form.

– Vi måste ha klart för oss vilka som är våra fiender. Om problemen i världen skall kunna lösas måste vi vara för revolutioner. Chrusjtjov försöker inbilla världen att vi vill krig för att åstadkomma en ändring.

– Vi inser att problemen, svälten, den ekonomiska stagnationen måste lösas. Men det är inte vår sak att lösa problemen i andra länder, vår uppgift är att lösa problemen här, i Kina. Vi är anhängare av fredlig samexistens därför att vi är övertygade om att socialism är överlägset som samhällssystem.

– Samexistens innebär inte att nykolonialismen upphör, att motsättningarna mellan de kapitalistiska staterna upphör. Förr eller senare blir det oundvikligen revolutioner i de kapitalistiska staterna och revolutionerna kommer att lösa problemen.

– Vi tror inte att revolutioner leder till världskrig. Den kinesiska revolutionen utlöste inget världskrig, inte heller den kubanska eller algeriska. Revolutionerna bidrar till fred i världen därför att de löser motsättningar som annars skulle förbli olösta. Vi anser det som vår plikt att ge revolutionerna aktivt stöd, därigenom bidrar vi till att eliminera motsättningar, därigenom bidrar vi till att det blir fred i världen.

– Chrusjtjovs linje är anti-revolutionär. Chrusjtjov tror att fredlig samexistens och ekonomisk tävlan leder till socialism på fredlig väg, utan revolutioner. Chrusjtjov tror att exemplets makt kommer att förändra världen.

– Vi kommer aldrig att göra några principiella eftergifter i kampen mellan dessa båda linjer. I andra frågor kan vi nå fram till överenskommelser. Vi har sagt att om våra tvistefrågor inte kan lösas nu så låt oss skjuta dem åt sidan. Historien kommer att lösa dem.

Vi gick hela förmiddagen på stigarna i Västra bergen. Chen talade. Chang översatte. Stigarna var fulla av folk på söndagspromenad, vanligt folk från Peking. För inte så länge sedan var det bara mandariner som gick där, klädda i broderat silke.

Sian – Yenan

Våren 1963 regnade det en gång i veckan. Jorden blev grön. Man kunde gå på Pekings gator utan att få lungorna fulla av damm och sand. Alla talade om det goda vädret. Landets premiärminister hade talat om vädret i sitt nyårstal. Kinas framtidsutsikter är fortfarande i hög grad beroende av väderleksutsikterna. Det blev ett bra år. Grönsakshallarna var fyllda från golv till tak redan under försommaren. Tomaterna kostade 2 fen (4 öre) kilot i Peking.

Jag ville se något av den "fostran i en ny anda" som tillämpas mot kriminella och politiska fångar i Kina. Flera gånger under 1962 och 1963 läste jag om kontrarevolutionärer som återfått friheten sedan de "reformerat sig själva och vänt ett nytt blad" i sitt livs bok. Jag bad om att få besöka Pekings fängelse.

Fängelset var omgärdat av en hög mur och i murhörnen var det torn med vaktposter. Innanför murarna fanns fem fabriker med produktionsplaner precis som andra fabriker. 1 800 fångar var inspärrade där, något över 100 var kvinnor. Omkring 700 av fångarna var kontrarevolutionärer, resten var kriminella som avtjänade straff för stöld, korruption, våldtäkt etc.

Några celler i egentlig mening fanns inte. Det var inga galler för fönstren. Dörrarna var gjorda av vanliga bräder och det fanns inga titthål i dem. 5-7 fångar bodde i varje sådant rum.

Inga vakter inne på området är beväpnade, sade ställföreträdande fängelsedirektören Huang Chien. Fängelset var gammalt men hade renoverats efter revolutionen. Det var städat och snyggt i rummen. Varje fånge hade en liten hylla med toalettsaker, brevpapper, tidningar, böcker och andra personliga tillhörigheter. Det fanns inte en människa i hela sovavdelningen, alla arbetade. Arbetstiden var 9 timmar per dag och en dag ledigt varannan vecka. Två timmars studier för samtliga fångar hörde till dagsrutinen. De var med andra ord sysselsatta hela tiden.

Samhällslära, ekonomi, folkrepublikens politik, politisk teori, kinesiska och litteratur studerades. Det är absolut nödvändigt att fångarna studerar och lär sig förstå hur samhället fungerar och varför de själva straffas, sade Huang. Människor kan inte reformera sig själva om de inte får klart för sig orsakerna till att de begått destruktiva handlingar. Målet är att göra fångarna till normala arbetande medborgare och sedan stryka ett streck över de skador de åstadkommit och låta det vara glömt.

Huang visade foton från utflykter och studiebesök fångarna gjort på fabriker och jordbruk. De som arbetar bra och klart visar att de förstått varför de blivit straffade släpps före strafftidens slut. Varje fånge fick ta emot besök av anhöriga en gång i månaden. Fångarna fick ta emot paket.

Sjuka behandlades på fängelsesjukhuset där personalen i huvudsak utgjordes av fångar. Sjukhuset utbildade sköterskor och sjukvårdare, några av fångarna praktiserade till läkare!

En plastfabrik fanns inom fängelset, en skofabrik, en metallfabrik, en textilfabrik och en strumpfabrik. Fängelsefabrikerna hade sina aktivister precis som andra kinesiska fabriker. De som uppnått goda produktionsresultat hade sina namn på anslagstavla och fick bonus, 3-5 yuan att handla för i fängelsebutiken. Alla fångar hade egna kläder, någon fångdräkt existerade inte.

Fängelset hade biograf och teaterlokal där fångarnas egna ensembler uppträdde ibland. Det fanns idrottsplan och park innanför fängelsemurarna. Fångarna prenumererade på tidningar i grupper, det blev för dyrt att betala prenumerationsavgiften ensam. Över 200 före detta fångar jobbade kvar i fängelsefabrikerna efter frigivningen, de hade inte sökt nytt jobb utan kom tillbaka till fängelset varje dag och jobbade där istället.

Det fanns fångar som var muslimer och de hade eget kök och egen matsal. Det är lag på att religiösa minoriteters seder skall respekteras. Allt köksarbete sköttes av fångarna själva.

Jag frågade direktör Huang hur lång strafftiden var för stöld. Det är olika, sade han, i värsta fall tre till fem år. Men de flesta kommer ut tidigare efter att ha reformerat sig själva. Vad är straffet för våldtäkt? Vi har mycket få våldtäktsfall, förklarade han. Straffet för våldtäkt mot unga flickor är fem till sju år. Straff för våldtäkt mot en 20-årig kvinna är omkring tre år. Om kvinnan är 40 år är straffet inte så strängt!

Flertalet kontrarevolutionärer jobbade i strumpfabriken. Bland dem fanns Kuomintangmilitärer som kommenderat arméer före revolutionen. Det måste vara ett bittert öde att degraderas från general till strumpstickare. Maskinerna rasslade. Strumporna officerarna stickade för export var av märket Double Golden Horses.

Japanska industrikapitalister kom i jämn ström till den socialistiska huvudstaden och togs emot av ledande kommunister. Efter varje ny bankett rapporterade Hsinhua att stämningen varit hjärtlig. Öppnandet av en direkt flygförbindelse mellan Tokyo och Peking diskuterades.

Ett av de kontrakt som skrevs gällde japansk leverans av en konstfiberindustri för cirka 150 miljoner kronor. Räntan Kina skulle betala var mycket låg och Washington protesterade energiskt hos japanska regeringen. Japanerna höjde räntan omedelbart men sänkte priset samtidigt, slutsumman blev densamma. En talesman för det japanska konsortiet motiverade det sänkta inköpspriset med att japanerna åstadkommit stor förödelse i Kina under kriget! Prissänkningen var en

frivillig krigsskadeersättning som konsortiet ansåg sig ha moralisk skyldighet att ge Kina, förklarade han. Washington kunde ingenting göra åt denna plötsligt påkomna moraliska ånger. Peking log och avstod från att yttra sig, väl vetande att ett kontrakt är ett kontrakt och att inga försök skulle göras från japansk sida att ändra köpesumman.

Japanska affärsmän är intresserade av att sälja. Handelsblocken i Europa är ett hot mot japansk export. Japan satsar på nya marknader i Asien, Afrika och Sydamerika, inklusive Kuba som fått japanska krediter.

Kinas väldiga marknad har alltid hägrat i japanska vinstkalkyler. Inte bara i japanska. Våren 1963 såldes en holländsk konstgödsselfabrik till Kina. Folkrepublikens drastiskt krympande ekonomiska förbindelser med Sovjetunionen och folkdemokratierna i Östeuropa innebär ökade möjligheter för andra länder att sälja. Japanerna ämnar inte försitta tillfället.

I september 1962 var en betydande japansk industridelegation i Peking under ledning av Kenzo Matsumura, medlem av japanska underhuset och rådgivare åt regeringspartiet. Industridelegationen gav en avskedsbankett och Chou En-lai, Chen Yi, Kuo Mo-jo och andra ledande kinesiska kommunister var närvarande.

"Öst är öst när allt kommer till allt", sade Matsumura i sitt avskedstal. "Asiater bör hålla ihop och ändra världens historia. Vi borde förena oss, stärka banden mellan våra besläktade språk och vår ras." Chou En-lai nämnde ingenting om ras i sitt svarstal, han höll sitt vanliga tal om vänskap och samarbete mellan folken.

Matsumuras yttrande vandrade runt i världspressen åtskilliga varv. Ett år senare (27 aug. 1963) dök det upp i Pravda som tillhygge i den ideologiska kampen. Då hade det ändrats till att det var Chen Yi som hållit rastalet.

Hösten 1963 hade japanska företag industriutställningar i Peking, Shanghai och Kanton. Utställningen i Peking öppnades 5 oktober. Över 500 japaner, däribland representanter för 600 japanska industriföretag, deltog i det kinesiska nationaldagsfirandet. Drygt 2 000 besökare från ett 80-tal länder stod på Tien An Mens läktare 1 oktober.

Jani kom och talade om att vi skulle åka till Sian och Yen-an. Jag har ordnat alla detaljer, sade han, jag glömde bara bort att fråga om du vill följa med. Nu är allting klart och Esther skall också med. En eller annan detalj hängde upp sig alla fall och vi kom inte i väg förrän flera veckor senare.

Pao var med som tolk åt oss. Jani hade mage och Pao retade honom för hans fetma. I Sian gick vi uppför alla trapporna till toppen av den gamla

fyrkantiga pagoden. Jani stönade. Du får lida för ditt fläsk, sade Pao. Håll käften din gula bandit, sade Jani och torkade svetten ur ansiktet.

Jani var fotoentusiast och släpade på diverse kameror och ett långt teleobjektiv. Inte förrän vi kommit upp för alla trapporna talade Pao om att det var förbjudet att fotografera däruppfån! Du är ett infamt förbannat as, skrek Jani och jagade Pao med det tunga teleobjektivet runt plattformen. Pao skrattade. Lugna dig, förmanade han, du kan få hjärtslag. Tänk på att luften är tunn häruppe!

För tusen år sedan bodde en berömd buddistmunk vid pagoden. Han var en stor vandringsman och teolog. En gång gick han till Indien för att delta i ett möte mellan buddistiska teologer som varade 75 dagar och samlade en halv miljon åhörare. Då som nu diskuterades det om vad som var den enda rätta läran. Munken besökte Sydostasien på hemvägen. Han avverkade 25 000 km till fots på denna vandring.

Vi såg på Sians nya emaljfabrik, en stor industri med över 1 000 anställda. "Folkets emaljvarufabrik" hade startats på hösten 1951 av demobiliserade soldater, sade fabriken partisekreterare. I början var det bara 100 arbetare här i några gamla skjul. Nu omfattar fabriken 50 000 kvadratmeter.

Lärde dom sig att göra emalj i armén, frågade Jani. Nej, naturligtvis inte, svarade partisekreteraren kort.

— Om ingen kunde göra emalj, hur kunde dom då starta en fabrik?

Vi fick 30 utbildade emaljarbetare från staten när vi började, erkände partisekreteraren. 50 000 kvadratmeter och 1 000 arbetare blir 50 kvadratmeter per arbetare, sade jag. Är det möjligt? Är det rationellt? Jag menade hela fabriksområdet, golvytan är 20 000 kvadratmeter, sade partisekreteraren.

Arbetstakten var hög men ingen jobbade på ackord. Produktionen bestod till största delen av muggar och handfat och emaljbunkar i olika storlekar. Samtliga produkter var grant lackerade i flera färger, sprutmålade efter mallar. Ventilationen var bra med sugfläktar och stora ventilations-trummor men sprutmålarna hade andningsskydd på sig för säkerhets skull.

Alla handfat dekorerades med kopior av Chi Pai-shihs tavlor. Det är ett mode som grasserar i hela landet. Vartannat hotellrum jag bott på i Kina hade motiv av honom invävda i frottéhanddukarna. Chi var en genial målare men jag tycker inte han kommer riktigt till sin rätt på handdukar och handfat.

Emaljfabriken behärskade en metod för fotografisk överföring av färgfoton på emalj. Numera kan man köpa Mao i emalj också. Kung

Mahendra av Nepal blev så begeistrad för denna teknik när han besökte fabriken att han på stående fot beställde ett stort antal emaljföremål med sin egen bild på samtliga. Vilken sagolik turistbusiness detta skulle kunna bli. Hela familjen i färg på den emaljerade kaffebrickan!

Vi konfererade med Pao om resan till Yenan. Han hade fått besked om att det skulle ta två dagar att åka ditupp med bil. Vi kunde inte fatta varför det skulle behövas två dagar för att köra mindre än 500 km. Vägen är dålig, sade Pao. Vi kan starta tidigt på morgonen så hinner vi fram samma dag, sade jag. Det hade Pao föreslagit också men han hade fått besked om att chauffören inte orkade köra hela vägen på en dag. Skit-snack, sade Jani. Jag kan avlösa chauffören, sade jag. Jag också, sade Jani.

På kvällen kom Pao och talade om att vi skulle åka åtta nästa morgon – i två bilar! Säg åt dom att vi åker i en bil, ensamma, fräste Jani, vi behöver inte eskorteras av en hel billast lokala partipotentater! Det är lika bra du ger dig, sade jag, vi har ändå inget att säga till om. Det enda vi kan göra är att sittstrejka på hotellet men det hjälper oss inte att komma snabbare till Yenan.

Klockan åtta hade två ur eskorten anlant. Vi fick vänta en timme till på den tredje. Vi svor och förbannade. Pao var oberörd. Han var van vid utlänningar och betraktade våra okinesiskt obehärskade reaktioner som barnsliga. Jämfört med kineser är alla européer barnsliga.

De nya boulevarderna genom Sian hade skilda körbanor, i mitten odlades vete. Vi rullade fram på en historisk väg sedan. Sidenvägen. Numera är den asfalterad ett stycke. Man skulle kunna gå sidenvägen ända till Kairo, fantiserade jag. Om man gick 40 km om dagen skulle det inte ta mer än 8–9 månader. Jag avstår, sade Jani.

Norr om Sian ligger gravhögarna. En del är stora pyramider av jord, så stora att man har åkrar på sluttningarna. Kina är gammalt, äldst. På museet i Sian såg vi resultatet från utgrävningen av en enda gravhög. Figurer i keramik, kejsarens gemåler, hans livgarde, hästar. Föremålen fyllde flera avdelningar.

Framåt middagstid tog slätten slut. Vägen försvann in bland lössbergen. Vi stannade och åt i en gruvstad och tog en promenad efter maten, eskorterade av minst två tusen människor. De ville veta allt om oss och Esther letade i sitt kinesiska ordförråd. Vi fortsatte ytterligare ett par tre timmar och sedan fick vi besked om att resan var slut för den dagen. Det var drygt 200 km kvar till Yenan. Hotellet bestod av stengrottor i rad, hur gamla vet jag inte. Stengrottor står 500 år, det är solida byggnader. Taket, bakre långväggen och gavlarna var täckta av metertjocka lager lössjord.

Politruken från Sian, som fördröjde avresan på morgonen, kom springande efter oss när vi gick ut i byn. För att reta honom fotograferade vi alla bakgårdar och förfallna platser i byns utkanter. Han schasade undan snoriga ungar, glada trashankar som hoppade jämfota runt oss av förtjusning för att vi såg så konstiga ut. För att reta honom ytterligare började vi gå med hundra meters mellanrum så att han inte kunde gå bredvid mer än en av oss. Han hakade sig fast vid mig, naturligtvis.

Vi gick in i en kooperativ affär med två ingångar och jag gick ut genom den ena dörren och in genom den andra och ut genom den ena och in genom den andra och ut genom den första och in och ut tills han blev villrådlig och då trodde jag han skulle ge sig och gå hem till hotellet men det var ett misstag. Då gick jag hem till hotellet och han följde med och omedelbart efter gick jag ut igen och sedan avstod han från att försöka eskortera någon av oss mera.

Senare gick vi alla i flock till ett gammalt buddisttempel där det stod ett knotigt urgammalt järnbandat tujaträd. Det planterades av Kinas första kejsare och är över 5 000 år gammalt, sade guiden. Jag fyllde 500 år i fredags, sade Jani. Guiden blev inte förnämad utan skrattade och berättade de gamla legenderna om platsen. Vi gick krokiga stigar upp till toppen av berget med gravhögen. Området var täckt med tujaträd. Bredvid den restaurerade paviljongen låg rester av tegelpannor och jag plockade några skärvor och gav åt var och en med hälsningar från Kinas första kejsare.

Nästa morgon duggregnade det och chaufförerna vägrade starta mot Yenan. Vi blev sura och talade illa om kinesiska chaufförer. Vi frös och svepte in oss i hotellets filtar och satt och läste i timmar innan chefen för eskorten gav klarsignal. Vi fick mer förståelse för chaufförerna innan vi kom fram till Yenan. Vägen var farlig, hal som såpa. Den slingrade sig runt tvärbranta stup. Vi stannade och tittade och varnades mot att gå för nära kanten av jordväggen som reste sig 300-400 meter rakt upp ur dalen. En liten sladd där med bilen ...

I Yenan lotsades vi genom revolutionsmuseet av unga flickor med långa flätor och långa pekpinor. Bluff ingick i revolutionen som i allting annat. Revolutionära trupper utan vapen tågade förbi Kuomintangfienderna på behörigt avstånd i långa kolonner och lät gevärspiporna blänka i solljuset och på långt håll kunde ingen se att bössorna var av trä och att den glimmande metallen var stanniolpapper.

De lokala revolutionärer som etablerade en sovjetrepublik i norra Shensi 1933 gjorde processen kort med godsägarna, blodsugarna, och delade ut jorden till bönderna. De kinesiska revolutionärerna hade sans för realiteter överallt där de tog makten. Bland de första åtgärder de vidtog var att trycka egna pengar.

Det var till denna obygd Mao och Chu Teh nådde fram i oktober 1935 med de röda truppstyrkor som överlevde Den Långa Marschen. Armén räknade 90 000 man när den lämnade Kiangsi söder om Jangtse-kiang ett år tidigare, de var färre än 20 000 när de kom till Yen-an. Soldaterna marscherade över 12 000 kilometer på 368 dagar över stepp och sumpmark, genom terräng utan vägar och över berg med evig snö.

Ingen trodde att de trasiga och hungriga skarorna i norra Shensis berg skulle kunna bli den kraft som skulle besegra Kuomintang's miljon-arméer. Stalin trodde det inte, Roosevelt trodde det inte, Chiang Kai-shek trodde det inte.

Stalin fortsatte envist att rekommendera de kinesiska kommunisterna att nå fram till en kompromiss med Kuomintang. Under andra världskriget anade Roosevelt vad som höll på att hända och amerikanska militära och diplomatiska observatörer skickades till Yen-an på rekommendation av general Stilwell. Det kunde ha inneburit ett de facto-erkännande av den kommande kinesiska kommunistiska regeringen redan från början. Washington övervägde att landa vapen i Manchuriet till hjälp åt den kommunistiska gerillan precis som engelsmännen gjorde i Jugoslavien. Stilwell var en klok karl. Chiang Kai-shek ville bli av med honom, han utvisades. Washington kunde ha tvingat Chiang att återkalla utvisningsordern men kompromissade istället och skickade en politisk idiot till Chungking som Stilwells ersättare.

I Jalta gick Roosevelt med på Stalins krav om sovjetisk kontroll över Port Arthur och manchuriska järnvägen när japanerna drivits ut. Roosevelt dog kort efter och var ur spelet. För Stalin var Sovjets nationella intressen viktigare och konkretare än de vaga utsikterna till en revolutionär seger i Kina. Stalin var föga tilltalad av det faktum att Kinas kommunistiska parti stod under ledning av en man som aldrig satt sin fot i Moskva.

Stalins pakt med Chiang Kai-shek tvingade den kinesiska kommunistledningen till reträtt och vapenstillestånd med Kuomintang 1945. Chiangs strategi, som måste ha haft Stalins samtycke, gick ut på att genom numerär överlägsenhet tvinga den kommunistiska armén att splittra sig i gerillastyrkor som Kuomintang's 8 miljoner man sedan skulle kunna krossa en efter en.

Det mest fantastiska i allt detta var Moskvas fortsatta satsning på Chiang våren 1949 när det stod klart för hela världen att Kuomintang hade förlorat. Sovjetunionens ambassadör var den enda utländska diplomat som följde med den flyende Kuomintangregeringen söderut när Maos arméer gått över Jangtse och intagit Nanking.

Det berodde inte på att Stalin var dum, han var en klok statsman, vad man sedan i övrigt kan säga om honom. Det var under hans ledning Sovjet manövrerades genom andra världskriget till sin nuvarande position som ledande världsmakt.

Den sentimentala sidan av saken intresserade aldrig Josef Vissarionovitsj i någon högre grad. Chiangs korrupta regim var villig att sälja Kina bit för bit. Stalin insåg att en nationell ledning under Mao Tse-tung aldrig skulle bli till salu, den skulle inte ens för någon längre tid acceptera Peking som ett andra rangs centrum.

Jag frågade Rewi Alley en gång vad som egentligen hände när Manchuriet ockuperades av Röda armén? Gerillaledningen kom för att förhandla och ställdes inför en exekutionspluton, sade han.

I en av Yenans gamla buddistiska tempelgrottor trycktes Befrielsens Dagblad i mer än ett årtionde. Till slut nådde tidningen en upplaga på 50 000 exemplar. De tio tryckpressarna drogs för hand. Papperet gjordes av gräs. Generatorerna som levererade strömmen till befrielse-regeringens radiosändare drogs också för hand, det fanns inget kraftverk. Sjukhusen fick tillverka sin medicin själva. Japanerna bombade sönder Yenans kommunisterna grävde djupare grottor i lössbergen och öppnade ett grottuniversitet. Norra Shensi är ett magert landskap. Kuomintang pluggade igen alla tillfartsleder för att svälta ut den röda revolutionsbasen. Gerillasoldaterna blev nyodlare.

I Yenans bor en blind trubadur som är berömd i hela landet för sina ballader. Vi skulle besöka honom men han var i Peking. En kväll hörde vi några av hans visor i alla fall, på en föreställning i Yenans folkets hus. En visa handlade om bussen:

Gumman väckte sin gubbe tidigt den dagen de skulle åka med bussen. Ingen av dem hade varit ute i världen förut men nu för tiden är det bara att ta bussen och ge sig i väg. Hon tvättade sig och kammade sig och gång på gång undrade han om hon inte var färdig snart? De kom i mycket god tid till hållplatsen. Till slut kom den nya röda bussen och gubben köpte biljett åt sig och gumman.

De kom till bygder de hört talas om men aldrig sett. Titta där! Titta! Vad vårt land ändå är vackert, sade gumman. De såg fabriker och tåg och många andra saker de hört beskrivas men aldrig tidigare sett. När bussen kom till den nya bron tyckte gumman att man borde stanna och titta på den ordentligt men busschauffören lyssnade inte på det örat. Så stort vårt land är, sade gumman. Vilket fint vete, sade gubben. Bussen närmade sig stan. Tänk att så många kan bo på ett ställe, sade gubben. Bussen stannade vid busstationen. Gubben och gumman gick på de stora gatorna. Så rent det är överallt, sade gumman. Så många saker det finns

ändå, sade gubben. Till slut blev upplevelsen så stark att gubben fick tårar i ögonen av tacksamhet över att det finns bussar som tar med gamla utslitna gubbar ut i världen. Plötsligt minns gumman. Skynda dig nu och torka ögonen så vi hinner köpa biljetter och gå på bio!

Vi träffade aldrig den blinde balladdiktaren. När vi kom tillbaka till Peking hade han åkt hem. Innan vi lämnade Yenan åkte vi och tittade på Liu Ling by där Jan och Pinnen bodde året innan. Bilfärden tillbaks till Sian tog halvannan dag. Esther och jag flög hem till Peking i ett transportplan som tog några passagerare på sidobänkarna. Jani och Pao fortsatte med tåget till Loyang.

Svenska ambassaden hade fått en ny kulturattaché som hette Sten och var gift med en kinesiska från Hongkong som hette Lai Yin. Hon hade studerat i Stockholm och kunde svenska. Han talade kinesiska lika bra som svenska. Han behärskade gammalkinesiska också och läste klassiker i original.

Sten var den enda utlänning jag träffade i Kina som gick på kinesisk opera lika ofta som kineserna. Programmen är fantastiska, sade han. De var dessvärre obegripliga för varje utlänning som inte var så bevandrad i kinesisk kultur som Sten. Vi var överens om att Kina är intressantare att bo i än Sverige.

Utlänningar som kunde kinesiska var lätt räknade. Gladys var en av de kunnigaste. Hon översatte modern kinesisk litteratur till engelska. Hon hade gift sig med en kines i England och följde med honom när han återvände till Kina efter revolutionen. Båda blev vederbörligen hjärntvättade, de placerades med andra ord på skolbänken för att gå igenom en kurs i socialistisk grundkunskap och få en uppfattning om hur det moderna Kina fungerade.

Båda var begeistrade för det nya samhällssystemet – ända tills revolutionen tog livet av deras knähund! Det oskyldiga djuret retade grannarna. Det var ont om mat i landet. Revolutionen tolererade inte knähundar som åt folkets mat. Grannarna satte upp handmålade affischer utanför Gladys port, affischer med en fet knähund som åt upp en höna varje dag. Vilket gör 365 höns om året. Gladys stod inte ut med de illvilliga grannarnas kampanj mot det stackars djuret och tog livet av hunden. Hennes sorg var djup och äkta och hennes begeistring för den kinesiska revolutionen sjönk några grader.

Kinesernas effektivitet gäller inte bara lyxdjuret. Kinesiska skräddare klarar av beställningar på tre fyra dagar. Vi fick torsdagens Ny Dag med eftermiddagsposten på lördagen om flygvädret var bra. Post tog sällan mer än fem dagar till eller från Sverige.

När vi kom till kinesisk-mongoliska gränsen på vägen hem hade vi 80 yuan kvar i sedlar och ville ha dem insatta i kinesiska statsbanken eftersom kontanter ej får utföras.

Det kanske dröjer innan ni kommer tillbaka och kan använda pengarna, sade bankmannen på gränskontoret, är det inte bättre att vi skickar pengarna till er adress i Sverige? Han fick adressen och när vi kom till Sverige nio dagar senare låg det en avi i brevlådan, vi kunde hämta pengarna på posten. För att pröva effektiviteten den motsatta vägen returnerade jag pengarna till Peking. Det tog två månader.

Avskedsätandets tid var inne. Epi och Elsie och Sid bjöd oss till den berömda Szechuanrestaurangen en kväll. Epi var mindre än Elsie och Sid förklarade för oss att Epi hade gift sig med Elsie för att få en livvakt. Tonen var alltid lika respektlös emellan dem.

Sid hade kommit till Kina som amerikansk soldat. Före kriget hade han varit fackföreningsfunktionär hemma i USA. Han var i Shanghaj när andra världskriget slutade. Officerarnas auktoritet över soldaterna slutade samtidigt med kriget. Sid berättade att Shanghajkommunisterna organiserade oändliga demonstrationståg på Nanking Road för kinesisk oavhängighet och på parallellgatan demonstrerade amerikanska soldater en masse mot att regeringen i Washington lade sig i Kinas angelägenheter. Soldaterna krävde att få åka hem omedelbart, de ville inte ha förlängd tjänstgöring för att hålla Kuomintang under armarna. Sid demobiliserade i Shanghaj och stannade i Kina, han är gift med en kinesiska och har tre amerikansk-kinesiska döttrar.

Epi var i England och höll föredrag om Kina när kriget tog slut 1945. Intresset för Kina och vad som hänt och höll på att hända där var mycket stort. En kväll när han pratat färdigt kom en kanadensisk sergeant fram och frågade om han inte kunde komma ut till en kanadensisk militärföreläsning i närheten och hålla föredrag om Kina. De kom överens om tidpunkten och Epi åkte dit.

Jag trodde att det bara var några av hans kompisar som ville fråga lite om Kina, sade Epi. Men när jag kom dit mottogs jag av en hel hög officerare. Kan vi börja omedelbart, frågade en av dem. Javisst, sade Epi och plockade fram några anteckningar ur kavajfickan. Varsågod, den här vägen, sade officerarna.

Herregud, sade Epi, jag leddes fram till en talarstol med tre mikrofoner och skådade ut över ett massmöte på flera tusen man! Det måste ha varit en angenäm överraskning med tanke på den svada du har, sade Sid.

Vi cyklade långa sträckor varje dag i det fina sommarvädret. Esther hade hittat fina keramikfigurer i ett tegellager nära Zoo, samma sorts gulgaserade figurer som satt i otaliga rader på Palatsmuseets tak. Hon gick

in och bad att få köpa en men det gick inte, direktören var inte där, kunde hon inte komma nästa dag? Nästa dag var chefen där men det blev ingen affär ändå. Han skrev upp en adress till ett kontor inne i stan. Vi cyklade dit och letade länge i gränderna innan vi fann adressen. Innanför porten var det ett virrvarr av gångar och gårdar och vi var inne på många kontor innan vi hittade det rätta.

En ung man lyssnade uppmärksamt när vi förklarade vårt ärende. Han bad oss vänta. Det drog ut på tiden. Jag började svära över den kinesiska byråkratin. Den unge mannen kom tillbaka och började förklara att det inte var så enkelt att köpa en takfigur. Det hade vi märkt. Vi suckade. Krävdes det tillstånd från myndigheterna? Nej, men dessa keramikfigurer var egentligen inte till salu. Han förstod att vi var mycket intresserade, sade han, eftersom vi hade gjort oss så mycket besvär. Vill ni vänta ett tag till? Vi väntade. Och väntade. När han kom tillbaka igen såg han gladare ut. Vi säljer inte dessa figurer, sade han, de tillverkas enbart för restaurering av kulturella minnesmärken. Men ni kan få en! Vi ringde efter en taxi och han följde med oss ut och vi fick en figur med oss hem.

Det var så varmt att vi hade fönstren öppna hela dagarna. Trafiken drog förbi i en ändlös ström på den breda gatan utanför. Pedicabs. Lastbilar. Kärror förspända med små täta hästar och en stretande åsna, kusken satt på skakeln lutad mot kärran eller mot hästens länd. Ett dussin svettiga män drog stålplåtar på en gummihjulsvagn till fläktfabriken. Mitt i vimlet en rödlackerad likkista, en transport bland transporter. Jord skall du åter varda.

Klockan fem myllrade folk ut ur fabrikerna. Bussarna med sina långa släpvagnar var fullpackade. Tiotusentals cyklister fyllde gatan. De äldre trampade hemåt, lugnt och eftertänksamt. Ungdomarna körde ikapp och skrattade mot solen.

Det finns inga kulier längre. Revolutionen gav dem människovärde, gjorde dem till arbetare.